

AVRASYA

DÜNYASI

EURASIAN WORLD

Altı Aylık Uluslararası İlişkiler Dergisi

Yıl/Year: 6 • Sayı/No: 11 • Ekim/October 2022

RUSYA-UKRAYNA SAVAŞI/RUSSIA-UKRAINE WAR:

AVRASYA'DA BARIŞ RÜYA MI? PEACE, A DREAM IN EURASIA?

ISSN 2587-0920

Fiyatı: 50 TL

**Rusya-Ukrayna Savaşı
ve Kyiv'in Batı'ya
Yönelik Söylemi**

**As Russia-Ukraine
Conflict Drags On, Can
Türkiye Develop into a
New Global Supply Chain
and Logistics Center?**

**Avrupa Birliği-Orta Asya
İlişkilerinde Türkiye:
Genel Bir Değerlendirme**

Yayın Sahibi

Terazi Yayıncılık Bas. Dağ. Dan. Eğt. Org. Mat. Kirt.
Tic. Ltd. Şti. adına
Hazel Çağın Elbir

Yayın İdare Adresi

Abidin Daver Sok. No. 12/B Daire 4 06550
Çankaya/ANKARA

Tel: 0 (312) 438 50 23-24 • Faks: 0 (312) 438 50 26

Yayın / Danışma Kurulu

E. Büyükelçi Alev Kılıç, Başkan, AVİM

E. Büyükelçi Çınar Aldemir

Prof. Dr. Ayşegül Aydıngün, ODTÜ

Prof. Dr. Hüseyin Bağcı, ODTÜ

Dr. Paulo Botto, La Plata University,

Buenos Aires, Argentina

Prof. Dr. Birgül Demirtaş, Türk-Alman Üniversitesi

Doç. Dr. Sergii Glebov, Odesa Mechnikov

National University, Odesa, Ukraine

Prof. Dr. Afet Gulaliyeva, Baku State University,

Baku, Azerbaijan

E. Büyükelçi Koray Targay

Editör: Yiğit Alpogan

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Turgut Kerem Tuncel

Fotoğraflar: www.tr123rf.com

Baskı Tarihi: 15 Ekim 2022

ISSN: 2587-0920

Yayın Türü: Yaygın Süreli Yayın

Yayın Şekli: 6 Aylık Türkçe-İngilizce

Sayfa Düzeni

Ruhi Alagöz

Baskı:

Karmatsan Basım Yayın Matbaacılık
Kazım Karabekir Cad. Kültür Çarşısı 7/12
Altındağ / ANKARA

Abone Sorumlusu

Hülya Önalp

Terazi Yayıncılık Bas. Dağ. Dan. Eğt. Org. Mat. Kirt. Ltd. Şti.

Süleyman Nazif Sok. No. 12/B Daire 4 06550

Çankaya/ANKARA

Tel: 0 (312) 438 50 23-24 • Faks: 0 (312) 438 50 26

E-posta: terazi yayincilik@gmail.com

www.avim.org.tr

Yıllık Yurtiçi Abone Ücreti: 100 TL

Yıllık Yurtdışı Abone Ücreti: 25 Euro

Aşağıdaki banka/posta çeki hesap numaralarına
ödeme yapabilirsiniz:

Terazi Yayıncılık,

Garanti Bankası-Çankaya/ANKARA Şubesi:

181/6296007

Posta Çeki Hesabı: Ankara/Çankaya/Merkez

5859221

IBAN No: TR96 0006 2000 1810 0006 2960 07

Aksi belirtilmediği sürece Avrasya Dünyası'nda
yayımlanan yazılarda belirtilen olay ve fikirler
sadece yazarına aittir. Yazı işleri müdürünü,
yayın sahibini veya editörünü bağlamaz.

Tüm hakları saklıdır. Önceden yazılı izin
alınmaksızın hiçbir iletişim, kopyalama sistemi
kullanılarak yeniden baskısı yapılamaz. Akademik
ve haber amaçlı kısa alıntılar bu kuralın dışındadır.

editörden

Değerli Okurlar,

Avrasya Dünyası dergimizin 11.sayısını sunarken sizleri saygıyla
selamlayarak söze başlamak istiyoruz.

Daha önce bir çok sayımızda olduğu gibi bu sayımızın da bazı özel-
likleri üzerinde durmak isteriz. 11. sayı ile dergimiz yayın hayatında
beş yılı geride bırakmış olmaktadır. Oysa bizler için her şey çok taze
ve adeta işe yeni başlamış gibiyiz. Hiç kuşkusuz, siz değerli okurları-
mızdan gördüğümüz sürekli ilgi heyecanımızı canlı tutmakta ve mo-
tivasyonumuzu artırmaktadır.

İkinci olarak elinizdeki dergimiz ne yazık ki hemen her gün şiddeti
artan bir şekilde devam etmekte olan Rusya-Ukrayna savaşı sürecin-
deki ikinci sayımız olma niteliğini taşımaktadır. Savaş sekizinci ayını
doldururken Avrasya coğrafyasında cereyan etmekte olmasının ya-
rattığı şok ve inanılmazlığı da sürdürmeye devam etmektedir. Coğ-
rafyamızın bu kesiminin kan gölüne dönmüş olması, insani konularda
dramlar yaşanması ve başta gıda ve enerji ikmalî konuları olmak
üzere etkilerinin sık sık küresel boyutlar kazanması gibi arzu edilme-
yen sonuçlarına ilaveten, Rusya-Ukrayna savaşı bir başka yönüyle de
insanlığın geleceği açısından tehlike arz eder bir duruma gelebilmek-
tedir. Bu da nükleer bir savaş olasılığının giderek pamuk ipliğine bağlı
bir görünüm kazanmaya başlamasıdır. Bu gelişme sadece Avrupa
halkları için değil, dünya için de bir felaket anlamına gelmektedir.

Bir yandan ilkbahar sayımızda ifade ettiğimiz üzere Avrupa'da si-
lahların çok gecikmeden susması ve savaşın barışçı bir sonuca ulaş-
ması temennimizin gerçekleşmemesinin üzüntüsünü yaşıyor, diğer
yandan özellikle nükleer savaş tehdidi bağlamında uluslararası akıl ve
basiretin nihayet galip gelmesi ümidimizi tekrarlamak istiyoruz.

Bu duygu ve düşüncelerimiz bizi 11. sayımızı ağırlıklı olarak Rusya-
Ukrayna savaşına ilişkin gelişmelere ve yansımalarına ayırtmaya yö-
neltti. Bu bağlamda dergimizin ilk beş makalesini ilginize sunuyoruz.

Bir daha buluşuncaya kadar Avrupa'ya/Dünya'ya barış ve huzurun
gelmesi temennisi ile sizlere iyi okumalar diliyoruz.

Kalın sağlıcakla,

Yiğit Alpogan

Editör

from the editor

Dear Readers,

I like to begin presenting the 11th issue of the Eurasian World with my best regards.

Like in most of our previous issues, I like to mention few things about this issue. The current 11th issue of the Eurasian World marks the end of the fifth year of the publication of our journal. Yet, everything is so fresh and we feel like we have just started. Our readers' continuing interest in the Eurasian World is certainly the most central factor that keeps our enthusiasm alive and boosts our motivation.

Secondly, this is the second issue of the Eurasian World that we are covering the Russia-Ukraine war, still continuing, alas, with an increasing intensity. As the war passes its eight-month mark, the shock and inconceivability of what is happening still haunt minds. The bloodbath, humanitarian tragedy, and the adverse consequences of the war on the global scale - first and foremost, the food and the energy crises - are some of the unfortunate byproducts of the war. There is yet one other reason why this war threatens the future of the humanity. This is the plausibility of a nuclear war. Materialization of this possibility will be a catastrophe not only for the European peoples, but the human civilization as a whole.

We are distressed by the setback in silencing of the guns in Europe and the failure in reaching a peaceful solution. Yet, we still like to express our hope that wisdom and prudence will prevail eventually.

These thoughts led us to reserve a large part of this issue to the developments related to the Russia-Ukraine war and their implications. Hence, the first five articles that discuss various issues related to the war are presented to the attention of our readers.

It is our ardent hope that peace and serenity will be established in Europe and the world until we meet again with our next issue.

Enjoy the reading and stay safe.

Yiğit Alpogan
Editor

Rusya-Ukrayna Savaşı: Avrasya'da Barış Rüya mı?

Russia-Ukraine War: Peace, a Dream in Eurasia?

04

**Uluslararası Sorumluluk
Hukuku ve Rusya'nın
24 Şubat 2022 Saldırısı**

Doç. Dr. Hakkı Hakan Erkiner

14

**Rusya-Ukrayna Savaşı ve
Kyiv'in Batı'ya Yönelik Söylemi**

Fethi Kurtiy Şahin

içindekiler / contents

Yıl/Year: 6 • Sayı/No: 11 • Ekim / October 2022

29

As Russia-Ukraine Conflict Drags On, Can Türkiye Develop into a New Global Supply Chain and Logistics Center?

Assist. Prof. Ali Oğuz Diriöz

35

Balkanlarda Değişim ve Rusya-Ukrayna Savaşı Etkileşimi

Gözde Kılıç Yaşın

43

Ukrayna-Rusya Krizi: Latin Amerika'daki Tepkiler

Doç. Dr. Kubilayhan Erman

50

China, Russia, and Attempts to Build the 'Eurasian' Order

Dr. Emil Avdaliani

57

Avrupa Birliği-Orta Asya İlişkilerinde Türkiye: Genel Bir Değerlendirme

Prof. Dr. Pınar Köksal

63

A Symbol of Brotherhood: The Results of a 30-Year Cooperation Between Türkiye and Kazakhstan

Dávid Biró

ULUSLARARASI SORUMLULUK HUKUKU VE RUSYA'NIN 24 ŞUBAT 2022 SALDIRISI

BM Şartı madde 2/4, "Tüm üyeler, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasi bağımsızlığına karşı, gerek BM'in amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidinde ya da kuvvet kullanılmasına başvurmaktan kaçınırlar." kuralını koymuştur.

Doç. Dr. Hakkı Hakan Erkiner

Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı, Hukuk Fakültesi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

2014'te Rusya yanlısı ayrılıkçılar Ukrayna topraklarında Donetsk Halk Cumhuriyeti ve Luhansk Halk Cumhuriyeti isminde iki ayrı fiili yönetim oluşturdu. 15 Şubat 2022'de Rusya Parlamentosu'nun alt kanadı Duma, Ukrayna'nın doğusundaki Rusya yanlısı ayrılıkçıların kurduğu fiili yönetimlerin tanınması için Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'e çağrıda bulundu ve Kremlin'e bu kararı gönderdi. 21 Şubat 2022'de Putin, "Kyiv yönetiminin Donbas'ta askeri karar dışında hiçbir kararı tanımadığını" belirtti. Bu bağlamda, "Donetsk Halk Cumhuriyeti ve Luhansk Halk Cumhuriyeti yönetiminin bağımsızlıklarını bir an önce tanımak için çok geç kalmış bir kararı almayı gerekli görüyorum" dedi. Devamında Putin, *de facto* Donetsk Halk Cumhuriyeti ve Luhansk Halk Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını tanıyan kararnameyi imzaladı. Bu fiili oluşumların temsilcileri ile de bu yönetimler adına, Rusya ile dostluk ve işbirliği anlaşmaları imzaladılar. Hemen sonrasında, Putin, Rus ordusuna, Donetsk-Luhansk cumhuriyetlerinde barışın korunması talimatını verdi. Böylelikle esasında BM Güvenlik Konseyi'nin 2015 yılında 2202 sayılı kararı ile kabul edilen Minsk Anlaşmaları çiğnenmiş oldu. Bunun öncesinde, 15 Şubat 2022'de Putin Almanya Başbakanı ile yaptığı uzun görüşmenin ardından, Alman Başbakanına: "Minsk Anlaşmalarını çiğneyen esasında Ukrayna'dır" demişti.

Putin, NATO'nun 1997 yılındaki sınırlarına geri çekilerek genişlememesini ve Rusya sınırları yakınlarından silahlı saldırı sistemlerinin kaldırılmasını talep etmekteydi. Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra dördü doğrudan Rusya

ile sınırdaş (hemhudut) olmak üzere on dört Doğu Avrupa devleti NATO'ya üye olmuştu. Ukrayna'ya da 2008 yılında NATO'ya üyelik olasılığı sunulmuş fakat Rusya'nın büyük tepkisi neticesinde üyelik süreci dondurulmuştu. Öte yandan, 1997 yılında NATO ile Rusya arasında imzalanan güvenlik senedine göre, NATO yeni üyelerde savaşçı birlikler yerleştirmeyecekti. Ancak, Rusya'nın, 2014 yılında Kırım'ı ilhak ederek topraklarına katması üzerine NATO, Doğu Avrupa'da lojistik hazırlık kararı da alarak Baltık ülkeleri ve Polonya'da toplam mevcutları 5000 savaşçı olan dört savaş taburu konuşlandırmıştı. Karşısındaki savaş düzenine geçmemiş durumda 850 bin askeri olan Rus ordusuna mukabil NATO'nun anılan tertibi dahi aslında Kırım'ın ilhakı üzerine sergilenmeye çalışılmış sembolik ve cılız bir tepkiydi.

Rusya Devlet Başkanı Putin'in beyanlarını esas alarak Rusya Federasyonu'nun 24 Şubat 2022 tarihinde Ukrayna'ya karşı başlattığı askeri operasyonu dört gerekçeye dayandırdığı söylenmelidir. Bunlardan birincisi Ukrayna'dan Rusya'ya karşı bir tehdidin mevcudiyetidir. Rusya, Ukrayna'nın muhtemel NATO üyeliğinin ve Rusya'ya karşı izlediği politikaların Rusya'nın toprak bütünlüğü, egemenliği ve siyasi bağımsızlığı için tehdit oluşturduğunu iddia etmiştir. İddiaların ikincisi ise Ukrayna'nın Donetsk ve Luhansk'ta Ruslara soykırım yaptığıdır. Rusya Ukrayna'ya karşı başlattığı askeri operasyonun üçüncü bir gerekçesi olarak Ukrayna'da Neonazi rejiminin varlığını ileri sürmüştür. Dördüncü gerekçe olarak Ukrayna'nın tarihsel olarak Rusya'nın toprağı olduğunu beyan etmiştir.

Uluslararası Hukuk, anılan bu olay karşısında Uluslararası Barış ve Güvenlik Hukuku ve Uluslararası Sorumluluk Hukuku mekanizmaları ile hukuki reaksiyon verecek olan bir normatif sistemdir. Etkinliği ve işlevselliği irdelenmeye müstahak olsa da irdelenmeye gerek olmayan aşikâr husus meşruiyet iddialarının ve gayrimeşruluk ithamlarının uluslararası hukukun kavram, müessese ve mekanizmaları ile yapılıyor olduğudur. Bu nedenle Rusya tarafından ileri sürülen savların uluslararası hukuka göre meşru savlar mı yoksa gayrimeşru savlar mı olduğunun tespiti devletlerarasındaki meşruiyet mücadelesinin bilimsel olarak aydınlatılması için elzemdir. Bu bağlamda Rusya'nın savları uluslararası hukukun şu kavram ve müesseseleri ile ilişkilidir:

- Rusya'nın birinci savı ile ilgili olarak, kuvvet kullanma yasağı, kuvvet kullanma tehdidi, silahlı saldırı, yakın bir tehlike, olması muhakkak bir tehlike, olması muhtemel bir tehlike, meşru müdafaa hakkı, kuvvet kullanma yetkisi;
- Rusya'nın ikinci savı ile ilgili olarak, *self-determination* yani kendi kaderini tayin hakkı, sömürge yönetimi, soykırım, bağımsızlık;

- Rusya'nın üçüncü savı ile ilgili olarak, iç işlerine karışma yasağı; dördüncü sav ile ilgili olarak, egemenlik, toprak bütünlüğü, emredici kurallar (*jus cogens* normlar), emredici kurallardan ileri gelen ve herkesin herkese karşı ileri sürebildiği yükümlülükler (*erga omnes* yükümlülükler).

Eldeki bu çalışmada Rusya'nın Ukrayna'ya karşı düzenlediği silahlı saldırı ve bunun dayanağı olarak ileri sürdüğü birinci gerekçe incelenecektir. Yazıda belirttiğimiz konuyu incelerken saldırının uluslararası sorumluluk hukuku bakımından değerlendirilmesine yer verilecektir. Çalışmanın Rusya'nın birinci gerekçesinin irdelenmesi ile sınırlandırılmasının ilk sebebi yazının uzunluğunun belirli bir hududu olmasıdır. İkinci ve daha önemli gerekçe ise anılan meselede uluslararası sorumluluğu doğuran en önemli ve ilk başta gelen uluslararası haksız fiilin bir silahlı saldırı olması ve bunun da bir uluslararası haksız fiil teşkil etmesi hususunun tamamen Rusya'nın birinci gerekçesini oluşturan savın uluslararası hukuk karşısındaki geçerliliği veya geçersizliği ile ilgili olmasıdır. Şayet Rusya'nın birinci gerekçesini oluşturan meşru müdafaa hakkının mevcudiyeti savı geçerli değilse uluslararası hukuka uygunluk gerekçesi başka ifade ile uluslararası hukuka aykırılığı

Rusya'nın iddiasına baktığımızda ne mevcut bir saldırı ne de muhakkak bir saldırıdan söz edebiliriz. Rusya'nın bu iddiası dayanaksız bir iddiadır, çünkü ön alıcı meşru müdafaa hukuki değildir. Rusya'nın gerekçesi irdelendiğinde anlaşılmaktadır ki olması muhtemel bir saldırıya karşı meşru müdafaaada bulunulduğu iddia edilmektedir. Oması muhtemel bir saldırıya karşı meşru müdafaa olmaz fakat olması muhakkak bir saldırıya karşı meşru müdafaa olur.

ortadan kaldıran bir durum yoktur ve uluslararası haksız fiilden ötürü uluslararası sorumluluk doğar. Bu nedenle hukuki vaziyetin ortaya konması için öncelikle birinci gerekçe incelenecek ve diğer uluslararası hukuk meseleleri de anılan vaziyetin aydınlatılmasıyla bağlantılı olduğundan eldeki bu yazı Rusya'nın birinci savının uluslararası sorumluluk hukuku bakımından irdelendiği bir çalışma olacaktır.

Uluslararası Hukukta Saldırıya İlişkin Yürürlükteki Kuralların Belirlenmesi:

BM Şartı madde 2/4, "Tüm üyeler, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığına karşı, gerek BM'in amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidine ya da kuvvet kullanılmasına başvurmaktan kaçınırlar." kuralını koymuştur.¹ Yürürlükteki uluslararası hukukta kuvvet kullanmak ve kuvvet kullanma tehdidinde bulunmak yasaktır.² Bu hükmün uluslararası hukukta emredici hukuk kuralı yani *jus cogens* norm olduğu hususunda devletlerin uluslararası topluluğunda müşterek bir anlayış vardır.³ Yürürlükteki uluslararası hukukta kuvvet kullanmak ve kuvvet kullanma tehdidinde bulunmak yasaktır. Bu yasağa aykırı davranıp bir devletin kuvvet kullanabileceği hukukî durum meşru müdafaaada bulunma hakkının doğması ve bu hakkın varlığından ileri gelen yetkiyle devletin kendisini ya da geçerli koşullarda başka bir devleti savunmak için kuvvet kullanmasıdır. Uluslararası hukukta meşru müdafaaada bulunma hakkının doğması için ise saldırının varlığı aranır. İşte saldırının varlığının hukuki anlamı ve değeri buradan ileri gelir. Meşru müdafaaanın temeli ve anlamına ilişkin uluslararası hukuk kuralları, uluslararası örf ve âdet hukuku (uluslararası teamül hukuku) kuralları ve uluslararası antlaşma kuralları biçiminde oluşmuştur.⁴ Bu kurallar uya-

rinca uluslararası meşru müdafaa hukukunun devreye girme koşulu silahlı bir saldırının varlığıdır.⁵

Şayet örgütlü uluslararası topluluk 1945'den beri devletlerarası ilişkilerde genel olarak ve emredici bir biçimde kuvvet kullanmayı yasakladıysa, BM Şartı'nın 51'inci maddesi devletlerarası ilişkilerde kuvvet kullanımının yasak olması ilkesinin açıkça bir istisnasını oluşturur.⁶ BM Şartı'nın 51'inci maddesi, "Bu Antlaşma'nın hiçbir hükmü, BM üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması hâlinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşru savunma hakkına halel getirmez. Üyelerin bu meşru savunma hakkını kullanırken aldıkları önlemler hemen Güvenlik Konseyi'ne bildirilir ve Konsey'in işbu Antlaşma gereğince uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için gerekli göreceği biçimde her an hareket etme yetki ve görevini hiçbir biçimde etkilemez." demektir.⁷

BM Şartı'nın 2'nci maddesinin 4'üncü fıkrası devletlerarasındaki çağdaş uluslararası hukukun en önemli yükümlülüğünü ifade etmektedir.⁸ Bu yükümlülük egemen devletlerin hukuken savaşa başvurma hürriyetlerini ortadan kaldırmış ve egemen devletlere uluslararası ilişkilerde kuvvete başvurmayı hukuken yasaklamıştır. Tüm bir çağdaş uluslararası hukuk düzeni, temelinde bu yasağın üzerine bina edilmiştir çünkü âdemi merkezîyetçi bir biçimde kuvvete başvurma hakkının tanındığı bir hukuk düzeni, hukuk düzeni değil bir anarşi, bir kargaşa ortamıdır ve bir hukuk düzeni değil güçlünün vahşi bir biçimde istediğine saldırdığı bir hukuk dışılıktır.⁹

Hukuk, kendi başına, gücün denetim altına alındığı ve güçlünün kendini denetimsizce gerçekleştirmesinin önüne engeller konulduğu bir düzendir. İşte BM Şartı madde 2/4 uluslararası alanı bir hukuk düzeni hâline getirmek için mevcut olan en önemli normdur. Neticede hukuk düzeninin olmazsa olmaz yani *sine qua non* unsuru meşru şiddet tekelinin kurulmasıdır ya da başka ifade ile gayrimeşru şiddetin yasaklanmasıdır.¹⁰

Uluslararası Hukukta Meşru Müdafaa Kavramının Anlamı

Meşru müdafaa uluslararası sorumluluk hukukunda hukuka aykırılığı ortadan kaldıran bir durum, uluslararası barış ve güvenlik hukukunda ise bir haktır.¹¹ Meşru müdafaa madem saldırgan kuvvete karşı savunucu kuvvet kullanımınıdır öyleyse meşru müdafaa bir tepkidir; bu manada uluslararası sorumluluk hukukunda uluslararası haksız fiile verilen hukuka uygun ani bir cevap ve güvenlik hukukunda da saldırıya karşı kendini korumak için başvurulmuş bir haktır. Uluslararası hukukta sorumluluk hu-

kuku bakımından meşru müdafaa bir hukuka uygunluk nedeni yani silahlı kuvvet kullanılması bakımından hukuka aykırılığı ortadan kaldıran bir haldir. Meşru müdafaa esası, sadece, istenen sonucun kuvvet kullanımını içermeyen davranışlarla veya daha az ölçüde kullanılmasıyla gerçekleştirilmesinin mümkün olmadığı durumlarda, devletin davranışının hukuka aykırılığını ortadan kaldıran bir durum olarak değerlendirilir.¹²

Silahlı bir saldırıya uğramış olmak, bu saldırıya uğrayan mağdur devletin tek taraflı olarak savunma amaçlı kuvvete başvurmasını uluslararası hukuka göre haklı kılan *sine qua non* koşuldur. Meşru müdafaa, uluslararası hukukta, tek taraflı olarak kuvvete başvurma meşru yoludur.¹³ Meşru müdafaanın uygulaması, gereklilik, orantılılık ve ölçülülük ilkeleri ile sıkı bir biçimde çerçevelenmiştir.¹⁴ Meşru müdafaanın çerçevesinin belirlenmesi gerekir. Meşru müdafaa konvansiyonel pozitif uluslararası hukuk rejiminde devletin tek taraflı olarak kuvvete başvurabileceği tek hukuki olanak olduğundan devletler uluslararası hukuka göre meşru haklarını korumak için ona başvurabilirler. Öte yandan silahlı bir istilaya girişmek için de meşru müdafaa istismar edilmeye açıktır. Meşru müdafaayı bu istismardan korumak için uluslararası hukuk bir bütün olarak kaynaklarında yani konuyla ilgili esas konvansiyonel kaynak olan BM Şartı'nda ve uluslararası örf ve âdet hukuku kurallarında, meşru müdafaaya başvurabilmenin şartlarını hem maddi unsurları yani maddi şartları bakımından hem de zamana bağlayarak hukuki ve meşru olan çerçeveyi çizmiştir. Bu kriterler ya da şartlar silahlı müdahalenin sadece savunma niteliğini garanti altına almayı ve silaha başvurmayı cezai eylem ya da fırsatçı bir girişim olmaktan çıkarmayı amaçlamaktadır.¹⁵ 1837 Caroline Olayı kriterlerinden (Webster kriterleri de denilir)¹⁶ beri uluslararası hukukta mevcut olduğu tespit edildiği üzere olması muhakkak olan bir silahlı saldırıya karşı meşru müdafaa hakkı çerçevesinde önleyici (İng. *preventive*) kuvvet kullanımı yetkisinin varlığı kabul edilmişken, olması muhtemel bir silahlı saldırıya karşı önalcı (İng. *preemptive*) kuvvet kullanımı¹⁷ yetkisinin ise uluslararası hukukta mevcut olmadığı kabul edilmiştir.

Rusya'nın iddiasına baktığımızda ne mevcut bir saldırı ne de muhakkak bir saldırıdan söz edebiliriz.¹⁸ Rusya'nın bu iddiası dayanaksız bir iddiadır, çünkü ön alıcı meşru müdafaa hukuki değildir. Rusya'nın gerekçesi irdelendiğinde anlaşılmaktadır ki olması muhtemel bir saldırıya karşı meşru müdafaada bulunulduğu iddia edilmektedir. Olanı muhtemel bir saldırıya karşı meşru müdafaa olmaz fakat olması muhakkak bir saldırıya karşı meşru müdafaa olur. Ukrayna NATO'ya girerse muhakkak Rusya'ya saldırır denilemeyeceğine göre Rusya tarafından söz konusu edilen olması muhakkak bir saldırı değildir. Muhtemel bir saldırıya karşı da meşru müdafaa hakkı yoktur. Öyleyse Rusya'nın fiilinin silahlı saldırı olduğunu tespit

edebiliyoruz ve bu Ukrayna'nın meşru müdafaa hakkını doğurur. Rusya'nın fiili silahlı saldırıdır çünkü meşru müdafaaya dayanmamaktadır.

Uluslararası Hukukta kuvvet kullanma yasağının istisnası gene BM Antlaşması 51. maddede düzenlenen meşru müdafaa hakkıdır. Bu hakkı doğuran olay silahlı bir saldırıya uğramış olmaktır. Kolektif meşru müdafaa hakkı da vardır. Bununla birlikte henüz olmamış fakat olması muhakkak yakın ve ciddi bir silahlı saldırı tehdidine karşı da meşru müdafaa hakkı devletlerin kabul ettiği ve uyguladığı uluslararası teamül hukuku kuralı olarak mevcuttur. Buna rağmen henüz olmamış fakat olacağı muhakkak olmayan muhtemel bir silahlı saldırıya karşı ön alıcı meşru müdafaa hakkı devletler tarafından uygulanan uluslararası teamül hukukunda reddedilmektedir. Rusya'nın dayandığı Ukrayna'nın bir silahlı saldırı tehdidi oluşturması olsa olsa ancak muhtemel bir silahlı saldırı tehdididir ve Rusya'nın buna karşı meşru müdafaa hakkına dayanma olanağı hukuken yoktur.

Uluslararası Sorumluluk Hukuku ve Silahlı Saldırı

BM Şartı 2/4'ün ihlalinin neticeleri uluslararası hukuk bünyesinde iki boyutta ele alınmalıdır. Bunlardan ilki devletlerin uluslararası sorumluluk hukuku ve diğeri uluslararası barış ve güvenlik hukukudur.¹⁹ 2001 tarihli BM A/RES/56/83 Belgesi, Uluslararası Haksız Fiilden Ötürü Devletin Uluslararası Sorumluluğuna İlişkin BM Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun (UHK) hazırlamış olduğu maddeler metnini içerir ve kodifiye edilmiş olmamakla birlikte uluslararası teamül hukuku kurallarını yansıtır. A/RES/56/83 madde 1'e göre bir devletin uluslararası bakımdan her haksız fiili, o devletin uluslararası sorumluluğunu doğurur.²⁰ BM Şartı madde 2/4'ün ihlali uluslararası bakımdan bir haksız fiildir ve devletin sorumluluğunu doğurur. Uluslararası barış ve güvenlik hukuku bakımından ise BM Şartı madde 2/4'ün ihlali, mağdur devlete meşru müdafaa hakkına başvurma yetkisi verir. Bu iki sonuç saldırının varlığının hukuki anlamını ve değerini oluşturur.²¹

BM UHK'nun Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu'na ilişkin maddeler metni çalışması,²² devletin icrai veya ihmali suretteki davranışlarla işlenen uluslararası haksız fiillerinden ötürü sorumluluğunun doğmasını ve bu sorumluluktan meydana gelen sonuçları düzenleyecek ikincil kuralları ortaya koymak ve uluslararası hukukun bu konudaki gelişimini sağlamak ve kodifikasyonunu gerçekleştirmek amacıyla yapılmıştır.²³

Bir devletin kendisi için yürürlükte olan ve kendisine uluslararası yükümlülük yükleyen bir uluslararası hukuk kuralı ile bağlılığı meselesi, uluslararası hukukun kaynak-

lar konusunu ilgilendiren bir meseledir. Kaynaklar konusu içerisinde de uluslararası antlaşmalar hukuku ve uluslararası örf ve âdet hukuku kurallarına, diğer bir ifadeyle uluslararası teamül hukuku kurallarına, müracaat edilmelidir. Bir devlet, kendisi için yürürlükte olan ve kendisine uluslararası yükümlülük yükleyen bir uluslararası hukuk kuralına aykırı davrandığı andan itibaren uluslararası sorumluluk hukuku kuralları devreye girer. Bir devlet için yürürlükte olan ve bu devlete uluslararası yükümlülük yükleyen bir uluslararası hukuk kuralı ile bu devletin bağlı olduğunun belirlenmesi, uluslararası sorumluluk hukuku kurallarının işletilmeye başlatılmasından hemen önce çözümlenmesi gereken bir konudur.²⁴ Nitekim bu aşama çözümlenmeden uluslararası sorumluluk hukuku aşamasına geçilemez. Bir devletin, bir uluslararası hukuk kuralına aykırı davrandığı ileri sürülecekse önce uluslararası hukukta ihlal edildiği ileri sürülecek olan uluslararası hukuk kuralının mevcudiyeti ispat edilmelidir. Sonra bu uluslararası hukuk kuralının sorumluluğu ileri sürülecek bu devlet için yürürlükte olduğu ispat edilecektir. Bundan sonra da bu uluslararası hukuk kuralının bu devlet için ihlal edildiği iddia edilecek olan uluslararası yükümlülüğü doğruladığı ispat edilecektir. Bunlar uluslararası hukuktaki birincil kurallar kümesi içerisinde halledilecek hukuki meselelerdir. Şayet sırayla bu üç ispat da

adım adım gerçekleştirilebilirse ihlal oluşturan davranışın varlığı gösterilerek uluslararası hukuktaki ikincil kurallar kümesi içerisinde konu işlenmeye başlanılacaktır. İşte bu ikincil kurallar kümesi uluslararası sorumluluk hukuku kuralları kümesidir.

Bir devletin de, bir uluslararası örgütün de uluslararası sorumluluğunun doğabilmesi için bir dizi esaslı şartın bir araya gelmesi gereklidir.²⁵ Bunlar uluslararası sorumluluk hukukunda uluslararası hukuk kişilerinin sorumluluklarının meydana gelmesi için, yani bir devletin ya da bir uluslararası örgütün sorumluluğunun doğumu için varlıkları aranan temel şartlardır. Bağlayıcı bir uluslararası yükümlülüğün varlığı ve bunun ihlali ile ihlal teşkil eden davranışın devlete isnat edilebilmesi, bir devletin uluslararası sorumluluğunun doğabilmesi için bulunması gereken temel şartlardır.²⁶

A/RES/56/83 madde 2, devletin uluslararası haksız fiilinin unsurlarını ortaya koymaktadır. Maddeye göre, şayet, icrai surette ya da ihmal suretiyle işlenen bir davranış uluslararası hukuka göre devlete isnat edilebiliyorsa ve devletin bir uluslararası yükümlülüğünün ihlalini oluşturuyorsa, devletin bir uluslararası haksız fiili vardır.²⁷ Bu madde, devletin bir uluslararası haksız fiilinin mevcut ol-

ması için bir araya gelmesi gereken şartları, diğer bir ifade ile unsurları belirlemektedir. İki unsur aranmaktadır. İlk önce söz konusu davranış uluslararası hukuka göre devlete isnat edilebilir olmalıdır; ikinci unsur olarak ise devletin bir davranışından sorumluluğunun doğabilmesi için bu davranışın sorumluluğu söz konusu edilecek devlet için hâlihazırda uyulması gereken ve uluslararası hukuktan doğan bir yükümlülüğün ihlalini oluşturmalıdır. A/RES/56/83 madde 12'ye göre devletin fiili, uluslararası yükümlülük uyarınca kendisinden istenen fiile uygun olmadığına, söz konusu devlet tarafından, yükümlülüğün kaynağı ya da niteliği ne olursa olsun, bir uluslararası yükümlülüğün ihlaline neden olunmuştur.²⁸ Fiil gerçekleştiği anda devlet söz konusu yükümlülük ile bağlı değilse, devletin fiili bir uluslararası yükümlülüğün ihlalini oluşturmaz.²⁹

İlke olarak, devletin bir uluslararası yükümlülüğüne aykırı her haksız davranışı onun sorumluluğunu doğurur. Bu davranış sergileyen kamu otoritesinin ya da devlet ajanının niteliği bu sorumluluğu etkilememektedir. Ancak devletin ve idarenin tanımlanabilmesi de hangi davranışların devlete isnat edilerek onun sorumluluğunu doğuracağı hususunda önemlidir. Devletlerin her birinin iç hukukları ve uygulamaları devlet organı olarak kimin kabul edilmesi gerektiğinde belirleyici bir rol oynar. Devletin yapısı ve organlarının neler olduğu ve bunların işlevleri genelde uluslararası hukuk tarafından belirlenmez. Bu hususları düzenlemek her devletin kendisinin yapacağı işidir. Bununla beraber bu organlar, iç hukukta durum ne olursa olsun, uluslararası hukukun yüklediği bir yükümlülüğe aykırı bir fiil işlediklerinde, bu fiil uluslararası hukukun kişisi olan devlete isnat edilecektir. Burada anlaşılması gereken devlet kişisi, iç hukuktaki kamu tüzel kişisi değil fakat uluslararası hukukça kişi olarak kabul edilen tüzel kişidir. İç hukukta devlet tüzel kişiliğinin dışında kalan başka kamu tüzel kişilikleri devletten ayrı bir hukuki kişilik oluştururken, uluslararası hukuk bakımından iç hukuktaki bu ayrımlar geçerli değildir ve devlet tüzel kişiliği uluslararası hukukta bunların hepsini kapsayıcıdır.

Sorumlu devlet ihlal ederek işlediği uluslararası haksız fiil ile neden olunan bütün zararı onarmak zorundadır.³⁰ Zarar, devletin uluslararası haksız fiilinin sonucu olan maddi ve manevi bütün zararı kapsar.³¹ Bir uluslararası yükümlülüğü ihlal ederek işlenen uluslararası haksız fiil ile neden olunmuş zararın tamamen onarımı, müstakilen ya da müştereken, eski hale iade, tazminat ve tarziye biçimlerine bürünür.³² Uluslararası nitelikteki bir haksız fiilin sorumlusu devlet, ihlal meydana gelmezden önceki halin yeniden tesis edilmesi için, eski hale iadeyi gerçekleştirme yükümlülüğü altındadır fakat eğer böyle bir eski hale iade maddi olarak imkansız ise ya da orantılılık ilkesine göre tazminata nazaran tercih edilmeye değer bir fayda getiriyor ise uygulanmaz.³³ Uluslararası haksız fiil

BM Şartı madde 2/4'ün ihlali uluslararası bakımdan bir haksız fiildir ve devletin sorumluluğunu doğurur.

lin sorumlusu devlet, bu fiil ile neden olunan zararı, bu zarar eski hale iade ile onarılmadığı ölçüde, tazmin etmek yükümlülüğündedir.³⁴ Tazminat, mali olarak hesaplanabilecek tüm zararı, saptanabilir olmak kaydıyla mahrum kalınan kazançlar da dâhil olmak üzere kapsar.³⁵ Bir uluslararası haksız fiilden sorumlu devlet, bu fiil ile neden olunan zarar için, bu zarar, eski hale iade ile ya da tazminat ile onarılmadığı ölçüde tarziye vermek yükümlülüğündedir.³⁶ Tarziye, ihlalin kabul edilmesi, üzüntünün beyan edilmesi, resmi özür dilenmesi ya da diğer uygun biçimlerde olabilir.³⁷ Tarziye, zarar ile orantısız olmamalıdır ve sorumlu devlet için küçük düşürücü bir biçim almamalıdır.³⁸ Tazminat söz konusuysa ana meblağ üzerinden ödenmesi gereken faizler, eksiksiz bir onarımı temin etmek ölçüsünde ödenir. Faiz oranı ve hesaplama biçimi bu neticeyi elde edecek şekilde belirlenir.³⁹ Faizler, hükmedilen anaparanın muaccel olduğu tarihten başlatılarak, ödemenin fiilen yapıldığı tarihe kadar geçen süre için uygulanır.⁴⁰

Uluslararası sorumluluk hukuku bakımından Rusya-Ukrayna savaşının değerlendirilmesi için uluslararası hukuktan kaynaklanan yükümlülükler aykırı davranışların varlıklarının belirlenmesi kadar bu davranışların isnat edilmesi meselesinin de çözümlenmesi gerekmektedir. İhlal ve isnadın birlikte varlıklarının gösterilmesi ile uluslararası haksız fiilin varlığı ispat edilebilir ve uluslararası haksız fiilin varlığının ispatı da uluslararası sorumluluğu doğurur. İsnat meselesinin çözümlenmesi için devlet organlarının davranışlarının isnat edilmesi; kamu gücü yetkilerini kullanırken bir kişinin ya da bir birimin davranışının isnat edilmesi; bir devlete bir başka devlet tarafından emrine verilmiş bir organın davranışının isnat edilmesi; yetki aşımı ya da talimatlara aykırı davranışın isnat edilmesi; devletin yönlendirmesi ya da denetimi altında iken ki davranışın isnat edilmesi; resmi otoritelerin yokluğu ya da yetersizliği hâlindeki davranışın isnat edilmesi; bir isyan hareketinin ya da benzerinin davranışının isnat edilmesi; devlet tarafından kendisinin olarak tanınan ve benimsenen davranışın isnat edilmesine ilişkin uluslararası sorumluluk hukuku kurallarının bilinmesi ve bu kuralların somut olaylara uygulanması ve olaydaki hukuki durumun somut olarak tespit edilmesi gerekmektedir.

A/RES/56/83 Madde 12'ye göre devletin fiili, uluslararası yükümlülük uyarınca kendisinden istenen fiile uygun olmadığına, söz konusu devlet tarafından, yükümlülüğün kaynağı ya da niteliği ne olursa olsun, bir uluslararası yükümlülüğün ihlaline neden olunmuştur.

BM Şartı madde 2/4'ün ihlali uluslararası bakımdan bir haksız fiildir ve devletin sorumluluğunu doğurur. Fiil gerçekleştiği anda devlet söz konusu yükümlülük ile bağlı değilse, devletin fiili bir uluslararası yükümlülüğün ihlalini oluşturmaz.⁴¹ BM Şartı madde 2/4, emredici hukuk kuralı yani *jus cogens* olduğu için bundan doğan yükümlülük de *erga omnes* yükümlülüktür ve BM Şartı madde 2/4 kuralından doğan yükümlülük *erga omnes* yükümlülük olduğu için bütün devletler onunla bağlıdır. Bu bakımdan BM Şartı'na taraf olmak ya da olmamak bir fark yaratmaz.

Devletin süreklilik niteliği olmayan bir fiilinden ötürü bir uluslararası yükümlülüğün ihlali, neticeleri devam etse dahi, fiilin gerçekleştiği anda meydana gelmiştir.⁴² Devletin süreklilik niteliği olan bir fiilinden ötürü bir uluslararası yükümlülüğün ihlali, fiilin devam ettiği ve uluslararası yükümlülüğe aykırı kaldığı bütün süreye yayılır.⁴³ Bir devletin belirli bir olayı önlemek uluslararası yükümlülüğünün ihlali, olayın meydana geldiği anda oluşur ve olay devam ettiği ve bu yükümlülüğe aykırı kaldığı bütün süre boyunca yayılır.⁴⁴ BM Şartı madde 2/4'deki uluslararası yükümlülüğün ihlalinin zamana yayılması hususunda da anılan kurallar her somut olayda değerlendirilmelidir.

BM Şartı madde 2/4'deki uluslararası yükümlülüğün ihlalinin bileşik bir davranışla meydana gelmesi durumunda, bütününde haksız olarak tanımlanan bir dizi icra ya da ihmal suretindeki davranış nedeniyle bir uluslararası yükümlülüğün ihlali, diğer icra ya da ihmal suretindeki davranışlar ile birleşik olan ve haksız fiili oluşturmaya yeterli davranışın olduğu anda gerçekleşmiştir.⁴⁵ Böylesi hallerde ihlal, dizinin ilk icra ya da ihmal suretindeki davranışıyla başlayan bütün süreye yayılır ve bu icra ya da ihmal suretindeki davranışlar tekrar edildiği ve söz konusu uluslararası yükümlülüğe aykırı kaldığı sürece devam eder.⁴⁶

Bir başka devletin BM Şartı madde 2/4'ü çiğneyen uluslararası haksız fiiline yardım eden devlet, böyle davrandığı için şu halde uluslararası bakımdan sorumludur: Söz konusu devlet uluslararası haksız fiil koşullarının bilincinde hareket ediyorsa ve fiil bu devlet tarafından yapılsaydı dahi uluslararası bakımdan haksız olacak idiyse uluslararası bakımdan sorumludur.⁴⁷ BM Şartı madde

2/4'ü ihlal eden uluslararası haksız fiilin yapılmasında talimatlar ve denetim hususunda bir başka devlete talimatlar veren ve bu devlet üzerinde uluslararası haksız fiilin yapılmasında denetim uygulayan devlet, bu fiilden şu halde uluslararası bakımdan sorumludur: Söz konusu devlet uluslararası haksız fiil koşullarının bilincinde hareket ediyorsa ve fiil bu devlet tarafından yapılsaydı dahi uluslararası bakımdan haksız olacak idiyse uluslararası bakımdan sorumludur.⁴⁸ Bir başka devleti BM Şartı madde 2/4'ü ihlal etmeye zorlayan devlet, ihlal teşkil eden fiilden şu halde sorumludur: Zorlanan devletin fiili, zorlama olmaksızın da bir uluslararası haksız fiil oluşturacak idiyse ve zorlama uygulayan devlet söz konusu fiile ilişkin koşulların bilincinde hareket ediyorsa uluslararası bakımdan sorumludur.⁴⁹

A/RES/56/83 Belgesi, devletlerin uluslararası haksız fiil hukukunda hukuka aykırılığı ortadan kaldıran halleri de sıralamıştır. Bunlar rıza,⁵⁰ meşru müdafaa,⁵¹ karşı-önlemler,⁵² mücbir sebep,⁵³ tehlike hali⁵⁴ ve zaruret halidir.⁵⁵ A/RES/56/83 madde 21 meşru müdafaayı düzenlemektedir. Buna göre, devletin fiilinin hukuka aykırılığı, fiil, BM Şartı'na uygun şekilde, meşru müdafaaya izin verilen ölçüler içerisinde ise, ortadan kalkar.⁵⁶ Ancak hukuka uygunluk sebepleri ve bunların arasında elbette meşru müdafaa da uluslararası hukukun emredici bir kuralından kaynaklanan bir yükümlülüğe aykırı herhangi bir devlet fiilinin hukuka aykırılığını ortadan kaldırmaz.⁵⁷ Bununla birlikte hukuka aykırılığı ortadan kaldıran halin mevcut olmadığı halde ve ölçüde, söz konusu yükümlülüğe yani konumuz itibarıyla BM Şartı madde 2/4'deki yükümlülüğe riayet etmek gereklidir. Buna ilaveten hukuka aykırılığı ortadan kaldıran bir hali ileri sürmek söz konusu fiilin neden olduğu bütün zararın karşılanması meselesine halel getirmez.⁵⁸

Uluslararası haksız fiilin hukuki neticeleri, sorumlu devletin ihlal edilen yükümlülüğü yerine getirme ödevinin devam etmesini etkilemez.⁵⁹ Yükümlülüğüne riayet etmeye dönmesi gerekir. BM Şartı madde 2/4 bakımından kuvvet kullanma tehdidinde bulunan ya da kuvvet kullanan devlet, kuvvet kullanma tehdidinde bulunmamalı ya da kuvvet kullanıyorsa buna son vermelidir. A/RES/56/83 madde 30'a göre, BM Şartı madde 2/4'ü ihlal eden devletin şu yükümlülükleri vardır: Şayet devam ediyorsa haksız fiil teşkil eden davranışa son vermek ve eğer koşullar gerektiriyorsa, ihlalin tekrar edilmeyeceğine dair uygun güvenceleri sunmak.⁶⁰

Sorumlu devlet BM Şartı madde 2/4'ü ihlal ederek işlediği uluslararası haksız fiil ile neden olunan bütün zararını onarmak zorundadır.⁶¹ Zarar, devletin uluslararası haksız fiilinin sonucu olan maddi ve manevi bütün zararını kapsar.⁶² Sorumlu devlet, kendisini bağlayan yükümlülüklerine dair bir noksanlığı haklı çıkarmak için, iç hukukunun hükümlerinden yararlanamaz.⁶³

Sorumlu devlet BM Şartı madde 2/4'ü ihlal ederek işlediği uluslararası haksız fiil ile neden olunan bütün zararını onarmak zorundadır. Zarar, devletin uluslararası haksız fiilinin sonucu olan maddi ve manevi bütün zararını kapsar.

BM Şartı madde 2/4'ü ihlal ederek işlenen uluslararası haksız fiil ile neden olunmuş zararın tamamen onarımı, müstakilen ya da müştereken, eski hale iade, tazminat ve tarziye biçimlerine bürünür.⁶⁴ Uluslararası nitelikteki bir haksız fiilin sorumlusu devlet, ihlal meydana gelmezden önceki halin yeniden tesis edilmesi için, eski hale iadeyi gerçekleştirme yükümlülüğü altındadır; fakat eğer böyle bir eski hale iade maddi olarak imkansız ise ya da orantılılık ilkesine göre tazminata nazaran, tercih edilmeye değer bir fayda getiriyor ise uygulanmaz.⁶⁵ Uluslararası haksız fiilin sorumlusu devlet, bu fiil ile neden olunan zararı, bu zarar eski hale iade ile onarılamadığı ölçüde, tazmin etmek yükümlülüğündedir.⁶⁶ Tazminat, mali olarak hesaplanabilecek tüm zararı, saptanabilir olmak kaydıyla mahrum kalınan kazançlar da dahil olmak üzere kapsar.⁶⁷ Bir uluslararası haksız fiilden sorumlu devlet, bu fiil ile neden olunan zarar için, bu zarar, eski hale iade ile ya da tazminat ile onarılamadığı ölçüde tarziye vermek yükümlülüğündedir.⁶⁸ Tarziye, ihlalin kabul edilmesi, üzüntünün beyan edilmesi, resmi özür dilenmesi ya da diğer uygun biçimlerde olabilir.⁶⁹ Tarziye, zarar ile orantısız olmamalıdır ve sorumlu devlet için küçük düşürücü bir biçim almamalıdır.⁷⁰ Tazminat söz konusuysa ana meblağ üzerinden ödenmesi gereken faizler, eksiksiz bir onarımı temin etmek ölçüsünde ödenir. Faiz oranı ve hesaplama biçimi bu neticeyi elde edecek şekilde belirlenir.⁷¹ Faizler, hükmedilen anaparanın muaccel olduğu tarihten başlatılarak, ödemenin fiilen yapıldığı tarihe kadar geçen süre için uygulanır.⁷²

A/RES/56/83 Belgesi madde 40/1, BM Şartı madde 2/4'deki gibi uluslararası hukukun emredici bir kuralından kaynaklanan bir yükümlülüğün bir devlet tarafından ağır ihlalinden doğan uluslararası sorumluluğuna A/RES/56/83'deki madde 41'in uygulanacağını düzenlemektedir.⁷³ A/RES/56/83 madde 40/2'ye göre ise, böyle bir yükümlülüğün ihlali sorumlu devletin açık ve sistematik olarak yükümlülüğünü yerine getirmekten kaçınması halinde ağırdır.⁷⁴

A/RES/56/83 madde 41/1'e göre devletler uluslararası hukukun emredici bir kuralından kaynaklanan bir yükümlülüğün ağır ihlaline son vermek için meşru araçlarla işbirliği yapmalıdırlar.⁷⁵ 41/2'ye göre, hiçbir devlet uluslararası hukukun emredici bir kuralından kaynaklanan bir yükümlülüğün ağır ihlalinden doğan bir durumu meşru olarak tanımamalı ve bu durumun muhafazası için yardım etmemelidir ya da destek vermemelidir.⁷⁶ UHK tarafından kendilerine yer verilen anılan bu düzenlemeler tam anlamıyla uluslararası örf ve adet hukuku kurallarını yansıtmamaktadır. Devletler hukukunun uluslararası teamül hukuku kuralları anılan yükümlülükleri tam anlamıyla getirmemektedir. UHK'nun bu husustaki düzenlemesi halihazırda olan hukuktan çok olmasını dediği hukuku yansıtmaktadır.

Bir devletin sorumluluğu, ihlal edilen yükümlülük kendisine karşı bireysel bir borç oluşturuyor ya da kendisinin parçası olduğu bir grup devlete karşı ya da uluslararası topluluğun bütününe karşı borç oluşturuyor ise bir

devlet tarafından ileri sürülebilir.⁷⁷ BM Şartı madde 2/4'den doğan uluslararası yükümlülük *jus cogens* bir normdan doğan *erga omnes* bir yükümlülük olduğu için uluslararası topluluğun bütününe karşı borç oluşturur ve ihlali durumunda doğrudan mağdur olan devletle birlikte bütün diğer devletler de ihlalde bulunan devletin uluslararası sorumluluğunu ileri sürebilir.

Yukarıda ifade ettiğimiz gibi BM Şartı 2/4'ün ihlalinin neticeleri uluslararası hukuk bünyesinde iki boyutta ele alınmalıdır. Bunlardan ilki devletlerin uluslararası sorumluluk hukuku ve diğeri uluslararası barış ve güvenlik hukukudur. A/RES/56/83 madde 1'e göre bir devletin uluslararası bakımdan her haksız fiili, o devletin uluslararası sorumluluğunu doğurur. BM Şartı madde 2/4'ün ihlali uluslararası bakımdan bir haksız fiildir ve devletin sorumluluğunu doğurur ve neticelerine üstteki satırlarda işaret edilmiştir. Uluslararası barış ve güvenlik hukuku bakımından ise BM Şartı madde 2/4'ün ihlali, mağdur devlete meşru müdafaa hakkına başvurma yetkisi verir. Bu iki sonuç saldırının varlığının hukuki anlamını ve değerini oluşturur.

Sonuç

Rusya'nın Ukrayna'ya yönelttiği ve "Özel Askeri Operasyon" adını verdiği süregelen 24 Şubat silahlı saldırısı herhangi bir uluslararası hukuka uygunluk nedenine dayanmadığı için uluslararası hukukun bir ihlalinin teşkil et-

mektedir ve bir uluslararası haksız fiil oluşturmaktadır. Uluslararası haksız fiil işleyen devletlerin uluslararası hukukta uluslararası sorumluluklarının doğmasından ötürü Rusya'nın da anılan uluslararası haksız fiilden ötürü uluslararası sorumluluğu doğmuştur.

Rusya'nın devam eden 24 Şubat saldırısı meşru müdafaa hakkından ileri gelen bir kuvvet kullanımı olmadığı için uluslararası hukukta buyruk kural olan kuvvet kullanma yasağının ihlalinin oluşturmaktadır ve uluslararası hukuka uygunluk sebebinden mahrum, başka ifade ile uluslararası hukuka uygunluk sebebinin bulunmadığı bir uluslararası haksız fiildir.

Rusya'nın anılan saldırısının kuvvet kullanma yasağının ihlalinin oluşturmaması meşru müdafaa hakkına dayanmamaktadır. Meşru müdafaa uluslararası barış ve güvenlik hukukunda bir hak ve uluslararası sorumluluk hukukunda ise uluslararası haksız fiilin doğumuna engel olan bir hukuka uygunluk sebebidir fakat somut olayda bu hak ve hukuka uygunluk sebebi bulunmamaktadır. Bunun nedeni olmuş ya da olması muhtemel olan bir silahlı saldırının meşru müdafaa hakkını doğurmasıdır fakat somut olayda Ukrayna'dan Rusya'ya karşı ne gerçekleşmiş ne de gerçekleşmesi muhtemel olan bir silahlı saldırı vardır. Olması muhtemel bir silahlı saldırıdan söz edilebilir fakat olması muhtemel bir silahlı saldırıya karşı önalıcı meşru müdafaa hakkı uluslararası hukukta mevcut değildir.

Sonnotlar

- 1 http://www.uhdigim.Adilet.gov.tr/sozlesmeler/coktaraflioz/bm/bm_01.pdf (07.09.2022).
- 2 Hakkı Hakan Erkiner, Uluslararası Terörizme Karşı Meşru Müdafaa, Seçkin, Ankara, 2020, s. 63.
- 3 Robert Kolb, *Ius contra bellum*, Bruylant, Bruxelles, 2009, s. 251.
- 4 Yusuf Aksar, Uluslararası Hukuk II, Seçkin, Ankara, 2013, s. 101.
- 5 Vianney Silvy, *Le Recours à la légitime défense contre le terrorisme international*, Connaissances et Savoirs, Paris, 2013, s. 47; Yücel Acer, Uluslararası Hukukta Saldırı Suçu, Roma Yayınları, Ankara, 2004, s. 59.
- 6 Hakkı Hakan Erkiner, Uluslararası Terörizme Karşı Meşru Müdafaa, s. 77.
- 7 Hakkı Hakan Erkiner, Uluslararası Terörizme Karşı Meşru Müdafaa, s. 77.
- 8 Robert Kolb, *Ius contra bellum*, s. 235; Fatma Taşdemir, "Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Ülkeleri Dışında Münferiden Kuvvete Başvurma Yetkisi", s. 111.
- 9 Hakkı Hakan Erkiner, Uluslararası Terörizme Karşı Meşru Müdafaa, s. 80.
- 10 Robert Kolb, *Ius contra bellum*, s. 236.
- 11 Hakkı Hakan Erkiner, Uluslararası Terörizme Karşı Meşru Müdafaa, s. 203.
- 12 Sevin Toluner, *Milletlerarası Hukuk Açısından Türkiye'nin Bazı Dış Politika Sorunları*, Beta, İstanbul, 2000, s. 374.
- 13 Vianney Silvy, *Le Recours à la légitime défense contre le terrorisme international*, s. 67.
- 14 Vianney Silvy, *Le Recours à la légitime défense contre le terrorisme international*, s. 67.
- 15 Vianney Silvy, *Le Recours à la légitime défense contre le terrorisme international*, s. 67.
- 16 Gregory A. Raymond, Charles W. Kegley Jr., "Preemption and Preventive War", Howard M. Hensel (Edit.), *The Legitimate Use of Military Force*, Ashgate, Burlington, 2008, s. 101.
- 17 Gregory A. Raymond, Charles W. Kegley Jr., "Preemption and Preventive War", s. 105.
- 18 Hakkı Hakan Erkiner, "Egemenlik-Güvenlik - Uluslararası Sorumluluk Bağlamında Rusya-Ukrayna Savaşı Konferansı, 31.03.2022", <https://www.youtube.com/c/HakkıHakanErkiner> (07.09.2022).
- 19 Mathias Forteau, *Droit de la Sécurité Collective et Droit de la Responsabilité Internationale de l'Etat*, Pedone, Paris, 2006, ss. 245-272.

- 20 <https://undocs.org/A/RES/56/83> (07.09.2022); <https://undocs.org/fr/A/RES/56/83> (07.09.2022).
- 21 Hakkı Hakan Erkiner, *Uluslararası Terörizme Karşı Meşrû Müdâfaa*, s. 75.
- 22 Resolution adopted by the General Assembly, A/RES/56/83, Responsibility of States for internationally wrongful acts; <https://undocs.org/en/A/RES/56/83> (07.09.2022); Résolution adoptée par l'Assemblée générale, A/RES/56/83, Responsabilité de l'État pour fait internationalement illicite; <https://undocs.org/fr/A/RES/56/83> (07.09.2022); Türkçe tercümesi için bkz. Hakkı Hakan Erkiner, "Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Milletlerarası Sorumluluğu", Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hukuk Anabilim Dalı Kamu Hukuku Bilim Dalı, İstanbul, 2008, ss. 315-334; Hakkı Hakan Erkiner, *Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu*, On İki Levha, İstanbul, 2010, ss. 307-327; Hakkı Hakan Erkiner, Tercüme - Devletin Uluslararası Sorumluluğu Maddeleri - Responsibility of States - Responsabilité de l'État; <https://marmara.academia.edu/HakkıHakanErkiner> (31.08.2022); ayrıca uluslararası sorumluluk kavramı için bkz. Hakkı Hakan Erkiner, "Devletin Uluslararası Sorumluluğunun Kaynağı ve Sonuçları - Birleşmiş Milletler Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun Çalışmaları ve Uluslararası Yargı Kararları Işığı Altında", Yüksek Lisans Tezi, Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Ekim 2002; Hakkı Hakan Erkiner, "Uluslararası Topluluk Kavramı", Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, Cilt 16, Sayı 1-2, Yıl 2010, ss. 39-7; Hakkı Hakan Erkiner, "Uluslararası Topluluk Kavramının Başlıca Görünümleri", Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, Cilt 16, Sayı 1-2, Yıl 2010, ss. 77-133; Hakkı Hakan Erkiner, "Yirmi Birinci Yüzyılda Birleşmiş Milletler'in Hukuk Devleti ve Hukukun Üstünlüğü Yaklaşımı ve Bunun Uluslararası Hukuk Bakımından Yeri ve Değeri", İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, Cilt 71, Sayı 1, Yıl 2013, ss. 353-381.
- 23 Draft articles on responsibility of States for international wrongful acts with commentaries, 2001, s. 31; https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf (07.09.2022); *Projet d'articles sur la responsabilité de l'État pour fait internationalement illicite et commentaires y relatifs*, 2001, s. 61; https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/french/commentaries/9_6_2001.pdf (07.09.2022).
- 24 Draft articles on responsibility of States for international wrongful acts with commentaries, s. 31; *Projet d'articles sur la responsabilité de l'État pour fait internationalement illicite et commentaires y relatifs*, s. 63.
- 25 Draft articles on the responsibility of international organizations, with commentaries, 2011; https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_11_2011.pdf (31.08.2022); *Projet d'articles sur la responsabilité des organisations internationales et commentaires y relatifs*, 2011; https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/french/commentaries/9_11_2011.pdf (31.08.2022).
- 26 Draft articles on responsibility of States for international wrongful acts with commentaries, s. 32; *Projet d'articles sur la responsabilité de l'État pour fait internationalement illicite et commentaires y relatifs*, s. 65.
- 27 Résolution adoptée par l'Assemblée générale, A/RES/56/83, Responsabilité de l'État pour fait internationalement illicite, article 2; Resolution adopted by the General Assembly, A/RES/56/83, Responsibility of States for internationally wrongful acts, article 2; *Projet d'articles sur la responsabilité de l'État pour fait internationalement illicite et commentaires y relatifs*, 2001, s. 70;
- Draft articles on responsibility of States for international wrongful acts with commentaries, 2001, s. 34.
- 28 A/RES/56/83 mad. 12.
- 29 A/RES/56/83 mad. 13.
- 30 A/RES/56/83 mad. 31/1.
- 31 A/RES/56/83 mad. 31/2.
- 32 A/RES/56/83 mad. 34.
- 33 A/RES/56/83 mad. 35.
- 34 A/RES/56/83 mad. 36/1.
- 35 A/RES/56/83 mad. 36/2.
- 36 A/RES/56/83 mad. 37/1.
- 37 A/RES/56/83 mad. 37/2.
- 38 A/RES/56/83 mad. 37/3.
- 39 A/RES/56/83 mad. 38/1.
- 40 A/RES/56/83 mad. 38/2.
- 41 A/RES/56/83 mad. 13.
- 42 A/RES/56/83 mad. 14/1.
- 43 A/RES/56/83 mad. 14/2.
- 44 A/RES/56/83 mad. 14/3.
- 45 A/RES/56/83 mad. 15/1.
- 46 A/RES/56/83 mad. 15/2.
- 47 A/RES/56/83 mad. 16.
- 48 A/RES/56/83 mad. 17.
- 49 A/RES/56/83 mad. 18.
- 50 A/RES/56/83 mad. 20.
- 51 A/RES/56/83 mad. 21.
- 52 A/RES/56/83 mad. 22.
- 53 A/RES/56/83 mad. 23.
- 54 A/RES/56/83 mad. 24.
- 55 A/RES/56/83 mad. 25.
- 56 A/RES/56/83 mad. 21.
- 57 A/RES/56/83 mad. 26.
- 58 A/RES/56/83 mad. 27.
- 59 A/RES/56/83 mad. 29.
- 60 A/RES/56/83 mad. 30.
- 61 A/RES/56/83 mad. 31/1.
- 62 A/RES/56/83 mad. 31/2.
- 63 A/RES/56/83 mad. 32.
- 64 A/RES/56/83 mad. 34.
- 65 A/RES/56/83 mad. 35.
- 66 A/RES/56/83 mad. 36/1.
- 67 A/RES/56/83 mad. 36/2.
- 68 A/RES/56/83 mad. 37/1.
- 69 A/RES/56/83 mad. 37/2.
- 70 A/RES/56/83 mad. 37/3.
- 71 A/RES/56/83 mad. 38/1.
- 72 A/RES/56/83 mad. 38/2.
- 73 A/RES/56/83 mad. 40/1.
- 74 A/RES/56/83 mad. 40/2.
- 75 A/RES/56/83 mad. 41/1.
- 76 A/RES/56/83 mad. 41/2.
- 77 A/RES/56/83 mad. 42.

RUSYA-UKRAYNA SAVAŞI VE KYİV'İN BATI'YA YÖNELİK SÖYLEMİ

Somut bazı sonuçları sıralamamız gerekirse; bu saldırının yarattığı şok dalgası NATO ve Avrupa Birliği'nin savunma perspektifini yeniden tartışmaya açtı, uluslararası enerji tedariki stratejilerini değiştirdi, sorgulanan BM sistemini bir kere daha temellerinden sarstı ve küresel iklim değişikliği sebebiyle yaşamaya başladığımız gıda ve enerji krizlerini derinleştirdi.

Fethi Kurtiy Şahin

Araştırma Görevlisi, Bölge Çalışmaları Doktora Programı, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara, Türkiye

Ukrayna-Rusya Savaşı, uluslararası ilişkilerin gündeminde en tepedeki yerini korumakta ve giderek karmaşıklaşan yapısı ile tüm küresel aktörleri zorlu kararlar almaya itmektedir. Geldiğimiz noktada BM Mülteciler Yüksek Komiserliğine göre Ukrayna'da 13 milyondan fazla insanın yerlerinden edildiği,¹ bunun içinden 7,1 milyondan fazla insanın Ukrayna'dan Avrupa ülkelerine sığındığı,² binlercesinin de hayatını kaybettiği bu savaş

Doğu Avrupa'da ve Karadeniz havzasında çok derin yaralar açmaktadır.

Karadeniz'in doğusunda ve kuzeyinde 1990'dan bu yana sürekli gerginliklerin yaşandığını, gerginliklerin sürekli yükseldiğini ve hatta kontrollü çatışmaların yaşandığını biliyor olsak da bu denli bir savaşın patlak vermesi pek çoklarını şaşırttı. Rusya gibi bir gücün, komşusunun egemenliğini tanımaması, hatta komşusunun var olma

hakkı olmadığını ifade ederek bir savaş başlatması sorun yumakları ile dolu olan uluslararası ilişkilerde karar alıcılar açısından 'Pandora'nın Kutusu'nu açmış olabilir. Uzun yıllardır dünyanın pek çok noktasında sınır anlaşmazlıklarının ve ihtilafların diplomatik yollarla çözülebilmeleri için çaba harcanmıştır. Rusya bu hamlesiyle korkulan pek çok silahlı ve kanlı senaryonun gözden geçirilmesine sebebiyet vermiştir.

Somut bazı sonuçları sıralamamız gerekirse; bu saldırının yarattığı şok dalgası NATO ve Avrupa Birliği'nin savunma perspektifini yeniden tartışmaya açtı, uluslararası enerji tedariki stratejilerini değiştirdi, sorgulanan BM sistemini bir kere daha temellerinden sarstı ve küresel iklim değişikliği sebebiyle yaşamaya başladığımız gıda ve enerji krizlerini derinleştirdi. II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa kıtasında yaşanan en büyük ve kapsamlı savaşa dönüşen bu işgal girişimi, bu metnin hazırlandığı sırada yedinci ayını tamamlamış durumdadır. Ukraynalı, Rus ve Batılı uzmanlar bu savaşın en azından bir kişi ve yazı daha geçirebileceğini, bir ateşkes veya barış anlaşmasından hala daha çok uzakta olduğumuzu ifade etmektedirler. Bu sebeplerle Ukrayna-Rusya savaşı siyasi tarihin kırılma noktalarından birisi olarak anılmaya adaydır.

Ancak, sahada çatışmalar devam ederken diplomasi alanında pek çok dengenin de değişmekte olduğu bir gerçektir. Ukrayna'nın savaşın başından bu yana Batı, özellikle de NATO ve AB hakkındaki söylemini nasıl şekillendirdiğini incelememiz, savaşın somut sonuçlarını anlamamıza ve Ukrayna'nın siyasi tercihlerinin dönüşümünü gözlemlememize yardımcı olacaktır. Bu dönüşüm sürecini ise Ukrayna Cumhurbaşkanı Zelenskiy'in yaptığı konuşmalardan takip etmek doğru bir yöntem olacaktır. Seçildiği ilk günden itibaren sosyal medya araçlarını çok verimli kullanan Zelenskiy, hem halkın nabzını tutmakta hem de kitlelere dokunacak hamleler yapmakta ne kadar mahir olduğunu tekrar tekrar ispat etmiştir. Savaşın başladığı ilk günden bu yana son derece etkili bir iletişim kampanyası yöneten Zelenskiy, Ukrayna tarihinin belki de en önemli dönüm noktalarından birisinde liderlik vasıflarına sahip bir cumhurbaşkanı olarak öne çıkmıştır. Bu sürecin dönüm noktalarında yaptığı konuşmalar hazırlanmış birer metin olarak Ukrayna devletinin olaya bakışının çerçevesini gözler önüne sermektedir. Ayrıca, bugüne kadarki konuşmaları genel olarak toplumun, özellikle de siyaseten aktif olan kesimlerin tepkisini çekmemiş, aksine onlardan destek almıştır. Bu konuşmalar ve Kyiv yönetiminin yaptığı açıklamalar sosyal medyada ciddi etki yaratmaktadır. Ordu komutanları ve önemli karar alıcılar, özellikle Ukraynalı gençler tarafından sosyal medya fenomenleri gibi takip edilmektedirler. Bu şartlar altında, Zelenskiy'in ifadelerini konuşmaları üzerinden adım adım takip etmek, Ukrayna açısından

Seçildiği ilk günden itibaren sosyal medya araçlarını çok verimli kullanan Zelenskiy, hem halkın nabzını tutmakta hem de kitlelere dokunacak hamleler yapmakta ne kadar mahir olduğunu tekrar tekrar ispat etmiştir.

olayların nereye doğru gittiğini anlamamıza yardımcı olacak en doğru yaklaşımdır.

Savaşa Nasıl Geldik?

Bağımsız Ukrayna'nın tarihi boyunca pek çok defa siyasi gelgitler yaşadığı bilinmektedir.³ Ukrayna, Sovyet sonrası dönüşüm sürecinin belki de en net şekilde gözlemlendiği ülkelerden birisi olmuştur. Batı ile Rusya arasında savrulan ve bu savrulmalar sırasında ciddi iç çatışmalar yaşayan bir ülke olduğu pek çok farklı uzman tarafından ifade edilmektedir. Bağımsızlığının daha ilk gününden itibaren, ülkeye miras kalan enkazla ne yapılabileceği Ukrayna'nın en büyük meselesi haline gelmiştir. Bu enkaz, çökmüş bir kültürel ve ahlaki yapı içinde yükselen yolsuzluk, dağılmış bir ekonomi, Rusça'nın ve Rusya'nın kültürel hegemonyası ile bağımsızlığı koruma kabiliyetine sahip olmayan kurumlar olarak tezahür etmiştir. Bu ortamda Ukrayna içindeki siyasi tartışmalar ise Rusya ile Batı arasında yapılacak tercihler etrafında şekillenmiştir.

2004 yılında gerçekleşen Turuncu Devrim ve Kasım 2013'te başlayıp Şubat 2014'te sona eren AvroMeydan süreçlerinde de bu tercihler arasındaki çatışma hep ön planda olmuştur. AvroMeydan sonunda Ukrayna'nın çok keskin bir şekilde yönünü değiştirmesi ve yeni hükümetin Batı ile derin bir entegrasyon yoluna girmek yönünde irade ortaya koyması Moskova'da çok büyük rahatsızlık yaratmıştır. Rusya, Ukrayna'yı uzun yıllar boyunca yumuşak güç araçları ile yönlendirebilmiştir. Buna karşı ülkedeki etkisini kaybetme tehlikesi oluşunca, güvenlik stratejisi içinde önem atfettiği Kırım'ı 2014 yılında, bu sefer sert gücünü kullanarak işgal etmiş ve Ukrayna'daki ayrılıkçı hareketleri destekleyerek iç siyaseti dengesizleştirmiştir. Bu şekilde Kyiv yönetiminin NATO veya AB gibi yapılara hızlı bir şekilde entegre olmasını engelleyen Rusya kırılğan bir denge yaratmıştır.

Aradan geçen 8 yıldan uzun süre içinde Ukrayna'nın Batı'yla entegre olmak istediği yönündeki söylemi değişmemiştir. Aksine AB ile NATO'ya katılma yönündeki taleplerini daha da yüksek sesle ifade etmeye başlamıştır. Bu şartlar altında Kyiv'i baskı altında tutan Rusya, tehditlerinin karşılıksız kaldığını ve etkisinin gerilemekte olduğunu fark etmiştir. Moskova, Ukrayna'ya yapılacak

bir saldırıda Batı'nın 2014'te olduğu gibi genellikle sessiz ve pasif kalacağını hesaplamış olacak ki; hem dünyaya hem de kanatları altında tutmaya çalıştığı tüm aktörlere bir mesaj verecek şekilde Ukrayna'yı işgal operasyonunu başlatmıştır.

21 Şubat tarihinde Putin, bölge ve dünya siyasetini değiştirmeye karar verdiğini ilan eden konuşmasını yapmış ve 2014 yılından bu yana desteklediği Ukrayna'nın doğusundaki ayrılıkçı bölgeleri bağımsız devletler olarak tanımıştır.⁴ Bu konuşmasında Ukrayna'nın egemenlik hakları olmadığını iddia eden Putin, 2014'te gerçekleşen

ve Ukrayna'da Onur Devrimi olarak adlandırılan süreci 'faşist bir darbe' olarak nitelemiştir. Aynı konuşmasında Putin, Kyiv'in Batı'nın kontrolünde Rusya'ya karşı bir silaha dönüşmeye başladığını iddia etmiştir. Savaş 24 Şubat sabahında başlamıştır. Rusya Ukrayna'ya 2014 senesinde işgal ettiği Kırım Yarımadası, kısmen Rusya'nın tanıdığı ayrılıkçıların kontrolünde olan Donbas bölgesi ve Belarus toprakları olmak üzere üç koldan saldırmıştır. 26 Şubat tarihinde Batı'nın Rusya'ya yaptırımları başlamıştır ve 27 Şubat tarihinde Türkiye bu süreci savaş olarak tanıdığını ilan ederek Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin hükümlerini uygulayacağını ilan etmiştir.

Tablo 1: Montrö Boğazlar Sözleşmesi ve Türkiye'nin Boğazları Kapatma Kararı

Lozan Konferansı (1923) sırasında imzalanan ek sözleşmeye göre Türk Boğazları civarıyla Marmara Denizi adaları askerden arındırılmıştı ve bölgenin güvenliği Milletler Cemiyeti'ne bırakılmıştı. 1933 senesinde düzenlenen 1933 Londra Silahsızlanma Konferansı'nda Türkiye, boğazlar rejiminin güncellenmesi gerektiğini ilk defa dile getirdi. İtalya'nın Habeşistan'ı işgali (1934) ve Almanya'nın Versay Antlaşması'na rağmen Ren Bölgesi'ne asker sokması (1936) sonrasında Türkiye, Lozan Konferansı'na katılmış ülkelere bir nota verdi. Bu notada, 1923'te kurulan sistemin ve verilen kolektif garantinin artık Boğazlar'ın güvenliğini sağlayamayacağı ifade edildi ve Boğazlar'ın askerleştirilmesi gerektiği anlatıldı. Bunun üzerine, yeni rejimi kuracak konferans 22 Haziran 1936'da İsviçre'nin Montrö şehrinde toplandı. 20 Temmuz 1936'da Montrö Boğazlar Sözleşmesi imzalandı ve günümüzde hala işleyen Türk Boğazları rejimi oluşturuldu. Bu sözleşme ile bölgenin silahsızlandırılması kayıtları kaldırılmıştır ve Türkiye Boğazlar üzerindeki egemenliğini yeniden tam olarak tesis etmiştir.⁵ Bu sözleşme, Türk boğazlarından geçecek gemilerin savaş ve barış durumlarında nasıl bir rejime tabi olacaklarını düzenlemektedir.

Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, 27 Şubat 2022 tarihinde yaptığı açıklamada; Türkiye'nin Ukrayna ve Rusya arasında gelişen süreci bir savaş olarak kabul ettiğini ifade etmiş ve Montrö Sözleşmenin 19. Maddesi'ne referans vererek, Türkiye'nin sözleşme hükümlerini uygulayacağını ifade etmiştir.

Montrö Boğazlar Sözleşmesi, Madde 19:⁶

Savaş zamanında, Türkiye savaşan değilse, savaş gemileri 10. maddeden 18. maddeye kadar olan maddelerde belirtilen koşullarla aynı koşullar içinde, Boğazlar'da tam bir geçiş ve gidiş-geliş (ulaşım) özgürlüğünden yararlanacaklardır.

Bununla birlikte, savaşan herhangi bir devletin savaş gemilerinin Boğazlar'dan geçmesi yasak olacaktır; şu kadar ki, işbu sözleşmenin 25. Maddesinin uygulama alanına giren durumlarla, saldırıya uğramış bir devlete, Milletler Cemiyeti Misakı çerçevesi içinde yapılmış, bu Misak'ın 18. maddesi hükümleri uyarınca kütüğe yazılmış (tescil edilmiş) ve yayımlanmış, Türkiye'yi bağlayan bir karşılıklı yardım anlaşması gereğince yapılan yardım durumları bunun dışında kalmaktadır.

Yukarıdaki fıkrada öngörülen kuraldışı durumlarda, 10. maddeden 18. Maddeye kadar olan maddelerde belirtilen kısıtlamalar uygulanamayacaktır. Yukarıdaki 2. fıkrada konulmuş geçiş yasağına karşın, Karadeniz'e kıyıdaş olan ya da olmayan savaşan devletlere ait olup da bağlama limanlarından ayrılmış bulunan savaş gemileri, bu limanlara dönebilirler.

Savaşan devletlerin savaş gemilerinin Boğazlar'da herhangi bir elkoymaya girişmeleri, denetleme (ziyaret) hakkı uygulamaları ve başka herhangi bir düşmanca eylemde bulunmaları yasaktır.

Tablo 2: Rusya-Ukrayna Savaşı'nın Önemli Siyasi Dönüm Noktaları Kronolojisi

21 Şubat	Putin Ukrayna'yı savaşa tehdit ettiği konuşmasını yaptı; ◦ Ayrılıkçı sözde devletlerin bağımsızlığını tanıdı. ◦ Ukrayna'nın egemenlik hakkı olmadığını söyledi.
22 Şubat	Rusya Duma'sı Putin'e sınır ötesinde asker kullanma yetkisi verdi. ABD bazı Rus bankalarına ilk yaptırımları uygulamaya başladı. Almanya Kuzey Akım 2'nin sertifikalandırılma sürecini durdurdu.
24 Şubat	Rusya, Ukrayna'ya saldırdı.
25 Şubat	BM Güvenlik Konseyi'nin Rusya'nın Ukrayna'dan çekilmesi yönündeki önermesini, Rusya veto etti.
26 Şubat	Batı Rusya'ya kapsamlı yaptırımlarını uygulamaya başladı.
27 Şubat	Rusya, nükleer güçlerini alarma geçirdi. Rus devlet yayın organları Avrupa'da yasaklandı. Rus uçaklarının Avrupa hava sahasına girmesi yasaklandı. Türkiye, Montrö Sözleşmesi'nin hükümlerini (19. Madde) uygulayacağını ilan etti.
28 Şubat	Ukrayna ve Rusya arasında Belarus sınırında ilk görüşme gerçekleşti. AB Ukrayna'ya 500 milyon Avroluk yardım paketini açıkladı.
2 Mart	Rusya, Mariupol şehrini kuşattı.
3 Mart	Herson şehir merkezi Rusya kontrolüne geçti.
4 Mart	Rusya, Zaporijya Nükleer Enerji Santrali'ni ele geçirdi.
8 Mart	Avrupa Komisyonu, Rusya'ya olan enerji bağımlılığını azaltmak yönünde planını açıkladı.
10 Mart	ABD Kongresi Ukrayna için 13,6 milyar Amerikan Doları harcama kararı aldı. Antalya Diplomasi Forumu'nda Rusya-Ukrayna-Türkiye üçlü dışişleri bakanları toplantısı oldu.
16 Mart	Rusya, Mariupol şehir merkezinde bir tiyatro binasını bombaladı. Yüzlerce sivil hayatını kaybetti
23 Mart	Joe Biden, Rusya'yı Ukrayna'da savaş suçları işlemekle suçladı
25 Mart	Rusya, doğu ve güneydeki operasyonlara odaklanacağını açıkladı ve Kyiv çevresinden çekildi. Bu tarih savaşın birinci safhasının sonu olarak kabul edilmektedir ve Rusya stratejik planında bir değişikliğe gitmiştir.
29 Mart	Ukrayna ve Rusya İstanbul'da görüştüler Ukrayna detaylı bir tarafsızlık teklifi sundu.
2 Nisan	Rus işgali sırasında Buça'da yaşanan katliamlar ortaya çıktı.
8 Nisan	Sivillerin tahliyesinde kullanılan Kramatorsk tren istasyonunu Rusya vurdu. 52'den fazla sivil hayatını kaybetti.
8 Nisan	AB Rusya'dan kömür, kereste, çimento, deniz ürünleri ve gübre alımını yasakladı.
14 Nisan	Rusya Karadeniz filosunun bayrak gemisi Moskova, Ukrayna tarafından batırıldı.
18 Nisan	Rusya Donetsk ve Luhansk bölgelerinin tamamının kontrolünü ele geçirmek için geniş ölçekli bir operasyon başlattı.
28 Nisan	ABD Kongresi, dondurulmuş olan 'lend-lease' programını Ukrayna için tekrar uygulamaya koyma kararı aldı.
2 Mayıs	Almanya, Rusya'dan petrol alımını hemen yasaklamak niyetinde olduğunu ilan etti.
16 Mayıs	Ukrayna, Harkiv etrafındaki Rus birliklerin, Rusya sınırına kadar geri ittiğini ilan etti.
17 Mayıs	Ukrayna Mariupol'de savunma operasyonunu sona erdirdi. Rusya 265 Ukrayna askerinin teslim olduğunu doğruladı.

18 Mayıs	İsveç ve Finlandiya NATO'ya katılmak için başvurdu. Avrupa Komisyonu Rusya'dan alınan fosil yakıt alımını durdurmak için 220 milyar Avroluk bir plan açıkladı
19 Mayıs	ABD yarısı askeri harcamalarda kullanılmak üzere Ukrayna'ya yardım için 40 milyar dolarlık bir paketi kabul etti.
21 Mayıs	Rusya Mariupol'un kontrolünü tamamen ele geçirdi.
23 Mayıs	Ukrayna mahkemesi, 21 yaşındaki bir Rusya Federasyonu askerini işlediği savaş suçları sebebiyle mahkûm etti.
30 Mayıs	Biden yönetimi Ukrayna'ya gelişmiş roket sistemleri gönderme kararı aldı.
6 Haziran	Birleşik Krallık, Ukrayna'ya M270 topçu sistemleri göndereceğini açıkladı.
8 Haziran	Fransa ve Norveç'den gelen topçu sistemleri Ukrayna'da cephede kullanılmaya başlandı. BM Mülteciler Yüksek Komiseri, savaşın başından bu tarihe kadar kimliği belirlenmiş 4253 sivilin hayatını kaybettiğini açıkladı.
11 Haziran	Ukrayna, ülke içinde 4,1 milyon insanın yerinden edildiğini ilan etti.
14 Haziran	Rusya, Siemens'in Gazprom'a yaptırımlar sebebiyle parça tedarikini durdurması üzerine Kuzey Akım 1 hattından gönderdiği gaz miktarını %60'a indirdi.
15 Haziran	Rusya, Kuzey Akım 1 hattından gönderdiği gaz miktarını %40'ına indirdi.
17 Temmuz	Bir Rusya askeri gemisi, Danimarka karasularını iki kere ihlal etti. Danimarka Ukrayna'ya tanksavar ve gemisavar silahlar tedarik etti. Avrupa Komisyonu, Ukrayna'ya Avrupa Birliği'ne adaylık statüsü verilmesini tavsiye etti. Fransız, Alman, İtalyan ve Romen liderler Kyiv ziyaretleri sırasında Ukrayna'nın AB üyeliğine tam destek verdiklerini ifade ettiler.
22 Haziran	Rusya, Litvanya'nın Kaliningrad ile Rusya anakarası arasındaki demiryolu bağlantısını kesmesinin ağır sonuçları olacağını söyledi ve Vilnius'u tehdit etti.
23 Haziran	Çevrimiçi olarak düzenlenen BRICS zirvesinde konuşan Şi Jinping, ABD liderliğinde Rusya'ya uygulanan yaptırımları eleştirdi.
24 Haziran	AB Ukrayna ve Moldova'yı aday ülke olmak için resmen davet etti.
27 Haziran	Rus füzeleri Kremençuk'taki bir AVM'yi vurdu, 18 sivil hayatını kaybetti.
29 Haziran	NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg, NATO Mukabele Gücü'nün sayısının 30.000'den 300.000'nin üzerine çıkarılacağını ilan etti.
30 Haziran	Ukrayna Yılan Adası'nın tekrar işgalden kurtardı. Yeni NATO Stratejik Konsepti Kabul edildi. Belgede Rusya doğrudan tehdit ve düşman olarak tanımlandı.
22 Temmuz	Tahıl koridoru anlaşmasına varıldı.
23 Ağustos	Kırım Platformu'nun ikinci zirvesi 23 Ağustos 2022 tarihinde çevrimiçi olarak toplandı.
31 Ağustos	Rusya, Kuzey Akım 1 üzerinden Avrupa'ya gaz sevkiyatını durdurdu.
1 Eylül	Rusya Vostok (Doğu) 2022 askeri tatbikatını başlattı. Tatbikata Çin, Hindistan, Laos, Moğolistan, Nikaragua ve Suriye Silahlı Kuvvetleri de katıldı.
11 Eylül	Harkiv oblastına bağlı İzyum şehri Rus silahlı kuvvetlerinden kurtarıldı. Takip eden günlerde şehir çevresinde toplu mezarlar bulundu.
21 Eylül	Putin'in emri ile, Rusya genelinde 'kısmi' seferberlik ilan edildi. Böylelikle II. Dünya Savaşı'ndan bu yana Rusya'da başlatılan en büyük seferberlik başladı. Putin, üç yüz bin yedek askerin silah altına alınacağını ilan etti. Seferberlik ilanını takiben, askerlik yaşındaki binlerce erkeğin Rusya'dan çıkmaya başladı. Gelen bilgiler göz önünde bulundurulduğunda, on binlerce erkeğin Rusya'dan çıktığı ve pek çoklarının da çıkmaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Rusya'nın pek çok bölgesinde bu seferbeliğe karşı gösteriler gerçekleşti

23 Eylül	Rusya'nın tanıdığı ve kontrol altında tuttuğu Donbas bölgesi ile Rusya'nın işgal ettiği Herson ve Zaporijya bölgelerinde Ukrayna'dan ayrılmak için gayri meşru referandumlar başlatıldı.
25 Eylül	Zelenskiy, ABD'den hava savunma sistemleri alındığını ilan etti ve Vaşington yönetimine teşekkür etti.
27 Eylül	Ukrayna'nın işgal edilmiş bölgelerinde, Rusya kontrolünde gerçekleştirilen sözde referandumların sonuçları açıklandı.
30 Eylül	Şeffaf olmayan ve uluslararası alanda kabul görmeyen referandum sonuçlarına dayanarak bağımsızlıklarını ilan eden bölgeleri, Putin yönetimi ilhak ettiğini ilan etti. Ukrayna, NATO'ya tam üyelik için resmi başvuru yaptı. Başkan Biden, bu ilhak girişimi sebebiyle Rusya'ya yeni yaptırımlar ilan etti.
1 Ekim	BM Güvenlik Konseyi'nin Rusya'nın Ukrayna'nın bazı bölgelerini gayri hukuki referandumlara dayanarak ilhak etme girişimini kınamaya ve ülkeleri bu sınır değişimlerini tanımamaya davet eden kararını Rusya veto etti.
2 Ekim	Papa Francis, Putin'in şiddet ve ölüm sarmalını durdurması için 'yalvardı'. Ukrayna, Rusya'nın gayri hukuki bir şekilde ilhak ettiğini ilan ettiği bölgeler içinde yer alan Liman şehrinin kontrolünü tekrar ele geçirdi. Liman şehri çevresinde Ukrayna kuşatması altında kalan Rusya birlikleri, bölgeden tamamen çekildi.

Kaynak: <https://www.france24.com/en/live-news/20220602-100-days-of-war-in-ukraine-a-timeline> ; <https://www.aljazeera.com/tag/ukraine-russia-crisis/> internet siteleri temel alınarak ve diğer kaynaklardan faydalanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Savaş ve Ukrayna'nın Söylemi

Savaşın başladığı ilk yirmi dört saat içinde Ukrayna Cumhurbaşkanı Zelenskiy'in yaptığı iki konuşma Ukrayna'nın kendisini nasıl konumlandığını anlamamız için önemlidir. 24 Şubat 2022, saat 18:01'de Zelenskiy savaşın başlamasından sonraki ilk resmi konuşmasını yapmıştır. Bu konuşmasında Zelenskiy, Ukrayna vatandaşlarına hitaben şu sözleri kullanmıştır:

Bugün ne duyuyoruz? Sadece roket patlamaları, çatışmalar, uçakların kükremeleri değil bu. Bu yeni Demir Perde'nin kapanışının ve Rusya'yı medeni dünyaya kapatışının sesidir. Bizim milli vazifemiz, bu [demir] perdenin Ukrayna topraklarından değil de, Rusların yurdundan geçmesini sağlamaktır.

Bu saatte neler görüyoruz? Dünya topluluğu için Rusya sözde DHC'nin⁷ bir benzerine dönüşüyor, bu da tam izolasyondur. Bir kere daha altını çiziyoruz ki, savaş yolunu Ukrayna seçmedi. Ancak, Ukrayna barışa dönmeyi teklif ediyor...

Sayın Avrupa liderleri, sayın dünya liderleri, özgür dünyanın liderleri eğer bugün bize yardım etmezseniz, yarın savaş sizin de kapınızı çalacak.⁸

Bu konuşmasından yaklaşık yedi saat sonra, 25 Şubat 2022, saat 01:10'da bir konuşma daha yapan Zelenskiy

bu sefer resmi ağızdan ilan edilen ilk kayıpları dünya ile paylaşmıştır. Bununla beraber, ortaya çıkan haberleri yalınlanmış ve Ukrayna'dan ayrıldığını da belirterek bir durum tespiti ortaya koymuştur:

Bugün farklı ülkelerin liderleriyle ne kadar görüşme yapmış olsam da [sadece] birkaç şey duydum. Birincisi, destekleniyoruz. Ve Ukrayna'ya sadece sözle değil, somut olarak yardım eden her devlete minnettarım.

Ama bir nokta daha var - devletimizin savunmasında yalnız bırakıldık. Kim bizimle beraber savaşmaya hazır? Dürüst olmak gerekirse - öyle birilerini görmüyorum. Ukrayna'nın NATO'ya katılımını garanti etmeye kim hazır? Dürüst olmak gerekirse, herkes korkuyor.

Bugün Moskova'dan hala konuşmak istediğini duyduk. Ukrayna'nın tarafsız statüsü hakkında konuşmak istiyorlar.

Devletimizin tüm ortaklarına söylüyorum: şimdi önemli bir an - ülkemizin kaderi belirleniyor. Onlara soruyorum: bizimle misiniz? Bizimle olduklarını söylüyorlar. Ama bizi İttifaka almaya hazır değiller.

Bugün Avrupa'nın yirmi yedi liderine Ukrayna'nın NATO'da olup olmayacağını sordum.

“Bugün Avrupa'nın yirmi yedi liderine Ukrayna'nın NATO'da olup olmayacağını sordum. Doğrudan sordum. Herkes korkuyor. Cevap vermiyorlar.”

Doğrudan sordum. Herkes korkuyor. Cevap vermiyorlar.

Biz hiçbir şeyden korkmuyoruz. Devletimizi savunmaktan korkmuyoruz. Rusya'dan korkmuyoruz. Rusya ile konuşmaktan korkmuyoruz. Devletimiz için güvenlik garantileri hakkında her şeyi söylemekten korkmuyoruz. Tarafsız statümüz hakkında konuşmaktan korkmuyoruz. Şu anda NATO'da değiliz. Ama asıl mesele - hangi güvenlik garantilerine sahip olacağımız? Ve hangi belirli ülkeler onları verecek?

Bu işgalin sonu hakkında konuşmamız gerekiyor. Ateşkes hakkında konuşmamız gerekiyor.

Ama şimdi ülkenin kaderi tamamen ordumuza, kahramanlarımıza, güvenlik güçlerimize, tüm savunucularımıza bağlı. Ve halkımıza, bilgelimize ve ülkemizin tüm dostlarının büyük desteğine.⁹

Savaşın başladığı ilk 24 saat içinde yapılan bu konuşmalara bakılarak yapılabilecek birkaç önemli çıkarım vardır. İlk olarak, Ukrayna maruz kaldığı büyük saldırıya ve daha o günlerde boyutları belli olmasa bile vereceği muhtemel can ve mal kaybına rağmen Batı ile ilişkilerini korumaktan yana olan tavrını değiştirmemiştir. Öyle ki, savaşın başlamasının üzerinden geçen altı ayda giderek daha fazla tekrarlanan ‘Yeni Soğuk Savaş’ döneminin başladığını ima eden Zelenskiy, kapanan ‘yeni demir perde’nin kendi toprakları üzerinden geçmemesi için mücadele edeceklerini daha ilk konuşmasının girişinde belirtme ihtiyacı hissetmiştir. Burada, Ukrayna’nın bu yeni demir perdenin gerisinde kalmasından değil, bu perdenin Ukrayna’yı bölmesinden bahsedilmesi dikkate değerdir. Her ne kadar Ukrayna yönetimi ve halkı bu aşamada toprak kaybını kabullenmeyeceğiz diyor olsa da bu çapta bir savaşın elbet bir noktada sonuçlandırılması gerekecektir. O noktada bir toprak kaybı tehlikesinin olduğu da açıktır. Bu noktada Doğu Ukrayna ile Rusya’nın ‘vatan toprağı’ saydığı Kırım’ın gelecekları Ukrayna ordusunun başarısı kadar, Ukrayna diplomasisinin ve uluslararası kurumların çalışmalarıyla da belirlenecektir.

İkinci olarak, 23 Ağustos 2021’de toplanan Kırım Platformu Zirvesi’nde Ukrayna’nın ön plana çıkardığı söylemin tutarlı olarak savaş sırasında da tekrarlandığı gözlemlenmektedir.¹⁰ Bu zirve sırasında Ukrayna, Rusya

ile arasında geçenlerin bölgesel bir çatışma veya çekişme olmadığını anlatmaya odaklanmıştır. Aksine, Rusya’nın tüm uluslararası sisteme ve sistemin değerlerine meydan okuduğu anlatılmıştır. Bu şekilde, dar bir bölgede gerçekleşen olayın tüm dünya ölçeğinde bir değerler mücadelesi gibi algılanması gerektiği dolaylı olarak ifade edilmiştir. Savaş başında yaptığı konuşmada da Zelenskiy, Rusya’nın kendisini izole eden bir devlet ve özgür dünyayı tehdit eden bir aktör olduğunu ifade etmiştir. Savaşın başından bu yana Ukrayna’nın, Ukraynalı liderler ve sivil toplum tarafından tekrar tekrar özgür dünyanın muhafızı olarak tanımlandığı da gözlemlenmektedir. Bu ifade aynı zamanda yazının başında dile getirilen uluslararası sınır ihtilafları sorunu ile de ilintilidir. Rusya’nın zorbalık ve güç kullanarak değil toprak kazanması, toprak kazanmaya çalışması bile dünyanın dört bir yanındaki sınır anlaşmazlıklarını tekrar masaya getirebilir. Bu anlaşmazlıkların pek çoğu uzun yıllardır büyük gerginlik biriktirmiş durumdadır ve kolaylıkla silahlı çatışmalara dönüşebilir. Bu nedenle, Ukrayna’nın bu tehlikeyi hatırlatması ve savaşın farklı boyutlarının da olduğunu dile getirmesi etkili bir hamle olarak değerlendirilebilir.

Üçüncü, belki de en önemli nokta Ukrayna Cumhurbaşkanı’nın daha 24 saat geçmeden ‘yalnız bırakıldık’ demesidir. Her ne kadar Zelenskiy, iki konuşmasında da somut yardım sağlayan devletler olduğunu altını çizmiş ve bu devletlere teşekkür etmiş olsa da NATO’nun umulan desteği sağlamadığını halkıya paylaşmıştır. Rusya’nın bu savaşı, Ukrayna’nın Batı ile tam bir entegrasyona gitme ve en önemlisi NATO’ya katılma ihtimaline karşı başlattığı da bir gerçektir. Bu açıdan bakıldığında, Rusya’nın bu hamlesi ile Batı’ya yeterince net bir mesaj vermeyi başarmış olduğu söylenebilir. Moskova, NATO’nun Rusya’ya karşı genişlemesi olarak tanımladığı süreci duraklatmayı ve NATO’nun Ukrayna’ya ittifak bağı üzerinden koruma şemsiyesi sağlamasını engellemeyi başarmıştır. Ancak, şunu da ifade etmek gerekir ki, NATO kurumsal olarak bu savaşa dâhil olmamış olsa bile hemen tüm NATO müttefikleri Ukrayna’ya bir şekilde destek vermektedir. NATO resmen bir savaş ilan etmemiştir ama fiilen bu mücadelenin içine girerek Ukrayna’ya destek vermektedir.

Dördüncü nokta ise, Zelenskiy’in Ukrayna’nın taraf-sızlığının görüşülebileceğini hemen dile getirmesidir. Bu belki bir geri adım, belki bir blöf, belki de realist bir kabulleniş olarak anlaşılabilir. Ancak, her ne olursa olsun, ülkeyi savunmaya hazırız diyen Ukrayna yönetiminin savaşı ve kayıpları daha ilk andan itibaren durdurmak isteyen bir söylem tercih etmesi de insani bir yaklaşımdır. Nükleer silah sahibi, Ukrayna’ya destek vermesi beklenen pek çok aktörün en büyük enerji tedarikçisi ve BM Güvenlik Konseyi daimî üyesi bir saldırganı karşı uzun soluklu bir savaştan kaçınmanın Kyiv yönetimi için rasyonel bir tercih olduğu açıktır. Bu yaklaşıma paralel olarak, sa-

vaşın başından bu yana, Zelenskiy sık sık diplomatik görüşmelere açık olduklarını da dile getirmiştir.

Mart ayı Zelenskiy'in, Avrupa Parlamentosu ve bazı ülke parlamentolarında Ukrayna'ya destek sağlamak için yaptığı konuşmalarla geçmiştir. Avrupa Parlamentosu (1 Mart), Birleşik Krallık Avam Kamarası (8 Mart), Polonya Parlamentosu (Seym) (11 Mart), Kanada Parlamentosu (15 Mart), ABD Kongresi (16 Mart), Alman Parlamentosu (17 Mart), İsrail Parlamentosu (Knesset) (20 Mart), İtalyan Parlamentosu (22 Mart), Japonya Parlamentosu (23 Mart), Fransız Parlamentosu (24 Mart), İsveç Parlamentosu (Riksdag) (24 Mart) Zelenskiy'in çevrimiçi olarak yaptığı konuşmalarına ev sahipliği yapmıştır.¹¹ Bu konuşmalarıyla Zelenskiy, askeri ve siyasi yardım talebini doğrudan parlamentolara iletmıştır. Konuşmalara izin verilmiş olması ve özel programlar olarak tertip edilmesi en azından siyasi bir destek verildiğini gösterilmesi adına önem arz etmektedir.

Zelenskiy'in eski bir aktör olarak, her bir konuşmasını son derece kontrollü ve etkili bir şekilde yapmış olması altı çizilmesi gereken önemli bir husustur. Tercih ettiği ses

tonu, mimikleri ve tercih ettiği temalar da hassasiyetle seçilmiştir.¹² Zelenskiy, savaşın başından beri tercih ettiği farklı tonlardaki asker yeşili tişörtü ve sade tarzı ile cep heden seslenen ve tekrar savaşa dönecek bir askeri lider imajı sunmaktadır.¹³ Bu görüntüsü ile konuşmalar yaparken destek vermeyen ülkeleri suçlarcasına kullandığı ifadeleri ile son derece aktif bir dil tercih etmiştir.¹⁴

23 Mart tarihinde, NATO liderler zirvesinde yapacağı konuşmadan bir gün önce Zelenskiy Ukrayna televizyonlarına verdiği bir röportajda, "Rus ordusunun geri çekildiği, ateşkes sağlandığı ve ülkesinin güvenliğinin garanti edildiği takdirde, Ukrayna'nın NATO üyeliği talebinden vazgeçmeye hazır" olduğunu dile getirmiştir.¹⁵ Bunun tüm taraflar için bir uzlaşma yolu olabileceğini de belirten Zelenskiy, doğrudan Putin ile görüşmek istediğini de ifade etmiştir. Bu konuşmadan bir gün, savaşın başlamasından ise tam bir ay sonra 24 Mart tarihinde, Brüksel'de gerçekleşen NATO Liderler Zirvesi'nde Zelenskiy'in yaptığı konuşmada, savaşın ilk gününde kullanılmaya başlanan söylemin tutarlı bir şekilde devam ettirildiğini gözlemleyebiliriz. Bu iki konuşmaya da Batı'nın tavrı ve NATO'nun ittifak olarak destek sunmamasından ötürü

23 Mart tarihinde, NATO liderler zirvesinde yapacağı konuşmadan bir gün önce Zelenskiy Ukrayna televizyonlarına verdiği bir röportajda, “Rus ordusunun geri çekildiği, ateşkes sağlandığı ve ülkesinin güvenliğinin garanti edildiği takdirde, Ukrayna'nın NATO üyeliği talebinden vazgeçmeye hazır” olduğunu dile getirmiştir.

yaşanan hayal kırıklığının yansıdığı gözlemlenebilir. Konuşmasında Zelenskiy şu ifadeleri kullanmıştır:

‘Gri alanda’ kalmışız gibi. Batı ve Rusya arasında. Fakat, biz tüm ortak değerlerimizi savunuyoruz. Ve biz aydınlık bir halkız! Ve biz şu an tüm bu değerleri tam bir aydır savunuyoruz!...

24 Şubat'ta, son derece açık ve mantıklı bir şekilde sizden [Ukrayna] hava sahamızı kapatmaya yardım etmenizi talep ettim. Herhangi bir formatla; insanlarımızı Rus bombalarından ve füzelerinden koruyun. Biz [ise] açık bir cevap duymadık...

Savaşta en kötü şey yadım taleplerinize açık cevaplar alamamaktır...

Standartlarımızın neler yapabilir olduğunu göstermekteyiz. Ve Avrupa ve dünyadaki müşterek güvenliğimiz için neler verebileceğimizi [de göstermekteyiz]. Değer verdiğimiz her şeyi, sizlerin değer verdiği her şeyi saldırılara karşı korumak için neler yapabileceğimizi [gösterdik]. Ancak, NATO insanları korumak için İttifakın neler yapabileceğini göstermedi.¹⁶

Savaşın ilk bir ayı tüm dünyada bir çok dalgası yaratmışken, Ukrayna'nın gösterdiği direnç ve kararlılık Rusya'nın hızlı bir zaferini bekleyen tüm analizleri boşa çıkartmıştır. Buna rağmen, ilk ay içinde Ukrayna'nın söyleminin neredeyse tamamen ‘savunma’ ve ‘savunulma’ kavramları üzerine kurulduğu dikkate değerdir. Yaptığı konuşmalarında Zelenskiy, Ukrayna'nın neden savunulması gerektiğini anlatırken, bu savunmanın Ukraynalılar tarafından ‘fedakârca’ devam ettirildiğini ama aynı değerleri paylaşan ülkelerin de fedakârlık yapması gerektiğini sürekli vurgulanmıştır.

Ukrayna'nın bu savunmacı söyleminin ve savaşı en kısa sürede bitirmek yönündeki isteğinin somutlaştığı ve bir teklife dönüştüğü olay 29 Mart'ta İstanbul'da gerçekleşen görüşmelerdir. Bu görüşmelerde Ukraynalı müzakereci David Arakhamia, aralarında Türkiye'nin de bulunduğu sekiz ülkeyi garantör ülke olarak görmek is-

tediklerini ifade etmiştir. Bu şekilde oluşturulacak güvenlik yapısı ile Ukrayna'nın tarafsız bir ülke olma statüsünü kabul edebileceğini ama AB'ye üye olunacağını bildirmiştir. Bu tarafsızlık yapısının çalışması durumunda Ukrayna'da yabancı bir askeri üs bulunmayacağını da sözlerine eklemiştir. İşgal altındaki bölgelerin geleceklerinin ise bu bölgelerde yapılacak referandumlarla belirlenebileceği teklif edilmiştir. Ancak, Ukrayna tarafından bu referandumların baskı altında olmaması ve barışçıl ortamda gerçekleşmesi şartları öne sürülmüştür.¹⁷ Bu somut tekliflerin liderler arasında bir görüşme umudu yarattığı ve uzlaşya varılan konular olduğu ev sahibi Türk makamları tarafından da dile getirilmiştir.

Bu görüşmeler sırasında, Ukrayna'nın barış yönünde ısrarcı taraf pozisyonunu koruma isteği görülmektedir. Ukrayna yönetiminin bu tekliflerle saldırgan tarafın işgal için öne sürdüğü gerekçeleri boşa düşürmek adına önemli bir hamle yaptığı söylenebilir. Savaşın başından itibaren Kyiv hem Ukrayna'nın savunulması için somut bir sistem talep etmiş hem de savaşın sona ermesi için gerekli şartları oluşturmaya çalışmıştır. Burada Ukrayna'nın NATO üyeliği talebinden vazgeçmesi çok önemli bir kırılma noktasıdır. Ülkenin Batı ile entegrasyonu için NATO ittifakının bir parçası olmak yerine AB üyeliği ön plana çıkarılmış ve alternatif bir güvenlik mekanizması kurmak için yeni bir söylem inşa edilmiştir.

Ancak, tüm bu önemli hamleler, 25 Mart itibarıyla Ukrayna'nın kuzeyinden çekilmeye başlayan Rus birliklerinin ardından tekrar Ukrayna kontrolüne geçen Buça'dan 1 Nisan'da gelen görüntülerle bir anda anlamını yitirmiştir. 7 Haziran tarihinde, yeni atanan ABD'nin Kyiv Büyükelçisi Bridget Brink'e Buça'ya ziyaretinde refakat eden Ukrayna Ulusal Polis Teşkilatı Başkanı Ihor Klımenko 461'i şehir merkezinde olmak üzere, Buça bölgesinde 1137 kişinin öldürüldüğünü bildirmiştir.¹⁸ Eylül 2022 tarihi itibarıyla ölümlerin kimlik tespiti çalışmaları, kontroller ve defin işlemleri halen devam etmektedir.¹⁹ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün (Human Rights Watch – HRW), 4-10 Nisan tarihleri arasında Buça'da araştırmalar yapan ve sivil halk ile görüşmeler gerçekleştiren araştırmacıları, Rus askerlerinin işgal ettikleri bu bölgede silahsız sivil halka uyguladığı baskı, işkence, kaçırma ve kasıtlı öldürme vakalarını kayıt altına almıştır.²⁰ Bu dönemde, tam bir kuşatma altında olan Mariupol'den sivililerin çıkartılması için korunmaya çalışılan insani koridorlar konusunda dahi son derece sakin bir şekilde söylemini sürdürmeye çalışan Ukrayna yönetiminin ve Zelenskiy'in, Buça'dan sonra bambaşka bir ton tercih ettiği ve yeni bir söyleme geçildiği gözlemlenmektedir.

Ukrayna Cumhurbaşkanlığı sitesine 3 Nisan, saat 21:22'de konan konuşmasında Zelenskiy o güne kadar kullanmadığı ifadeler tercih etmiştir:

Yağmacılığın yayılcı sonuçları, yoğunlaşmış şeytanlık topraklarımıza geldi. Katiller. İşkenceciler. Tecavüzcüler. Yağmacılar. Kendilerine ordu diyenler. Ve yaptıklarından sonra sadece ölümü hak edenler...

Rus anneler! Yağmacılar yetiştirmiş olsanız bile, onlar aynı zamanda nasıl birer kasaba dönüştü? Çocuğunuzun içinde ne olduğundan habersiz olamazsınız. İnsani olan her şeyden mahrum olduklarını görmezden gelemezsiniz. Ruhsuz. Kalpsiz. Onlar kasten ve zevk alarak öldürdüler...

Kültürünüz ve insan görünüşünüz her karşılaştığınız Ukraynalı kadın ve erkek karşısında helak oldu...

Bu suçlardan sorumlu olan herkes özel İşkenceciler Kitabı'na eklenecek, bulunacak ve cezalandırılacak...

Ukrayna'nın NATO üyesi olabileceğine dair optimistik açıklamaların altında, sonrasında 2008'de Ukrayna'nın ittifaka alınmasının reddi saklandı. Bazı siyasetçilerin absürt Rusya korkusu saklandı. Onlar Ukrayna'yı reddederek Rusya'yı yatıştırabileceklerini ve Ukrayna'ya saygı duymaya ikna edip yanımızda normal bir şekilde yaşayabileceğini sandılar...

Doğru anlaşılacak istiyorum. Batıyı suçlamıyoruz. Halkımıza bunu yapan belirli Rus ordu mensupları ve onlara emir verenler dışında kimseyi suçlamıyoruz. Ama kararsızlık hakkında konuşmaya hakkımız var. Bucha'ya, Hostomele, Harkiv'e, böyle Mariupol'a giden yol hakkında. Kararsızlığımız yok. Bir blokta veya tarafsız olup olmadığımızın bir önemi yok, bir şeyi anlıyoruz: güçlü olmalıyız...

On dört yıl önce Rusya'nın lideri Bükreş'te Batılı liderlere Ukrayna gibi bir ülke olmadığını söylemişti. Ve şimdi böyle bir ülkenin var olduğunu ispat ediyoruz. Oldu ve olacak.

Bu dünyanın güçlülerinin arkasına saklanmayacağız. Kimseye yalvarmayacağız.

Biz bu savaşı kazanacağız. Bazı tekil siyasetçiler kararsızlıklarını aşamamış olsalar bile, [elbet] halefleri tarafından değiştirilecekler...

Kötülük cezalandırılacak!²¹

O güne kadar genelde sakin, temkinli, barış yanlı ve belki de biraz şefkatli bir lider imajı çizen Zelenskiy'in ilk defa öfkeli, hırslı ve hatta intikam almak isteyen bir lider imajına geçtiği bu konuşmada görülmüştür. Bu

günden sonra Ukrayna söyleminde öne çıkan kavramlar, 'Batı değerlerini savunan Ukrayna'nın savaşını devam ettirmesi ve zafere gidebilmesi için destek gerektiği' yönünde yeniden yapılandırılmıştır. Zelenskiy'in bu dönüşümü net bir şekilde gösterecek en önemli konuşması 29 Haziran'da yapılan NATO Liderler Zirvesi'nde olmuştur. Bu konuşmasında kullandığı şu ifadeleri değiştirmiş göstermektedir:

Ukrayna'nın savaşı kazanarak bitirmesine yardım etmeniz, ki bu Rusya'nın yaptıklarına vereceğiniz en güçlü cevap olacaktır, bizim, devletlerimizin her birinin ve tüm İttifak'ın, tüm Avrupa-Atlantik topluluğunun ihtiyacıdır. Eğer Rusya'yı gerçekten tehdit olarak görüyorsanız, size karşı olan ana tehdit olarak, bu ana ve ilk hedefe [zafere] ulaşılmasını desteklemelisiniz. Bu Rusya'nın sadece Ukrayna'ya karşı savaşı değil, bu Avrupa'ya istediklerini dikte ettirebilme savaşıdır...

Neye ihtiyacımız olduğunu söyleyebilirim: güvenlik garantilerine ihtiyacımız var, ve siz Ukrayna için ortak güvenlik ortamında bir yer bulmak zorundasınız.

Ya Ukrayna'ya acilen yardım edeceksiniz, ki bu zafer için yeterli, ya da Rusya'nın sizinle ertelenmiş savaşı [gerçekleşecek].²²

Bu konuşmasında da görüldüğü üzere, 23 Mart'taki NATO konuşmasından üç ay sonra Zelenskiy, yardım taleplerini 'Ukrayna korunmalı' diyerek değil, 'Ukrayna kazanacak ve kazanmalı' gibi bir söylemsel çerçevede savunmuştur. Bu nüans, ilk bakışta önemli görünmeyebilir. Ancak, asırlar boyunca Moskova idaresinde olan ve bağımsız devlet deneyimi aralardaki kısa pencereleri saymazsak sadece otuz bir yıl kadar olan bir halkın, eskiden 'efendisi' durumunda olan bir güce karşı verdiği bu mücadelede kazanacağı ifade etmesi çok önemli bir değişimi gözler önüne sermektedir. İlk olarak, Rusya'nın bugün korumaya çalıştığı güçlü ve muktedir Rusya imajının Ukrayna açısından anlamını yitirdiği anlaşılacaktır. Bununla ilgili olarak Rusya'nın büyük bir medeniyeti temsil ettiği ve bu medeniyetin eski Sovyet coğrafyasında güçlü olduğu ön kabulü de zayıflamaktadır. İkinci olarak, Ukrayna'nın verdiği bu savaş Kyiv açısından Moskova hegemonyasına karşı bir kurtuluş savaşı gibi değerlendirilebilir ve Ukrayna artık bu savaşı durdurmak değil kazanmak arzusu ile sürdürmektedir. Bugüne kadar pek çok farklı sebeple farklı katmanlarında derin çatlaklar barındıran bir toplum olarak değerlendirilen Ukrayna toplumunun güçlü ve sıkı bağlar kurarak bütünleştiği görülmektedir. Bu kaynaşma savaşın yakıcı ve korkutucu baskısı altında gerçekleşmektedir. Ukrayna toplumu kitlesel olarak bu mücadeleye katkı sağlarken Ukrayna kimliğinin de yeni baştan oluştuğu gözlemlen-

mektedir. Burada Rusya'ya karşı oluşan direnç sadece Batı'yla bütünleşmeye çalışan bir devlet mekanizması ve siyasetçiler sayesinde oluşabilir bir olgu değildir. Bu direncin sebebi tabandan gelen derin bir dalganın tüm toplumu etkilemesi ve oluşan yeni kimliğin Rusya'nın temsil ettiği değerleri kendisi için ölüm kabul etmesidir. Tüm kitleye yayılan bu algı ile bir milletin kurulduğu görülmektedir.

29 Haziran'da, NATO konuşmasının yanında BM Güvenlik Konseyi'nde de bir konuşma yapan Zelenskiy, BM'nin daha önceki krizlerde de çözüm üretmediğini hatırlatmış ve "...böyle bir terörist yaklaşıma karşı olma-nak nasıl mümkün olur" diyerek Rusya'yı terör devleti olarak nitelemiştir. Rusya'nın terörü devam ettiği süreçte Güvenlik Konseyi'nde kalmaması gerektiğini ifade eder-ken, sorumluların BM Şartı'na uygun olarak yargılanması için gerekli mekanizmaların derhal devreye sokulması ge-rektiğini dile getirmiştir. Ukrayna Cumhurbaşkanı, Uk-rayna ile devam eden savaş konusunda Rusya'nın herhangi bir yorum yapma ve oy kullanma hakkı olma-dığını da dile getirmiştir.²³

Bu konuşmalar, savaş sahasındaki gelişmelerle paralel olarak değerlendirilmelidir. Ukrayna'nın Mayıs ayı içinde Mariupol'den çekilmesine rağmen, Harkiv bölgesinde önemli kazanımlar elde ettiği, pek çok noktada Rus bir-liklerini durdurduğu ve hatta geri çekilmeye zorladığına dair raporlar mevcuttur. Bunların yanı sıra, tam bu dö-nemde Batılı aktörlerden Ukrayna'ya ağır silah sevkiyatı-nın hız kazandığı ve Rusya'ya karşı yaptırımların sertleştirildiği de unutulmamalıdır. Her ne kadar NATO kurumsal olarak bir destek sağlamamış olsa da pek çok NATO müttefiki Ukrayna'ya ağır ve gelişmiş silahlar ver-mektedir. Amerika ve İngiltere'nin Ukrayna'ya verdikleri kapsamlı ekonomik yardım paketleri ve Türkiye'nin de Ukrayna'ya sattığı ve hibe ettiği Bayraktar TB2 gibi İHA sistemlerinin altı çizilmelidir. Sahada eli güçlenen ve Rus-ya'ya önemli kayıplar verilmeyi başaran Ukrayna silahlı kuvvetlerinin diplomasi masasına da ciddi etkisi olduğu bir gerçektir.

Bu süreç zarfında 'Tahıl Koridoru'nun kurulması, ta-rafların üzerinde uzlaştıkları ve dünya ekonomisine çok önemli katkıda bulunan bir anlaşma olmuştur. Bu adım, Türkiye'nin kolaylaştırıcılığında ve arabuluculuğunda atıl-mıştır. Bu anlaşma taraflar arasında önemli bir güven artırı-cı adım olarak değerlendirilmiştir. Ancak, gelinen noktada taraflar arasında fiilen 'güven' kavramının muh-temel bir anlaşma için anlamlı ve kullanışlı olabileceği fikri sorgulanmaya ağırlık. Tahıl Koridoru ile ilgili yaptığı hitabında, Ukrayna ekonomisinin halen daha çökmemiş olduğunu hatırlatan Zelenskiy, bu gibi anlaşmalarla adım adım zafere doğru gittiklerine olan inancını tekrarlamıştır.²⁴

Gıda Krizi ve Tahıl Koridoru:

Küresel iklim değişikliği uzun süredir tarım üre-timimizi tehdit etmekteydi. COVID-19 Pandemisi sırasında tedarik zincirlerimizin aksamaması ve talepte yaşanan dalgalarda gıda piyasasında büyük dalgalanma-lara sebebiyet vermiştir. Rusya'nın Ukrayna'ya saldırısı neticesinde, dünyanın en büyük iki tahıl üreticisi ve ihracatçısı ülke arasında kanlı bir savaş başladı. Rusya uygulanan yaptırımlar ile tahıl ve gübresini sa-tamaz hale geldi. Savaşın Ukrayna'nın en önemli üre-tim merkezlerinde olması ve savaşın önemli bir odak noktasının ülkenin en önemli limanı olan Odesa et-rafında yoğunlaşması ile Ukrayna tarım ürünleri dünya piyasasına sunulamıyordu. Birbirini besleyen bu şartlar altında tarihte görülen en yüksek gıda en-flasyonlarından birisini deneyimlediğimiz bir dönem-den geçiyoruz. Dünya bankası rakamlarına göre, Haziran 2022 itibarıyla 82 ülkede 345 milyon insa-nın gıda erişimleri hayatlarını doğrudan etkileyecek derecede kısıtlanmış durumdadır.²⁵ Afrika Kalkınma Bankası başkanının ifadesine göre 17 Ağustos 2022 itibarıyla Afrika'da 30 milyon tondan fazla gıda açığı bulunmaktadır.²⁶

22 Temmuz 2022 tarihinde imzalanan tahıl ko-ridoru anlaşması ile, Ukrayna limanlarında 'mahsur' kalan 20 milyon tonun üzerindeki buğdayın dünya piyasasına arzının önü açılmıştır. Aynı zamanda, Rusya üzerine uygulanan yaptırımlar, elindeki tahılı ve gübre ürünlerini satabilmesi için gevşetilmiştir.²⁷

Tahıl Koridoru Anlaşması, savaşın başından iti-baren atılan en önemli adımlardan bir tanesidir. Gö-rüşmeler ve anlaşma sırasında kolaylaştırıcı ve arabulucu rollerini aktif bir şekilde oynayan Ankara, bu anlaşmanın karşılıklı güven artırıcı bir gelişme ola-rak değerlendirilmesi gerektiğini de ifade etmiştir. Bir ateşkese ve kapsamlı bir barışa ancak bu gibi adımla-rla erişilebileceği bir gerçektir.

Ukrayna'nın savaş öncesi dış politika söylemini şekil-lendiren önemli olaylardan olarak altı çizilen Kırım Plat-formu'nun ikinci zirvesi 23 Ağustos tarihinde Kyiv'de çevrimiçi bir formatta yapılmıştır. Bu toplantıda, geçtiği-miz sene gerçekleşen Kırım Platformu Zirvesi'ne katıldığı için Kırım'da hapse atılan, Kırım Tatar Milli Meclis Baş-kan Yardımcısı Nariman Celal'in mektubundan alıntılar yapan Zelenskiy, Celâl'in "Herşey Kırım'da başladı ve Kı-rım'da bitecek" sözlerini vurgulamıştır. Arkasından, Kırım'ın işgalden kurtarıldıktan sonra nasıl bir geleceğe kavuşacağını ve Ukrayna'nın elde edeceği tüm kazanım-ların Kırım'a nasıl bir refah getireceğini dile getirmiştir. Kırım'ın AB üyesi Ukrayna içinde kalkınacağını ve

Kırım'ın yerli halkı Kırım Tatarlarının haklarının korunacağını belirtmiştir.²⁸

Geçtiğimiz sene, Ukrayna'nın Rusya'ya karşı mücadelesine katkı sağlayacak yeni bir dış politika aracı olarak kurulan Kırım Platformu, savaş şartları altında da özel yerini korumaya ve kullanışlı bir araç olmaya devam etmektedir. Rusya'nın yasadışı bir ilhak ile ele geçirdiği Kırım Yarımadası, Putin'in söyleminde Rus vatanının bir parçası olarak nitelenmektedir. Her ne kadar Ukrayna işgalin sona ermesi için her türlü siyasi ve diplomatik yöntemi deniyor olsa da Kırım konusunda Rusya'nın diğer savaş bölgelerinden çok farklı bir tutum sergileyebileceği uzmanlar arasında tartışılmaktadır. Bu tartışmalar ve öne sürülen senaryolar taktik balistik füzeler gibi kitle imha silahlarının kullanımını da içermektedir. Güvenilir bir hava savunma sistemine ve bu kapsamda saldırıya karşılık verecek silahlara sahip olmayan Ukrayna için böyle bir saldırı ihtimali büyük bir tehdittir. Ancak, Ukrayna Cumhurbaşkanı her konuşmasında tüm ülke toprakları işgalden kurtarılincaya kadar savaşın bitmeyeceğini ifade etmeye devam etmektedir.

İkinci Kırılma Noktası ve Nükleer Tehdit

Buça'da yaşanan katliamların ortaya çıkmasının savaşta ilk kırılma noktası olarak kabul edilebileceğini belirtmiştik. Eylül 2022 sonunda, Rusya'nın işgal ettiği bölgeleri kendi topraklarına katma girişimi ise ikinci bir kırılma noktasıdır. 27 Eylül 2022 tarihinde Moskova yönetimi, savaşın başında bağımsız devletler olarak tanıdığı Luhansk ve Donetsk bölgeleri ile Herson ve Zaporijya bölgelerinde yapılan referandumlar sonucunda bu yerlerdeki halkın %85'inden fazlasının Rusya'ya katılmak istediğini ilan etmiştir.²⁹ Ancak, bu bölgelerde değişen ve zorlaşan şartlar sebebiyle 2014'ten bu yana demografinin yavaş yavaş değiştiği; savaşın başlamasından bu yana ise yaşanan çatışmalar sebebiyle özellikle Herson ve Zaporijya'dan sivililerin kaçtığı gerçeği dahi bu sözde referandumları tartışmaya açmaktadır. Ek olarak, sözde referandumların gerçekleştirildiği bölgelerin önemli bir kısmında Rusya'nın sadece askeri kontrol sağladığı ve silahlı çatışmaların devam ettiği bu alanlarda herhangi bir gözlem veya kontrol mekanizmasının olmadığı unutulmamalıdır. Bu hususları göz ardı eden Putin yönetimi, 30 Eylül 2022 tarihinde apar topar bir şekilde sözde referandumlara dayanarak bu bölgeleri ilhak ettiğini büyük bir törenle ilan etmiştir.³⁰ Oysa ki, sözde referandumlar BM, AB ve G7 ülkeleri tarafından ilk anda kınanmış ve tanınmamıştır. Rusya'nın yasadışı ilhakları da uluslararası toplum tarafından reddedilmiştir.

Rusya'nın bu hamleyle ihtiyaç duymasının birkaç sebebi vardır. İlk sebep, birkaç gün içinde düşeceğine inandıkları Kyiv'in son derece etkili bir savunma operasyonunu aylardır yürütmesinin yanında, Rus silahlı

kuvvetlerine karşı son derece önemli başarılar elde edebilmiş olmasıdır. Bu başarılar sayesinde Kyiv, Ukrayna toplumunda yükselen moral ve Batı'nın da desteği ile 'tam ve kesin zafere' erişmek için ilerlemek istediğini giderek daha fazla ifade etmeye başlamıştır. Bunun mümkün olup olmaması bir yana, Ukrayna'nın bu talep etrafında birleşmesi Rusya açısından içinden çıkılması zor bir sorun haline gelmiştir. İkinci sebep, yaptırımlar altında sıkışan Rus ekonomisinin savaşı sürdürmesinin zorlaşması ve bir şekilde sürecin dondurulmasının yollarının hazırlanmaya çalışılması olabilir. Sahadan gelen yenilgi haberleri ile Moskova'nın giderek daha fazla nükleer silah kullanımını tehdidinde bulunması bu bağlamda değerlendirilmelidir. Rusya nükleer doktrinine göre nükleer silahlar Rus vatanını korumak için ve Rusya'nın üstün gelemediği bir düşmana karşı savaşı durdurmak için kullanılabilir. Bu, Rusya'nın 'tırmanmaya dayalı caydırıcılık' yaklaşımının bir yansımasıdır.³¹ Rusya yasadışı bir şekilde ilhak ettiği bölgeleri 'vatan toprağına iştirik' suretiyle, Ukrayna'nın bu bölgeleri işgalden kurtarmak için yapmakta olduğu operasyonları kendi topraklarına yapılan saldırılar olarak tanımlamaya çalışmaktadır. Nükleer silahları bu bağlamda öne süren Rusya, mümkün olan en korkunç senaryoyu hatırlatarak üzerine gelmesini engellemeye ve bu sınırlı kazanımlarını korumaya çalışmaktadır.

Bu girişimin en önemli sonucu Ukrayna'nın NATO hakkındaki söylemini bir kere daha değiştirmesi olmuştur. Savaşın daha ilk aylarında NATO'dan taleplerine karşılık bulamayan ve tarafsızlık teklifi sunan Ukrayna'nın bu hamlesinin, Kyiv'den bakıldığında haklı sebepleri vardır. Ukrayna'nın tarafsızlık teklifleri, NATO'ya üye olmama taahhüdü ve ülkesinde yabancı askeri üs bulundurmama sözü Moskova tarafından dikkate alınmamıştır. Aksine, Moskova Ukrayna'nın varlığını reddeden söylemine devam etmiştir. Buna karşın askeri çatışmayı yükseltme tehdidinde bulunan, nükleer tehditler savuran, işgal bölgelerinde savaş suçları işleyen ve seferberlik ilan ederek asker toplamaya girişen Rusya'ya karşı Ukrayna'nın elinde çok fazla seçenek bulunmamaktadır. Avrupa-Atlantik güvenlik mimarisinde bir yer talep eden Ukrayna, savaş başından bu yana NATO'ya üye olmadığı alternatifleri ifade etmiş olsa bile, gelinen noktada son kararını üyelik yönünde vermiştir. 30 Eylül 2022 tarihinde, Putin'in sözde ilhak kutlamaları yaptığı sırada Zelenskiy, NATO'ya üyelik başvurusunu yapacağını şu sözlerle duyurmuştur.

Geçtiğimiz sene, Ukrayna'nın Rusya'ya karşı mücadelesine katkı sağlayacak yeni bir dış politika aracı olarak kurulan Kırım Platformu, savaş şartları altında da özel yerini korumaya ve kullanışlı bir araç olmaya devam etmektedir.

Ülkemizin tüm bölgeleri bu düşmandan kurtarılacak – sadece Ukrayna'nın değil, yaşamın, insanlığın, hukukun ve gerçeğin düşmanından.

Rusya bunu zaten biliyor. Bizim gücümüzü hissediyor. Burada, Ukrayna'da, değerlerimizin gücünü ispatladığımızı görüyor. Ve bu yüzden acele içinde. [Bu şekilde] Saçma ilhak girişimlerini organize ediyor. Kendisine ait olmayan bir şeyi çalmaya çalışıyor. Cinayetler, işkenceler, şantajlar ve yalan-

larla tarihi yeniden yazmak ve sınırları yeniden çizmek istiyor. ...

Avrupa-Atlantik topluluğu gerçek hayati enerjisini Ukrayna'dan aldı. Özgürlük için savaşan milletin gücünden ve bu savaşa yardım eden milletlerin gücünden.

Bizler fiili (*de facto*) müttefikiz. Buna halihazırda erişildi. Fiilen NATO'ya giden yolumuzu tamam-

ladık. Fiilen İttifak standartları içinde müşterek faaliyet gösterebildiğimizi kanıtladık. Bunlar Ukrayna'nın gerçeğidir – savaş sahasında ve etkileşimimizin her boyutunda geçerlidir. ...

Bugün, Ukrayna bunu hukuki (*de jure*) yapmak için başvuruyor. Tüm topluluğu korumak için sahip olduğumuz önemimizle uyumlu bir prosedüre göre. Hızlandırılmış bir prosedüre göre. ...

Güvenliğin bir alternatifi yoktur. Ancak, onu garanti etmek için kararlılık gereklidir.

Savaşın başından bu yana, Ukrayna'nın fiilen NATO'nun bir parçası haline geldiğini belirten Zelenskiy, haksız değildir. Ancak, NATO müttefiklerinin ayrı ayrı Ukrayna'ya kendi şartlarına göre destek vermesi ile Ukrayna'nın tam bir NATO müttefiki haline gelmesi aynı şey değildir. Toprakları işgal altında olan bir ülkenin NATO gibi ortak savunma amacıyla kurulmuş bir yapı içine girmesi başlı başına karmaşık bir meseledir. Süreci tırmandırarak rakiplerini durdurmaya çalışan Moskova'nın, savaşın başında NATO'nun çatışmaya müdahil olmasını bir şekilde engellemeyi başardığını önceki satırlarımızda belirtmiştik. Ukrayna'nın bu üyelik talebi, Moskova yönetiminin bu meseleye son derece sert bir şekilde yaklaşmaya devam etmesi ve ABD liderliğindeki Batı'nın Ukrayna'yı destekler pozisyonunu koruması denklemi iyice karmaşıklaştırmaktadır. Türkiye gibi aktörlerin arabuluculuk girişimleri çok büyük önem arz etse de akan kan bu girişimleri zora sokmaktadır. Bu bağlamda, taraflar arasındaki sınırların nerede çizileceği ve önümüzdeki günlerde sürecin nereye evrileceği çok hassas ve aslında uluslararası sistemin de geleceğini şekillendirecek bir mesele olarak önümüzde durmaktadır.

Sonuç

Alman Mareşal Helmuth Karl Bernhard von Moltke'nin "hiçbir plan düşmanla temastan sağ çıkamaz" ifadesiyle özetlediği şekilde, Rusya-Ukrayna savaşı pek çok beklentiyi ve öngörüğü boşa çıkarmıştır. Ukrayna'nın Rusya'nın kapsamlı bir saldırısına uzun süre dayanamayacağı yönündeki beklentilerin boşa çıkmasının yanında, Rusya'nın askeri bir süper güç olma imajı da bugün tartışılır hale gelmiştir.

Savaşın başında, savaş deneyimi olmayan Ukrayna devleti ve askeriyesi telaşa kapılmak yerine sağduyulu yöntemlere yönelmeyi başarmıştır. Ancak, kendisinden çok fazla askeri deneyime ve kapasiteye sahip Rusya'ya karşı öncelik savunmaya ve mümkünse güçlü müttefikler tarafından savunulmaya verilmiştir. Savaşın ilk günlerindeki bu bakış, Zelenskiy'in konuşmalarındaki kavramların bu yönde gelişmesine sebep olmuştur.

Rusya'nın şiddetle bastırabileceğini düşündüğü Batı yanlısı Ukrayna pozisyonu, Rus saldırıları ve katliamlar karşısında daha da sağlamlaşmıştır.

Ancak, Buça'da ortaya çıkan katliam çok büyük bir tepkiye ve o güne kadar biriken öfkenin tüm söylemi değiştirmesine sebebiyet vermiştir. O günden itibaren, Ukrayna ordusunun Rusya saldırısını pek çok noktada durdurabilmiş ve hatta karşı saldırılar düzenleyebilmiş olmasının da sayesinde, kazanmaya odaklanan bir söylem gözlemlemekteyiz. Zelenskiy'in konuşmaları savaşı kazanmak için gerekli araçların verilmesini ve yardımın bu amaca yönelik olarak planlanmasını talep eder bir hal almıştır.

Kyiv'in zafer isteyen söylemi, Ukrayna silahlı kuvvetlerinin yaz boyunca elde ettikleri başarılar sayesinde daha da güçlenmiştir. Rusya'nın belki de bu Ukrayna ilerlemesini durdurabilmek ve savaşı bir dondurulmuş çatışmaya çevirebilmek adına 30 Eylül 2022 tarihinde işgal ettiği bölgeleri ilhak etmeye çalışması önemli ikinci bir kırılma noktası olarak kabul edilebilir. Ukrayna'nın her türlü diyalog girişiminin karşılıksız kalması sonucunda gelecekte de Ukrayna savunmasının temel dayanağı olacağına inanılan NATO'ya katılım başvurusu 30 Eylül'deki yasadışı ilhak girişimlerine karşı bir hamle olarak gerçekleştirilmiştir. Bu üyelik başvurusunun da gösterdiği gibi Ukrayna Batı'yla entegrasyonunu durdurmak niyetinde değildir. AB'ye üyeliği 2014'te AvroMeydan'dan bu yana kesintisiz olarak bir amaç olarak gören Kyiv, savaş sırasında bu söyleminden hiç uzaklaşmamıştır. Zelenskiy'in son Kırım Platformu konuşması hem Kırım hem de tüm Ukrayna için 'AB içinde refah dolu bir gelecek' vaat etmektedir. Rusya'nın şiddetle bastırabileceğini düşündüğü Batı yanlısı Ukrayna pozisyonu, Rus saldırıları ve katliamlar karşısında daha da sağlamlaşmıştır.

İlk darbenin sersemliğini atlatan Ukrayna, şu an kendisinin de saldırganın canını acıtacak darbeler vurabildiğini fark etmiştir. Gelinek noktada, tüm topraklarını işgalden kurtararak Batı ile entegrasyona gitme hedefinde bir Ukrayna söz konusudur. Yakın tarihimizi derinden etkileyen bu savaş boyunca, Kyiv'in hemen hiçbir söylemini değiştirmedeği gözlemlenmektedir. Hatta Ukrayna'da Batı ile entegrasyon amacının her geçen gün daha da önem kazandığı bir ortam vardır. Ülkenin güvenliğinin sağlam temellere oturtulması ve Batı ile hızlı bir entegrasyon gerçekleştirilmesi ülkenin temel siyasi hedefleri arasında yerini almıştır. Bu savaşın sonucu ne olursa olsun, savaşın başından itibaren sürdürülen söylemin ve ortaya konan hedeflerin bağımsız Ukrayna'nın geleceğini şekillendireceği ihtimali yüksek görünmektedir.

Sonnottlar

- 1 “Internally Displaced Persons (IDP) – Ukraine”, UNHCR, erişim tarihi: 11 Eylül 2022, <https://www.unhcr.org/ua/en/internally-displaced-persons>.
- 2 “Ukraine Refugee Situation”, UNHCR, erişim tarihi: 11 Eylül 2022, <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>. (Bilgiler her hafta güncellenmektedir.)
- 3 Bknz: *Sovyet Sonrası Ukrayna’da Devlet, Toplum ve Siyaset: Değişen Dinamikler, Dönüşen Kimlikler*, editörler Ayşegül Aydingün & İsmail Aydingün (Ankara: AVİM, 2020).
- 4 “Address by the President of the Russian Federation”, President of Russia, erişim tarihi: 11 Eylül 2022, <http://en.kremlin.ru/events/president/news/67828>.
- 5 İsmail Soysal, “Montrö Boğazlar Sözleşmesi”, İslâm Ansiklopedisi, erişim tarihi: 11 Eylül 2022, <https://islamansiklopedisi.org.tr/montro-bogazlar-sozlesmesi>.
- 6 Sözleşmenin Fransızca ve İngilizce onaylanmış tam metni için: “Convention regarding the Régime of Straits”, BM, erişim tarihi: 11 Eylül, <https://treaties.un.org/pages/showDetails.aspx?objid=080000280166981>; Maddenin Türkçe tercümesi: <https://www.kiyiemniyeti.gov.tr/userfiles/file/mevzuat/Montreux%20Bo%20C4%9Fazlar%20S%20C3%B6zle%C5%9Fmesi.pdf>.
- 7 Sözde Donetsk Halk Cumhuriyeti’nin kısaltması.
- 8 “Address by the President of Ukraine”, President of Ukraine, erişim tarihi: 11 Eylül 2022, <https://www.president.gov.ua/en/news/zvernennya-prezidenta-ukrayini-73137>.
- 9 “Address by the President to Ukrainians at the end of the first day of Russia’s attacks”, President of Ukraine, erişim tarihi: 11 Eylül 2022, <https://www.president.gov.ua/en/news/zvernennya-prezidenta-doukrayinciv-naprikinci-pershogo-dnya-73149>.
- 10 Bknz: Fethi Kurtiy Şahin, “Kırım Platformu: Rusya’nın Kırım’ı İşgal ve Yasadışı İlhakına Karşı Ukrayna’nın Yeni Adımı,” *Avrasya Dünyası*, no. 9, (Ekim/October 2021), 68-79.
- 11 “Russia’s war on Ukraine: Speeches by Ukraine’s President to the European Parliament and national parliaments”, Avrupa Parlamentosu, erişim tarihi: 11 Eylül 2022, [https://www.europarl.europa.eu/Reg-Data/etudes/BRIE/2022/729354/EPRS_BRI\(2022\)729354_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/Reg-Data/etudes/BRIE/2022/729354/EPRS_BRI(2022)729354_EN.pdf).
- 12 Paul Adams, “Shame on you: How President Zelensky uses speeches to get what he needs,” BBC News, erişim tarihi: 11 Eylül 2022, <https://www.bbc.com/news/world-europe-60855280>.
- 13 Lynn Berry, “100 speeches in 100 days of war: Ukraine’s Volodymyr Zelensky rallies his country,” Los Angeles Times, erişim tarihi: 11 Eylül 2022. <https://www.latimes.com/world-nation/story/2022-06-03/100-speeches-in-100-days-of-war-zelensky-rallies-ukraine>.
- 14 Paul Adams, “Shame on you: How President Zelensky uses speeches to get what he needs,” <https://www.bbc.com/news/world-europe-60855280>.
- 15 Sümeyye Dilara Dinçer, “Ukrayna Devlet Başkanı Zelenskiy, NATO’dan vazgeçmeye hazır olduğunu açıkladı,” Anadolu Ajansı, erişim tarihi: 11 Eylül 2022, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ukrayna-devlet-baskani-zelenskiy-natodan-vazgecmeye-hazir-oldugunu-acikladi/2543251>
- 16 “Speech by President of Ukraine Volodymyr Zelensky at the NATO Summit,” President of Ukraine, erişim tarihi: 11 Eylül 2022, <https://www.president.gov.ua/en/news/vistup-prezidenta-ukrayini-volodimir-zelenskogo-na-samiti-n-73785>.
- 17 “İstanbul’da Rusya-Ukrayna müzakeresi sona erdi: Türkiye dahil 8 garantör ülke isteği,” Euronews, erişim tarihi: 11 Eylül 2022, <https://tr.euronews.com/2022/03/29/istanbul-da-rusya-ukrayna-muzakeresi-erdogan-somut-sonuc-al-nma-donemi-geldi>.
- 18 Yaroslav Prishchera, “Поблизу Бучі знайшли вже 1137 тіл загиблих українців — МВС.” *Suspilne Novini* (Суспільне Новини), erişim tarihi: 11 Eylül 2022, <https://suspilne.media/247767-poblizu-buci-znajsli-vze-1137-til-zagiblih-ukrainciv-mvs/#:~:text=%22Всього%20по%20району%20Бучі%20загинуло,новопризначеним%20послом%20ОСША%20Бріджит%20Брінк>.
- 19 “We Do Not Want Unknown Graves’: The Struggle to Identify Bucha’s Victims,” New York Times, erişim tarihi: 11 Eylül 2022, <https://www.nytimes.com/2022/09/03/world/europe/ukraine-bucha-massacre-victims.html>.
- 20 “Ukraine: Russian Forces’ Trail of Death in Bucha: Preserving Evidence Critical for War Crimes Prosecutions,” Human Rights Watch, erişim tarihi: 11 Eylül 2022, <https://www.hrw.org/news/2022/04/21/ukraine-russian-forces-trail-death-bucha>.
- 21 “It is time to do everything to make the war crimes of the Russian military the last manifestation of this evil on earth - address by the President of Ukraine,” President of Ukraine, erişim tarihi: 11 Eylül 2022, <https://www.president.gov.ua/en/news/chas-zrobiti-vse-shob-voyenni-zlochini-rosijskih-vijskovih-s-74053>.
- 22 “You have to find a place for Ukraine in the common security space - speech by the President of Ukraine at the NATO Summit,” President of Ukraine, erişim tarihi: 11 Eylül 2022, <https://www.president.gov.ua/en/news/vi-mayete-znajti-dlya-ukrayini-misce-u-spilno-mu-bezpekovomu-76121>.
- 23 “It is necessary that Russia stops killing people, it is necessary to bring it to justice for terrorism - speech by the President of Ukraine at the meeting of the UN Security Council,” President of Ukraine, erişim tarihi: 11 Eylül 2022, <https://www.president.gov.ua/en/news/potribno-shob-rosiya-pripinila-vbivati-lyudej-potribno-prity-76109>.
- 24 “Russia did everything to destroy Ukraine’s export potential; we didn’t allow it – address of President Volodymyr Zelensky,” President of Ukraine, erişim tarihi: 11 Eylül 2022, <https://www.president.gov.ua/en/news/rosiya-robila-vse-shob-znishtiti-eksportnij-potencial-ukrayin-76617>.
- 25 “Food Security Update,” Dünya Bankası, erişim tarihi: 11 Eylül 2022, <https://www.worldbank.org/en/topic/agriculture/brief/food-security-update>.
- 26 Souad Anouar, “Africa Has a Food Shortage of Over 30 Million Metric Tonnes: Food insecurity continues to represent a major challenge across Africa,” Morocco World News, erişim tarihi 11 Eylül 2022, <https://www.morocroworldnews.com/2022/08/350837/africa-has-a-food-shortage-of-over-30-million-metric-tonnes>.
- 27 “Tahıl koridoru: İstanbul’da faaliyete geçen Müsterek Koordinasyon Merkezi hakkında neler biliniyor?,” BBC News Türkçe, erişim tarihi: 11 Eylül 2022, <https://www.bbc.com/turkce/articles/ck7yne3799po>.
- 28 “Everything started with Crimea and will end with it - liberation of the peninsula from occupation is necessary - speech by President of Ukraine Volodymyr Zelensky at the opening of the Second Crimea Platform Summit,” President of Ukraine, erişim tarihi: 11 Eylül 2022, <https://www.president.gov.ua/en/news/z-krimu-vse-pochalosya-nimi-zavershitsya-potribno-zvilniti-77237>.
- 29 “Majority of voters in Donbass, Zaporozhye, Kherson Regions opt to join Russia,” TASS, erişim tarihi: 03 Ekim 2022, <https://tass.com/politics/1514527>.
- 30 “Putin, Ukrayna’nın dört bölgesini ilhak ettiklerini açıkladı,” BBC News Türkçe, erişim tarihi: 03 Ekim 2022, <https://www.bbc.com/turkce/articles/c88pz3p23xeo>.
- 31 Tacan İldem & Fatih Ceylan, “Putin’in Savaşı Ne Yöne Evrilebilir?,” EDAM, erişim tarihi: 03 Ekim 2022, <https://edam.org.tr/putinin-savasi-ne-yone-evrilebilir/>.

AS RUSSIA-UKRAINE CONFLICT DRAGS ON, CAN TÜRKİYE DEVELOP INTO A NEW GLOBAL SUPPLY CHAIN AND LOGISTICS CENTER?

In addition to her existing geopolitical position, Türkiye now has the opportunity perhaps to further become a center for global commerce, supply chain and logistics in both the energy trade but more generally in the transport of many globally traded goods.

Assist. Prof. Ali Oğuz Diriöz

International Entrepreneurship Department, TOBB University of Economics and Technology, Ankara, Türkiye

International trade often prospers more under stability, however it does not cease during periods of conflict and crises. The conflict between Russia and Ukraine, and subsequent sanctions regime by the United States (USA) and European Union (EU) had caused dramatic shifts to the global economy. The sanctions regime, however seems to have entered a period of energy ‘chicken game’¹ between Europe and Russia. In light of this situation, there seems to be also an unsurprising decision by Türkiye to not join the sanctions regime and continue trade and economic relations with both the Russian Federation and Ukraine. This seemingly ambiguous polity is actually unsurprising to anyone who knows the history of Turkish foreign policy, especially regarding the continuation of trade with both Iran and Iraq during the 1980s. In so doing, in addition to her existing geopolitical position, Türkiye now has the opportunity perhaps to further become a center for global commerce, supply chain and logistics in both the energy trade but more generally in the transport of many globally traded goods. Previous studies² suggested the window of opportunity whereby Türkiye may play a role in developing an alternative or complementary non-Belt and Road Initiative (non-BRI) route for global trade routes (i.e. not dominated by a single dominant power, such as China-led Belt and Road Initiative – BRI).

Energy security tensions between Russia and the EU, to which Türkiye is not yet a member (and with uncertainties over its membership prospect, despite officially being a candidate state), present an opportunity for Türkiye to be a secure energy route for the EU, and also a reliable market and energy hub for Russia. Hence, there seems to be certain windows of opportunity for Türkiye to become a center for global trade. Geographic location between two continents place most trade routes nearby. Existing energy transit corridor status of Türkiye can be used for upgrading trade and storage capacities to develop the potential to become an energy hub. Türkiye is naturally advantageously located to become a global center for supply chain and logistics for the global economy. However, such a transformation needs investments, which is the soft belly, as the economic woes of Türkiye make the conditions for foreign direct investment (FDI) difficult. Thus, the opportunities are identified, yet Türkiye needs to adopt a multilateral approach promoting diverse international consortia and investors in order to maximize on the opportunities presented due to the conflict between Russia and Ukraine.

This article will first open with a part that describes the current situation between Russia and Ukraine and

the seeming ‘chicken game’ where Russia and the EU are testing each other. The showdown, especially regarding energy security shows how serious the situation is and is testing nerves as to who would yield first. This part will discuss briefly the theories about whether sanctions work and if trade is always a source for peace and improves relations as it is widely assumed. Then, after laying the backdrop regarding Russia and Ukraine and after suggesting the importance of trade as a desired common activity by most major states, the analysis will dwell on the risks, especially on energy security. The risks concerning Europe’s energy security are resulting from the existing conflict between Russia and Ukraine. This article will discuss whether sanctions may not always work effectively. Third, the international trade routes, logistics, and supply chain following the occupation of Ukrainian territory by Russia were faced with important crises, especially on grains supply. Türkiye played an instrumental role in having a mid-conflict negotiated grains corridor. Perhaps this would demonstrate how politically and economically Türkiye could be considered as an important new center for global supply chain and logistics. This role or rather window of opportunity for Türkiye, will be assessed particularly on energy, such as the Baku-Tbilisi-Ceyhan Crude Oil Pipeline Company BTC³, but also for the non-BRI alternative (Dirioz, 2022). The conclusion

sections will discuss the challenges of economic uncertainty in Türkiye as the main obstacle to attract foreign direct investment (FDI).

Sanctions after the Russia-Ukraine Conflict

The current situation between Russia and Ukraine was one that seemed imminent, but still was surprising. Russian influence over Ukraine was contested since the colored revolutions and especially after then-Ukrainian President Yanukovych fleeing the country in the aftermath of the protests in Kiev’s Maidan square.⁴ The Maidan square protest and change of government were subsequently followed by Russian annexation of Crimea. Later, instabilities emerged in certain parts of the Donbas region. The tensions have been high for nearly a decade. However, the “special operation”⁵ that started in February 2022, has dragged on for more than six months from February to August 2022. Such long continuation of the conflict was something few analysts were expecting. Many sanctions, especially economic sanctions banning certain Russian companies, banks and individuals from access to Western economic system, were imposed by the United States (USA), the European Union (EU) and many Western and OECD states. Türkiye, despite being a member of the North Atlantic Treaty Organization (NATO), has

not implemented any sanctions upon Russia and continues to trade with both Ukraine and Russia.

Since the Russian occupation, one of the most important sanctions was on the financial system where many banks from Russia were removed from the SWIFT system. The removal of many Russian banks from the SWIFT system limited the ability to transfer funds to or from these banks. Others include the blacklisting of individuals as well as companies. As a consequence of being on the blacklist, the individuals have been banned from entering many Western states or engaging in business activities in these countries. Companies have also been blacklisted, or some had had to change ownership structures. Billionaire oligarchs have been sanctioned in particular. A well-known example has been Russian Oligarch Roman Abramovich being sanctioned and not allowed to work in the UK. As a consequence, Chelsea Football Club (FC)'s ownership structure has changed.⁶ As a retaliation, Russia imposed a system where any country buying natural gas from Russia would have to do so in Russian currency, the Ruble. So far, few states such as Hungary have announced that they would pay in Rubles,⁷ meaning they would have to have transaction with Russian state agencies such as the Central Bank, which are typically sanctioned by the European States. Moreover, Russia has cut gas to Europe under the pretext that the pipelines are being repaired on several occasions since the announcement of European sanctions towards Russia. The most recent cuts were in July and August 2022 on the Nord Stream I, which led to fears of energy crisis across Europe as well as some protests by people within Europe.⁸ Even though European imports of Russian gas have decreased significantly around 17% since the beginning of the occupation, these reductions were during the spring and summer months. Ongoing conflict increases the chances of gas and energy cuts in Europe during the winter months, which worry the citizens of European countries.

Can Sanctions Work under Risks for European Energy Security?

In light of the current situation, the first question posed should be whether sanctions regime can achieve the desired results. The question of whether sanctions will work has been an issue that has been much debated by scholars of international relations.⁹ However, the general notion is one that accepts the importance of trade and economics as a contribution to peace, and conversely isolation from that global trade as an acceptable form of political leverage. After World War II, multilateral institutions of the global economy have been promoting a neo-liberal world economic order. These post-war institutions such as the International Monetary

Even though European imports of Russian gas have decreased significantly around 17% since the beginning of the occupation, these reductions were during the spring and summer months. Ongoing conflict increases the chances of gas and energy cuts in Europe during the winter months, which worry the citizens of European countries.

Fund – IMF, the World Bank, and The General Agreement on Trade and Tariffs – GATT (now World Trade Organization – WTO),¹⁰ which are sometimes called the Bretton Woods institutions, promote global trade as an important promoter of peaceful relations among nations. The assumption that trade leads to peace has been treated by many scholars to promote global trade and foreign policies that focus on economic cooperation in order to spread regional peace, development and stability, and arguably this is even more important than the democratic nature of states making them peaceful.¹¹ Thus, economic sanctions have become an accepted practice as a form of punishment to the perceived aggressor states. In rhetoric, the use of force towards another sovereign and independent member of the United Nations is not a legitimate course of action, unless sanctioned by the UN Security Council. In practice, however, the effectiveness of sanctions can be easily questioned, especially since North Korea's ability to achieve nuclear power status, in spite of heavy international sanctions. Economic sanctions remain a course of action used for political ends, alternative to hard power. This option is especially important as a step to avoid a confrontation among nuclear powers.

Others suggest that it is not the actual trade but rather the expectations from future trade, which is more relevant.¹² For instance, certain assessments on the relationship between economic interdependence and war suggest that current levels of trade are not always the best measurement to forecast the continuity of trade and expectations of sustained peaceful relations. Rather, the alternative suggests that expectations from future trade may be more relevant to understand the reflection of a peaceful and stable economic relation, which sustain also politically stable and peaceful relations.¹³

Here, this article would like to particularly underline that it is important to take note that Russia and the EU no longer have future expectations from one another, which is an understandable explanation as to why a long time reliable supplier such as Russia has decided to lever-

It is important to take note that Russia and the EU no longer have future expectations from one another, which is an understandable explanation as to why a long time reliable supplier such as Russia has decided to leverage sanctions with the threat to cut gas supplies before an approaching winter season.

age sanctions with the threat to cut gas supplies before an approaching winter season.

The EU for its part had announced its plans to achieve independence from Russian gas by 2030, and also through 'Green Deal' to no longer use fossil fuels over the next two decades.. While for many EU countries this may translate to more use of perhaps coal if the USA and other neighboring LNG suppliers, such as Qatar, Nigeria, and Algeria cannot supply sufficient quantities thereof to offset Russian cuts. Nuclear energy is something else that might be needed as baseload electricity generation in the long term. Natural gas, particularly LNG could be a transition energy resource. In the long and medium term plans of the EU, these are viewed as intermediary resources.

Russia, for its part, also sees the European market contracting over the next decades and its expectations are to make more lucrative deals with the growing Asia-Pacific region. The European market is expected to have limited growth potential, and therefore the attention of Russia is particularly directed towards India and China. Consequently, both India and China have already been the major importers of Russian gas since the reduction of imports by the EU.¹⁴ For the upcoming 2022/2023 winter season, as Russia's alternative market options develop, there seems to remain uncertainties in Europe regarding the availability of adequate and uninterrupted gas supply from Russia. Europe's energy security concerns are resulting from the ongoing conflict between Russia and Ukraine. Unlike in the past (Russia had long been considered a reliable supplier), Russians may start a war of nerves with the EU as to who yields first. The outcome of who yields first will have dramatic impact on the issues of discussion; whether sanctions may or may not always work effectively. It is to be seen whether EU countries would soften sanctions on Russia in exchange of more gas supply in the winter. On the other hand, if European countries somehow manage to demonstrate potential ability to mitigate the effects of Russian gas cuts, Russia will lose its reliable supplier of energy qualification. Losing

the status of reliable supplier to Europe will eventually deprive Russia from revenues obtained from the European market. Currently, in spite of economic losses on other fronts, Russia's income due to high energy prices kept its economy afloat. Russia's six month income from Fossil Fuels reached 158 billion Dollars, from February to June 2022, in spite of the sanctions.¹⁵

The EU claims that sanctions have crippled Russia's ability to wage war.¹⁶ By contrast, Russia's overall revenues from natural resources did not fall as much as expected. Russia and the EU are going to play on each other's nerves this winter. This might present an opportunity for countries not participating in the sanctions regime to act as intermediaries, or to export excess energy to Europe, while still being able to fill shortcomings from Russia.

Window of Opportunity for Türkiye

As an alternative to the EU, China and India are becoming major importers of Russian energy. Also Türkiye is a major importer both as a market and as a

potential trading hub. Interestingly, other countries such as Egypt and UAE seem to be aspiring to similar opportunities as Türkiye. This is because these countries are planning to act as energy hubs, and will trade with others the excess gas. Therefore, Türkiye also needs to increase its storage and import as well as transit capacities in order to develop its geopolitical potential to act as an energy hub. However, from storage to transportation to non-energy related infrastructure and logistics, considerable investments are necessary to fully tap on this potential.

Under the current economic woes of Türkiye, there is a need to attract both domestic and foreign investments and for that investors should be confident that they could be expecting potential gains from investing into Türkiye. Türkiye's role during the grain corridor deal suggests the key role Türkiye can play for the global political economy.¹⁷ There are other logistical advantages of Türkiye. Turkish Airlines' vast network of flights and air cargo, major ports, railroads as well as past issues that caused delays in the trade from China to the USA suggest

that alternatives are useful and Türkiye's geopolitical location and strategic position allows it to act as a natural center for international trade's supply chain and logistics. Yet such investments do not automatically flow in. Investment decisions are not solely based on future potential, but also through existing and attractive investment-friendly environment within the country.

Türkiye has been a major energy transit state and a corridor for international trade due to its geo-strategic position. The international trade routes, logistics, and supply chains were negatively affected following the sanctions on Russia. Furthermore, Ukraine's limited ability to supply basic food items such as sunflower oil and other grains also caused concerns on global food supplies. As the import and export partner for both Russia and Ukraine via the food and grains corridor, Türkiye has an opportunity to consolidate its role as a center for global supply chain and logistics. Based on existing trade, experience, and strong logistical infrastructure as well as geographic location, Türkiye can consolidate her position in global trade. However, economic uncertainty in Türkiye, and limited investments, stand as the main obstacle to the consolidation of its position as a global trade center. The reasoning for building certain key infrastructures such as bridges have been justified to promote the logistics and infrastructure of Türkiye, while decommissioning other facilities such as specific airports were difficult to understand and seemingly incongruous with the argument of strengthening Türkiye's potential as a logistic base. Such inconsistencies in the investment decisions could be part of the reasons for the difficulty to attract Foreign Direct Investment (FDI) to realize the above opportunities.

Conclusion

Economic uncertainty in Türkiye is the cause of difficulty to attract FDI to realize the opportunity and consolidate its role as a center for global trade, global supply chain and logistics. Türkiye could reinforce its central position in the global supply chain and logistics. Türkiye could reinforce its central position, provided that investments are attracted. Since Türkiye is not a rentier state, taxes, and foreign investments seem as the options to realize these investments. Can Türkiye attract investments?

Can Türkiye attract investments? Yes, if it establishes transparency and confidence as an investment friendly market. An independent central bank is also a required element to attract investments.

Yes, if it establishes transparency and confidence as an investment friendly market. An independent central bank is also a required element to attract investments.

Yet, what is more important is that Türkiye needs a pioneer project to open the path, similar to what Baku-Tbilisi-Ceyhan (BTC) pipeline was in 1990's. Such projects (similar to BTC) need multiple stakeholder funding. Türkiye can quickly act as the center for the grains corridor, while Istanbul and Antalya as places for negotiations between Ukraine and Russia. A pioneering project is needed to consolidate Türkiye's ability to project its economic influence. Türkiye already has considerable advantages such as the national airline Turkish Airline and Turkish Air Cargo, but many more high cost investments on ports, railroads, highways, and cargo and logistics are necessary. Thus, there is the inevitable need to attract domestic as well as foreign investments to strengthen such

claims to be a center for global trade. For both energy and commerce, major ports and storage and logistics capabilities are needed. As of today, considerable investments are required.

In spite of the potential, investments do not automatically come. Other investment friendly political and economic conditions are needed. It is clear that Türkiye has the potential to tap on the window of opportunity to become a global center for energy trade, as well as for supply chain and logistics. However, as we can observe with the case of the Port of Rotterdam or the Port of Dubai, investor friendly environment is also necessary. In view of the above, Türkiye has the potential to function as a global center for trade, supply chain and logistics, a financial center, and an energy hub, all at the same time.

Endnotes

- 1 The chicken game is simply implied as a case of power struggle about who yields first from a potentially deadly confrontation. For example; two cars driving full speed towards each other and which one yields the first to avoid a head-on collision. For more information, see: Rapoport, Anatol, and Albert M. Chammah. "The game of chicken." *American Behavioral Scientist* 10.3 (1966): 10-28.
- 2 Diriöz, Ali Oğuz. "An Energy-Focused Alternative and Complementary Route to the Silk Road." *Eurasian Research Journal* 4.2 (2022): 7-22.
- 3 BTC Company https://www.bp.com/en_az/azerbaijan/home/who-we-are/operations/projects/pipelines/btc.html
- 4 BBC 2014 <https://www.bbc.com/news/world-europe-29761799>
- 5 Within the Russian Federation, the occupation of certain territories of Ukraine since February 2022 has been called a 'special operation.' The term war is not used in Russia to describe the conflict in Ukraine.
- 6 Impelli, Matthew, "Who is Roman Abramovich? Russian Oil Oligarch Next Target of U.S. Sanctions" *Newsweek*, 6.6.2022. <https://www.newsweek.com/roman-abramovich-russian-oil-oligarch-target-u-s-sanctions-1713194>
- 7 Radio Free Europe Radio Liberty: <https://www.rferl.org/a/hungary-russian-gas-rubles/31788899.html>
- 8 McHugh, David. PBS (2022) <https://www.pbs.org/newshour/world/europe-is-facing-an-energy-crisis-as-russia-cuts-gas-heres-why>
- 9 For example; Miyagawa, Makio. *Do economic sanctions work?*. Springer, 2016.
- 10 Ruggie, John Gerard. "International regimes, transactions, and change: embedded liberalism in the postwar economic order." *International organization* 36.2 (1982): 379-415.
- 11 Mousseau, Michael. "The democratic peace unraveled: It's the economy." *International Studies Quarterly* 57.1 (2013): 186-197.
- 12 Sommer, *New York Times* (2022) <https://www.nytimes.com/2022/09/09/business/silicon-markets-china-taiwan.html?smid=url-share>
- 13 Copeland 1996, Copeland, Dale C. "Economic interdependence and war: A theory of trade expectations." *International security* 20.4 (1996): 5-41.
- 14 BloombergHT (2022). <https://www.bloomberght.com/4-grafikte-rusya-nin-enerji-ihracati-2314277>
- 15 Ibid.
- 16 (<https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/impact-sanctions-russian-economy/>)
- 17 Since the negotiated mid-conflict agreement, over 1 million tons of grain have passed through, which is vital for certain poorer countries, especially in Africa, which depend on that grain as critical food supply. Anadolu Ajansı (2022) : <https://www.aa.com.tr/en/economy/over-1m-tons-of-grain-shipped-from-ukraine-via-grain-corridor/2670793>

BALKANLARDA DEĞİŞİM VE RUSYA-UKRAYNA SAVAŞI ETKİLEŞİMİ

Rusya, Avrupalılar ve Amerikalılar kendi arka bahçesini -Moldova, Ukrayna, Gürcistan- karıştırıyorlarsa, kendisinin de aynısını yapmaya hakkı olduğunu düşünmektedir.

Gözde Kılıç Yaşın

Misafir Araştırmacı, Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM)

Balkanlar, Rusya-Ukrayna arasındaki savaştan etkilenmediği kadar bu savaşa dolaylı olarak etki eden bir bölge olarak da konumlandırılabilir. Ekonomik sorunlar ve jeopolitik konumu nedeniyle Balkanlar, Rusya-Ukrayna savaşının sonuçlarından öncelikle etkilenecek alanlardan biridir. Üstelik alternatifler üretebilen gelişmiş Avrupa'nın krizle mücadele araçlarına da sahip değildir. Diğer taraftan, Rusya'nın Ukrayna'ya saldırısının hemen öncesindeki 'Rusya'nın kıskırtılması' sürecinin bir kısmı, açıkça Rusya'nın uzaklaştırılması/etkisizleştirilmesi gereken bölge olarak ilan edilmesi yoluyla Balkanlarda gerçekleşti. Önemli bir not olarak hatırlatılabilir ki, Rusya referandumlarla kendisine bağlanma kararı alan fiili yönetimleri Rusya toprağı sayarak ilhak etme politikasını, ABD'nin Kosova hamlesinden üretti. Nitekim BM Güvenlik Konseyi'nin 1244 sayılı kararıyla Sırbistan'ın parçası kabul edilen Kosova'nın referandumla bağımsızlık ilan etmesi ve BM Güvenlik Konseyi kararına rağmen bağımsızlığının tanınması, uluslararası hukukta sonradan Rusya'nın derinleştirmeye çalıştığı bir kırılma yaratmıştı.

Batı yanlısı yorumlara göre Balkanlar, Rusya'nın kendisini Almanya, Fransa ve Birleşik Krallık gibi diğer büyük devletlerle birlikte Avrupa güvenliğiyle ilgili meselelerde birinci sınıf oyuncu haline getirme planının parçasıdır. Öyle ki, Balkanlar'da söz sahibi olması, Rusya'yı doğrudan ilgilendiren stratejik konularda söz sahibi kılacaktır. Ekonomik, sosyal ve aynı zamanda coğrafi yakınlığının kaçınılmaz sonucu olarak Balkanlar Batı'ya yönelirken Rusya'nın tek seçeneği, 1990'lardan miras kalan anlaşmazlıklar, yaygın yolsuzluk ve vatandaşların kamu kurumlarına olan güvensizliği gibi Balkanlar'ın kırılma noktalarından yararlanarak AB ve NATO'nun altını oymak üzere hareket etmektedir. Bu tür yorumlara göre Moskova için Balkanlar'daki etkisini AB ve NATO aleyhine kullanmak, Batı'ya kendi ilacını tattırmakla eşdeğer-

dir. Rusya, Avrupalılar ve Amerikalılar kendi arka bahçesini -Moldova, Ukrayna, Gürcistan- karıştırıyorlarsa, kendisinin de aynısını yapmaya hakkı olduğunu düşünmektedir. Ancak, Rusya'nın Balkanlar için uzun vadeli planı yoktur ve kıt ekonomik ve askeri kaynaklarını harcamaya ve NATO ile doğrudan çatışma gibi riskler almaya hazır değildir. Bunun yerine yaptığı şey, Batı politikasındaki zayıflıklardan ve kör noktalardan yararlanarak eşit statü talep etmek ve ABD ve Avrupa ile stratejik pazarlık çipi olarak kullanılacak bir kaldıraç oluşturmaktır.¹ Batı basınının ve Batılı düşünce merkezlerinin ürettiği haber, yorum, rapor ve analizlerin neredeyse tamamı da meseleye bu açıdan yaklaşmaktadır.

ABD, Rusya'nın 2012'den bu yana küresel etkisini ABD ve diğer Batılı ülkeler pahasına genişletmek için başarılı bir kampanya yürüttüğü ön kabulünden hareket etmektedir. Ancak Rusya aslında, AB'nin Balkanlarda yürüttüğü istikrarı ve barış ortamını koruma çalışmalarını engelleyici çıkışlar yapmamıştır. Ama "gaz tedarik yollarını" çeşitlendirmeye ve Balkan ülkelerini de kapsayan boru hatları projelerini geliştirmeye çalışmıştır. Avrupa'nın "gaz tedarik ülkelerini" çeşitlendirmesi ise daha çok ABD'nin talebidir. Dolayısıyla Rus gazı için Balkanlar üzerinden alternatif rotaların oluşması açık bir rahatsızlık olarak AB politikalarına yansımamıştır. Ancak ABD, uzun zamandır AB'ye Rus gazına alternatif kaynaklar yaratılması konusunda baskı uygulamaktaydı. AB üyelerinden Almanya, Kuzey Akım Boru hattının öncelikli olmasını isterken Polonya Ukrayna üzerinden gelip kendi topraklarından geçecek hattın işlevsellik kazanmasını tercih etmekteydi. Ancak rotalar konusunda fikir birliği oluşmamışsa da konu Rusya'nın Balkanlar üzerinden taşıdığı hatları tehdit olarak görmek şeklinde de ele alınmamıştır.

Burada 2012 tarihi vurgusu, Putin'in yeniden devlet başkanlığına seçilerek ikinci dönemine başlamasına yapılan bir işaretlemidir. Hâlbuki Putin, çok kutupluluk vurgusunu yaptığı ve Rusya'nın küresel güç olarak sahneye döndüğünü ilan ettiği konuşmasını 10 Şubat 2007'de Münih Güvenlik Konferansı'nda yapmıştı. Kısacası 2012 tarihi, Rus politikaları açısından vurgulanması gereken bir özelliğe sahip değildir. ABD, bölgenin karmaşık mirası, kültürel, dini ve etnik bağları nedeniyle Rusya için elverişli bir hedef olduğunu söylemektedir. Doğrudur ancak bu bağlar ve sebepler hep vardı ve etki alanının genişlediği değil, NATO genişlemesi karşısında daraldığı söylenmelidir. Aslında Rusya sadece Balkanlarda değil Ortodoksluk bağlarıyla etkili olduğu diğer alanlarda da kilise hareketlemeleri, renkli devrimler, Amerikancı kesimlerin ortaya çıkmasıyla etkinliğini kaybetmektedir.

ABD için görüş oluşturmaya çalışan analistlere göre Türkiye, Çin ve hatta Körfez ülkeleri de Batı'ya meydan okumakta, ancak diğerlerinden farklı olarak Moskova, tamamen Batı çıkarlarına karşı hareket etmektedir. Gerçekten de Balkanlar, Rusya'nın ABD ve AB ile en fazla rekabet ettiği alanların biri olarak kabul edilebilir. Ancak ABD ve AB arasında da bu coğrafyada üstü kapalı bir rekabetin olduğu, ABD'nin Rusya kadar Çin'i ve kısmen Türkiye'yi de Balkanlardan uzaklaştırmada AB'den beklediği yardımı alamadığı söylenebilir. Burada belki de ABD'nin daha ziyade AB'nin bağımsız dış politika geliştirme gayretinden rahatsız olduğu vurgulanabilir.

Yukarıda değerlendirmesi ve eleştirisi yapılan analizler, Rusya'nın Şubat 2022'de Ukrayna'yı işgale girişmesinden çok önce, özellikle 2017'den itibaren ağırlık kazanmıştır. Bu tür analizler, bir yandan AB genişleme sürecini hızlandırmak isteyen ve/veya Rusya'dan tehdit algılayan Arnavutluk, Makedonya gibi bölge aktörlerinin taleplerini de yansıttırıyor olabilir. Yine de biraz daha fazlasından bahsetmek mümkündür. Bu açıdan Balkanlar, Rusya-Ukrayna savaşı sonrasına dönük değişim ihtimallerinden ziyade savaşa gidilen süreçte burada yaşanan değişimlerle anılmalıdır. Bilhassa 2018 yılı Balkanlarda kartların yeniden karılıp, Rusya'yı oyun dışına çıkarmaya zorlayan gelişmelerin yaşandığı dönemdir. 2018'den Rusya-Ukrayna savaşının başlamasına kadar olan dönem ise bir anlamda ABD'nin bu savaşa Balkanlardaki ön hazırlığı olarak değerlendirilebilir. Belirli bir sırayla gitmek gerekirse ABD'nin Balkanlara dönmeye karar vermesi (2017), Makedonya-Yunanistan isim anlaşmazlığının mihenk noktası yapılması, Makedonya'da yönetim değişikliği (2017),² Yunanistan'da ABD askeri üslerinin kurulmaya başlanması, Makedonya'nın Arnavutluk, Bulgaristan ve Yunanistan'la kemikleşmiş sorunlarını çözmek üzere anlaşmalar yapması, Yunanistan'ın Rus diplomatları ajanlık suçlamasıyla sınır dışı etmesi (2018), Yunanistan Savunma Bakanı'nın Makedonya-Yunanistan isim görüşmelerinin arkasındaki ismin George Soros olduğunu açıklaması ve Yunan Dışişleri Bakanının istifası, Arnavutluk'ta operasyonel ABD askeri üssünün kurulması kararının alınması, Make-

Aslında Rusya sadece Balkanlarda değil Ortodoksluk bağlarıyla etkili olduğu diğer alanlarda da kilise hareketlenmeleri, renkli devrimler, Amerikancı kesimlerin ortaya çıkmasıyla etkinliğini kaybetmektedir.

donya'nın Rus diplomatları ajanlıkla suçlaması, Bulgaristan'ın potansiyel casusluk gerekçesiyle "Rus Hareketi" Başkanı Nickolay Malinov hakkında soruşturma başlatması (2019),³ Yunanistan'ın aniden İtalya ve Mısır'la deniz alanları sınırlandırma anlaşmaları yapması (2020), ABD'nin Kosova-Sırbistan görüşmelerine müdahil olma girişimi (2020), Bulgaristan'da bir yıl süren siyasi krizin hayatı Kanada'da geçmiş bir ismin Başbakan olduğu bir yöntemle geçici olarak dinmesi (2021),⁴ Rusya-Ukrayna savaşı (2022), ABD'nin Yunanistan'daki askeri üslerinin güçlendirilmesi, sıvılaştırılmış kaya gazı ve doğal gaz (LNG) sevkiyatı için Dedeğaç Limanının genişletilmesi ve 378 milyon dolarlık yeni bir LNG alım terminalinin inşası, NATO Karadeniz Gücü'nün kurulmasının yeniden gündeme getirilmesi... Büyük kısmı Rusya'nın Ukrayna'da bir savaş başlatmasından önce 2018'de gerçekleşti. Yine büyük kısmı Rusya'nın çevrelediği algısını tetikleyen gelişmelerdi. Bu gelişmelerin bir kısmı, Merkel Almanya'sının ve Fransa'nın pek de desteklemek istemediği girişimlerdi.

ABD Dışişleri'ne yakın bir yapı olan *Atlantic Council*'in 4 Aralık 2017 tarihli "Balkanlar, İleri Bölge için Yeni Bir Amerikan Stratejisi" belgesinde üç ana unsura değinilmekteydi.⁵ Bu üç unsurun birincisi, ABD'nin Güneydoğu Avrupa'da kalıcı askeri varlığının tesisi; ikincisi Rusya'ya mesafeli olması kaydıyla Sırbistan ile uzlaşarak ABD'nin yakın bir ortağı ve müttefiki olması yolunun açılması ve üçüncüsü ABD'nin bölgesel anlaşmazlıkların çözümünde aktif arabulucu olmasıydı. Belgenin yazarları, kalıcı askeri varlık için ABD'nin bölgedeki en büyük üssü olarak bilinen Kosova'daki Bondsteel Askeri Üssünü önermekteydi. Bugün bakıldığında ise Yunanistan topraklarının seçtiği görülmektedir. Arnavutluk'ta kurulan operasyonel ABD üssü de bu hedef doğrultusundaki diğer önemli girişimdir. Diğer taraftan Ekim 2020'de Bulgaristan ile ABD savunma bakanlıkları arasında imzalanan on yıllık "Karşılıklı İşbirliği Yol Haritası"nda, Bulgaristan'da daimi olarak konuşlandırılacak Amerikan askeri personel sayısı 2 bin 500 olarak belirlenmiş, ülkede görev yapacak askerlerin sayısının 5 bine kadar yükseltilebileceği kayıt altına alınmıştır. Romanya'daki Amerikan askerî gücü de artırılmakta,⁶ Campia Turzii üssü de ABD destekli in-

şaat projesiyle NATO uçakları ana merkezine dönüştürülmektedir.⁷

ABD'nin 2018'deki hamleleri, yani Balkanlara dönüşün ve Rusya, Çin ve Türkiye'nin Balkanlar'dan uzaklaştırılması çabalarının ön hazırlıkları olarak görülen politikanın uygulamaya konulması, Yunanistan-Makedonya isim görüşmeleri, Yunanistan'a Amerikan askeri üsler açılması, Arnavutluk'ta sınırlar arasında operasyon yapacak özel eğitimli bir kuvvetin yerleştirileceği ABD üssünün açılması, Romanya ve Bulgaristan'da bulunan Amerikan askeri sayısının artırılması, Kosova-Sırbistan görüşmelerinde Almanya'nın yöntemlerinin devre dışı bırakılması girişimi, *Atlantic Council*'in strateji belgesi ile örtüşmektedir. Yunanistan'ın Dedeğaç şehrinde ABD askeri üssü kurulmuş, Sırbistan'a yakınlaşma teklif edilmiş, bölgesel anlaşmazlıklarda da kâh AB devre dışı bırakılarak kâh desteğe zorlanarak aktif arabuluculuğa soyunulmuştur. Bu çerçevede Yunanistan ve Makedonya üzerinde baskı kurulup, Yunanistan Savunma Bakanı'nın Yunan Parlamentosu kürsüsünden açıkladığına göre⁸ milyarlar finansör George Soros'un Yunanistan Dışişleri Bakanına sağladığı mali destek, protestolara kalkışmaların diye Atina Başpiskoposluğuna ve anlaşmayı övmeleri için de Balkan medyasına dağıtılarak Prespa Anlaşmasının 17 Haziran 2018'de imzalanması sağlanmıştır. Nitekim ABD'li diplomatlara göre "Prespa Anlaşmasının asıl önemi, ABD'nin Batı Balkanlar'a yönelik iddialı vizyonunu ortaya çıkarmasıdır."⁹ Nitekim Prespa Anlaşması, Washington için "Yunanistan ile ilişkilerinde yaptığı 'yatırımın' bir teyididir." 2017-2018 döneminde Makedonya-Arnavutluk, Makedonya-Bulgaristan,¹⁰ Yunanistan-Arnavutluk arasındaki sorunlar da masaya yatırılmıştır. Hükümetler arası görüşmelerde sağlanan ilerlemelerin ayrıntıları son dakikalara kadar kamuoyundan saklanmış; parlamentolardaki onay görüşmelerinde teamüller çiğnenmiş, özellikle Makedonya'da oy kaydırmalar, oy satın almalar, oylama öncesinde suç dosyalarıyla tehditler pek de saklanmaksızın yapılmıştır. Yunanistan-Arnavutluk arasındaki deniz yetki alanlarının sınırlandırılması meselesi için de Uluslararası Adalet Divanına gidilmesi konusunda uzlaşa sağlanmıştır.

Öte yandan hidrokarbon yataklarına ulaşma girişimleriyle başlayıp deniz egemenlik alanları tesisine dönüşen Doğu Akdeniz krizine etki edecek şekilde Yunanistan, 11 Haziran 2020'de İtalya'yla, 6 Ağustos 2020 tarihinde de Mısır'la Yunanistan Dışişleri Bakanı Dendias'ın ne imzalayacağını bilmeden gidip imzaladığını söylediği belgeler çerçevesinde ve bazı iddialarından feragat ederek deniz yetki alanlarını sınırlandırma anlaşması yapmıştır. Bu süreç, ABD'nin Doğu Akdeniz'de kurulması planlanan East Med boru hattı projesinden çekilmesiyle noktalanmıştır. 1999'da Sırbistan'a karşı ABD önderliğindeki Kosova savaşına karşı Moskova'nın yanında yer almış olan Yunanistan'ın bu dönemde Rusya ile ilişkileri tarihinin en kötü seviyesine inmiştir. Kosova-Sırbistan anlaşmazlığı

konusunda ise iki devletin liderlerince “ekonomik normalleşme” sözleşmesi 4 Eylül 2020 tarihinde, Washington’da Trump’ın önünde imzalanmıştır. Yukarıda sayılanların yanı sıra Doğu Akdeniz hidrokarbon kaynaklarının tek elden yönetilmesi¹¹ ve Avrupa’ya sıvılaştırılmış gaz olarak arzının sağlanması, Kosova ve Sırbistan görüşmelerine toprak değişimi önerisinin sıkıştırılması ve Balkan Ortodoks kiliselerinin Fener Rum Patrikhanesi üzerinden Sırp Kilisesinden ayrılmasını teşvik etmek gibi etkileri bugün de süren bir dizi gelişme bulunmaktadır.

ABD, 2008’de Balkanlar’da siyasi istikrarın sağlanması meselesini AB’ye bırakarak çekilmişti. 2018’den itibaren gösterdiği tutum değişikliği, bölge sorunlarına aceleci çözümler önermek, hızlı sonuçları zorlamak ve dolayısıyla Balkan ülkeleri üzerindeki etkisini arttırmak şeklinde gelişmiştir. Bu aynı zamanda Almanya’nın öncülüğünü yaptığı demokratik, ekonomik reformlarla zamana yayılan ancak tabanda da karşılığı olan dönüşüm sürecini sekteye uğramıştır. ABD’nin bölgeye dönerken getirdiği yeni yöntemler, özellikle sınırların, haritaların asla değişmeyeceği genel tutumundan¹² vazgeçilebileceği mesajını vermiştir. Haritaların değişmezliği kuralının dışına çıkılabileceği anlaşıldığında bunun Balkan ülkelerinde yansıması olmuştur. 2000’li yılların başlarında olduğu gibi haklılığını ispat için gürültü çıkarma, memnuniyetsizliğini duyurma, kriz üretme yolu açılmıştır. Nitekim Kosova ve Sırbistan ara-

sında AB gözetiminde sürdürülen görüşmelerde yapıcı olma adına sessiz kalan uzlaşmazlıklar, yeni krizler olarak gündeme gelmiştir. Bosnalı Sırp lider Milorad Dodik ayrılıkçı açıklamalarını eyleme çevirmiştir. Hırvatistan ve Bosnalı milliyetçi Hırvatlar Bosna Hersek’teki haklarını belirginleştirecek açıklamalara yönelmiştir. Arnavutluk Başbakanı, Kosova ile birleşme fikrini yadsımayan bir açıklama yapmıştır. Krizler Rusya’nın Ukrayna’ya saldırısının etkisiyle şimdilik ötelenmiştir.

Rusya-Ukrayna Savaşına Balkanlar’dan Gelen Tepkiler

Söz konusu gelişmeler çerçevesinde, Rusya’nın Ukrayna’ya saldırısı başlar başlamaz Bosna Hersek Devlet Başkanlığı Konseyi’nin Hırvat ve Boşnak üyelerinden, Hırvatistan Başbakanı’ndan, Karadağ ve Kosova cumhurbaşkanlarından ve Makedonya Dışişleri Bakanı’ndan derhal kınama açıklamaları geldiği görülmüştür. Sırbistan Cumhurbaşkanı ise Sırbistan Ulusal Güvenlik Konseyi’ni toplantıya çağırması ve açıklama için iki gün bekleyip “herhangi bir ülkenin toprak bütünlüğünü baltalamak çok kötü bir şeydir” dedikten sonra, Sırbistan’ın hayati çıkarları ve geleneksel dostları nedeniyle Moskova’ya yaptırım uygulamayacağını ifade etmiştir. Ne var ki aynı Sırbistan, Rusya’nın saldırganlığını kınayan BM kararına olumlu oyla katılmıştır. Yaptırımlar konusunda zaten Rus-

ya'dan tehdit algılamakta olan Arnavutluk, Kosova ve Kuzey Makedonya, AB ile birlikte hareket etmiştir. Bosnalı Sırp lider Milorad Dodik ise başından itibaren Rusya'ya destek vermiş ve en son "yetkililer tarafından dillerini kullanma hakları reddedilen Ukrayna'daki Ruslar 15 milyonu buluyor ve Rusya'nın özel harekâtı da halkını koruma ihtiyacıyla gerçekleşiyor" şeklinde bir açıklama yapmıştır.¹³ Nitekim Bosnalı Sırp, bölgedeki hakları konusunda sadece Rusya'ya güvenmektedirler.

Diğer taraftan özellikle Kosova, Ukrayna-Rusya savaşının Balkanlara etkisini olduğundan daha büyük okuma eğilimindeydi. Kosovalı liderler, öncesinde de Rusya'nın Sırbistan'a olan desteğinin Sırp tehdidini arttırdığını savunmaktaydı.¹⁴ Nitekim 21 bin Kosovalı Sırp, 2011'de Rusya vatandaşlığına başvurarak Rusya'nın Kosova'ya olası müdahalesine zemin oluşturma girişiminde bulunmuştu. Bu, Kosova yönetiminin tehdit algısını tetiklemiştir ancak Rusya vatandaşlık başvurularını reddetmiştir. Kosova, Rusya'nın Ukrayna'ya saldırısını da Sırbistan'ın

ansızın Kosova'ya saldırabileceği yönündeki iddialarını güçlendiren bir gelişme olarak görmüştür. Ayrıca Sırbistan'ın Rusya konusunda Batı ile ayrışmasının kendi lehine sonuçlar yaratmasını beklemiştir. Diğer taraftan Kosova hükümeti, kalıcı bir NATO üssünün oluşturulması ve hızlandırılmış bir katılım sürecinin başlatılması talebinde bulunmuştur.¹⁵ Ne var ki, AB ve NATO üyesi İspanya, Yunanistan, Romanya ve Slovakya, Kosova'nın bağımsızlığını tanımadığı için bunun gerçekleşmesi şimdilik mümkün görünmemektedir.

Rusya'nın Ukrayna'ya saldırısıyla başlayan dönem, özellikle 2018'den sonra ortaya çıkan Balkanlar'daki yeni cepheleşmede, Balkanlar'ın yeni yüzünde belirgin bir değişiklik yaratmamıştır. Balkan ülkelerindeki Rusya sempatisi ve Rusya'ya verilebilecek destek, zaten savaşın başlamasından önce gidebileceği en geri noktaya kadar çekilmiş görünmekteydi. Bununla beraber, Rusya'ya haksızlık yapıldığı, Rusya'nın kendi haklarını savunduğu, Rusya'nın Batı tarafından sistematik olarak kışkırtıldığı,

ABD, 2008'de Balkanlar'da siyasi istikrarın sağlanması meselesini AB'ye bırakarak çekilmişti. 2018'den itibaren gösterdiği tutum değişikliği, bölge sorunlarına aceleli çözümler önermek, hızlı sonuçları zorlamak ve dolayısıyla Balkan ülkeleri üzerindeki etkisini arttırmak şeklinde gelişmiştir.

Rusya'nın bir savaşa zorlandığı algısı bu yerlerde yine de güçlüdür. Rusya'nın Batı karşısında gücünü/inandırıcılığını kaybetmesi, sempati ve desteği arttıracaktır, Rusya'nın hedeflerine ulaşması da ona olan güveni pekiştirecektir.

Diğer taraftan Sırbistan'a tarafını seçmesi için uygulanan baskının artırılması ihtimali söz konusudur. Sırbistan'a verilen mesaj yıllardır aynıdır: "İki sandalyeye oturamazsınız, özellikle birbirinden çok uzaktalarsa." Sırbistan yönetimi için açmaz, Sırp halkının Rusya'ya güçlü bir aidiyet hissetmesinin yanı sıra 1999 NATO bombardımanının etkilerinin unutulmamasıdır. Sırlar arasında, Yugoslavya'nın dağılması sırasında işlenen savaş suçlarının bedelini fazlaca ödedikleri ama kimsenin 2. Dünya Savaşı'nda Sırlara karşı işlenen savaş suçlarının hesabını sormadığı algısı canlıdır. Nitekim Rusya'nın Ukrayna savaşı sırasında kullandığı 'Neo Nazilere karşı mücadele' söylemi hem Sırbistan'da hem de Kuzey Makedonya'da karşılık bulmaktadır. Dolayısıyla Rusya'ya duyulan sempati, Batı'nın 'iki yüzlü politikalarından ve 'Batı'nın Sırp düşmanlığı' algısından da beslenmektedir. Kökeninde Batıya güvensizliğin yatığı Rusya'ya karşı güvenin dönüştürülmesi Sırbistan'da güç olacaktır. Hepsi bir tarafa, Sırbistan Balkan sorunlarını çözme denkleminin olmazsa olmaz ögesidir; Balkanlar'daki pek çok sorunun anahtarı, çözüm ya da sorun üretebilecek kilididir. Bu nedenle ne olursa olsun Sırbistan, ABD tarafından modernize edilip finanse edilen ve aynı zamanda tanklar, hava savunması ve füzeler de dâhil olmak üzere Rus askeri teçhizat ithalatını genişleten ve hem NATO'yla hem Rusya'yla askeri tatbikatlar düzenleyen ordusuyla 'benzersiz bir AB aday ülkesi' olma konumunu koruyacak görünmektedir. Üstelik Sırbistan Balkan ülkeleri arasında ekonomi verileri en iyi olan ve yatırımlarını çeşitlendirerek pozisyonunu güçlendirmiş olan ülkedir. Diğer taraftan, mevcut iktidarın yerine gelebilecek tüm potansiyel siyasal güçler şimdikinden daha NATO karşıtı ve 'Rusyacı' isimlerdir. Sırbistan'da sistem henüz Rusya'yı reddedecek, Batı'yla tamamen bütünleşecek bir siyasi lider üretememiştir.

Kuzey Makedonya'da ise Prespa Anlaşmasını imzalayan siyasi gruplar gücünü yitirmektedir. Ulusal çıkarları,

bilhassa da Makedon kimliğini, dilini, tarih algısını korumayı önceleyen siyasi gruplar, yerel seçimlerde ülkenin büyük belediyelerini kazanmıştır. Zira bu kesim, Yunanistan ve Bulgaristan'la yapılan anlaşmaların Makedon kimliğini yok ettiğini, Makedonca'yı ayrı bir dil olmaktan çıkarıp Bulgarcanın bir lehçesi haline getirdiğini, Makedon tarih anlatımının ise Yunanistan'ın belirlemesine bırakıldığını savunmaktadır. Daha önce Rusya'dan destek gören bu kesimin Rusya ve Sırbistan'la ilişkileri yeni dönemde nasıl dizayn edeceği şimdilik belirsiz olsa da AB'ye üyelik süreci uzadığı müddetçe burada Rusya için hareket alanı yeniden genişleyecektir. Bulgaristan örneği de AB üyesi olmanın bu konudaki etkisini tartışmak açısından dikkate alınabilir. Rusya'ya sempati duyan bir damar her zaman bu ülkelerde var olacaktır ve bu damar şimdiki gibi kriz dönemleri aşıldıktan sonra hiç değilse dış politikada

denge arayışını canlı tutacaktır. Bunlar, AB içinde, bağımsız bir AB dış politikası yürütmek isteyen kesimin parçası olacaklardır.

Rusya-Ukrayna savaşının en büyük etkisi Bosna Hersek'te görülebilir. Ukrayna'da bir savaşın başlaması, Bosna Hersek'te bir savaşı ötelemiş olabilir. Nitekim Hırvatistan ve Sırbistan'da Boşnaklara karşı işbirliğine gitme yanlısı kesimler ve Bosna Hersek içerisinde Hırvatlar için de ayrı bir entite kurulmasını öneren kesimler vardı. Bu fikir ve öneriler ayrılıkçı Sırları da destekliyordu. Rusya-Ukrayna savaşı, Bosna Hersek'te başlamak üzere olduğu düşünülen savaşı ve bu savaşın tetikleyicilerini frenlemiş görünmektedir. Duraklamanın ne kadar süreceği belirsizdir. Üstelik Bosna Hersek'in parçalanarak Hırvatların yaşadığı bölgelerin Hırvatistan'la, Sırp yerleşim yerlerinin Sırbistan'la,

Kosova'nın da Arnavutluk'la birleşmesini öngören gayri resmi belge¹⁶ kimi AB üyelerinde de karşılık bulmuş bir harita çalışmasıydı. Bosnalı Sırp siyasilere tavizsiz ve çok açık şekilde Rusya'yı desteklemesinden hiç hoşlanmayan ABD'nin ya da AB'nin Bosna-Hersek'in toprak bütünlüğünü korurken Boşnakların kimliğini eritmeyecek, yerleştikleri toprakları ve yönetim haklarını azaltmayacak bir plan geliştirdiklerine dair şimdilik bir emare yoktur. Olaysı tüm bu politikaların en azından bölgedeki istikrar ve barışa da hizmet edeceği kanaati gelişebilirdi. Dolayısıyla geleceğin sorunu olarak Bosna Hersek varlığını korumaktadır. Belki Dayton Barış Antlaşmasını da Bosna Hersek'in Yugoslavya'nın dağılması sürecinin ardından tek sorun olarak geriye kalmasının nedeni olarak anmak gerekir. Zira bu anlaşma, soykırım suçunun işlendiği sabit olan toprakları Bosnalı Sırlara bırakıp, üstüne de bu toprakların ayrı

bir devlet olmaya hazırlanmasına göz yumar gibi Sırp Cumhuriyeti ismini almasını kabul etmekteydi. Anlaşma, Rusya'nın Balkanlarla ilgilenemeyecek denli zayıf olduğu bir dönemde, ABD'nin Dayton kentinde, Boşnaklar kaybettikleri toprakları geri almaktayken savaşı durdurabilecek çıkış yolu olarak sunulmuştu... Aynı dönemde Hırvatistan, Slovenya, Makedonya basit bir bildirimle Yugoslavya'dan ayrılmışken Bosna Hersek'ten bir referandum yapması istenmişti. Bu nedenle bugünün sorunlarında tüm aktörlerin bir parça payının olduğu söylenmelidir.

Ukrayna-Rusya savaşının bir boyutu da Rusya'nın küresel oyunculuk iddiasının törpülenmesi olmuştur. Bu savaş aynı zamanda ABD'nin AB ve Avrupa'nın geri kalanının desteğini almasına hizmet etmiştir. ABD, Rusya ve Çin'in Avrupa'da sınırlandırılması arzusuna bir anlamda ulaşmıştır. Bu çerçevede Balkanlar, bu iddiaların ileri sürülüp Rusya'ya karşı son dönemin ilk kazanımlarının elde edildiği coğrafya olma özelliği taşımaktadır.

Sonnotlar

- 1 Dimitar Bechev, Russia's strategic interests and tools of influence in the Western Balkans, 20.12.2019, <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/russia-strategic-interests-and-tools-of-influence-in-the-western-balkans/>; Paul Stronski, Richard Sokolsky, The Return of Global Russia: An Analytical Framework, 14.12.2017, https://carnegieendowment.org/files/CP_320_web_final.pdf
- 2 ABD Dışişleri Bakanlığı Avrasya'dan Sorumlu Müsteşar Yardımcısı Brian Hoyt Yee, baskıyla Makedonya seçimleri sonrası yaşanan krizin çözülmesini sağlamış, Makedonya Cumhurbaşkanı George Ivanov hükümet kurma yetkisini 17 Mayıs 2017'de Zoran Zaev'e vermiştir. Yee sonrasında ABD'nin Üsküp Büyükelçisi olarak atanmıştır.
- 3 Russia Pulls Diplomat Suspected of Spying in Bulgaria, Deutche Welle, 28 Oct 2019
- 4 Gözde Kılıç Yaşın, Bulgaristan Seçimlerinin Vaadi: Kırılğan Koalisyon, <https://www.ankasam.org/bulgaristan-secimlerinin-vaadi-kirilgan-koalisyon/>, 15 Kasım 2021
- 5 Новая стратегия США на Балканах, Novaya Strategiya SSHA Na Balkanah, Top War, 4 December 2017, <https://tr.topwar.ru/131154-novaya-strategiya-ssha-na-balkanah.html> (Erişim Tarihi 25.11.2021); A Coming Storm? Shaping a Balkan Future in an Era of Uncertainty, 29 November 2017, Atlantic Council, <https://www.atlanticcouncil.org/events/agenda/>; Pt.2 A Coming Storm? Shaping a Balkan Future in an Era of Uncertainty, Youtube, <https://www.youtube.com/watch?v=iSGb21jYb9w>, A Coming Storm? Shaping a Balkan Future in an Era of Uncertainty, Youtube, 1 December 2017; <https://www.youtube.com/watch?v=yB0KrRv7nVI>
- 6 The First US Military Convoy has arrived at the Base near Constanta, Romania, Novinite, 11 February 2022, <https://www.novinite.com/articles/213719/The+First+US+Military+Convoy+has+arrived+at+the+Base+near+Constanta%2C+Romania>
- 7 US to Turn Romanian Airbase into NATO Black Sea Hub, Balkan Insight, 18 May 2022, <https://balkaninsight.com/2021/05/18/us-to-turn-romanian-airbase-into-nato-black-sea-hub/>
- 8 Ο «πόλεμος» για τα μυστικά κονδύλια, οι πληρωμές του Σόρος και το... ηθικό πλεονέκτημα, (Gizli Fonlar İçin "Savaş", Soros Ödemeleri ve ... Ahlakı Avantaj), In.Gr, 18 Ekim 2018, <https://www.in.gr/2018/10/18/politics/kyvernisi/o-polemos-gia-ta-mystika-kondylia-oi-pleiromes-tou-soros-kai-ithiko-pleonektima/>; Detaylar için bkz. Gözde Kılıç Yaşın, Yunanistan'da Makedonya Krizi, Soros Sürprizi, Diplomatik Gözlem, S. 82, Kasım 2018
- 9 Greece and Russia Exchange Furious Statements Over Macedonia", Euroactiv, <https://www.euractiv.com/section/global-europe/news/greece-and-russia-exchange-furious-statements-over-macedonia/> Konuyu değerlendiren analiz için bkz. Gözde Kılıç Yaşın, ABD'nin Yunanistan'a Yatırımlarının Validasyonu: Kuzey Makedonya Cumhuriyeti, <http://soyledik.com/tr/makale/7775/abd-nin-yunanistana-yatirimlerinin-validasyonu-kuzey-makedonya-cumhuriyeti-gozde-kilic-yasin.html>, 25 Ocak 2019
- 10 Değerlendirme için bkz. Gözde Kılıç Yaşın, Macedonia: Between Resolving Its Problems and Dissolution, Diplomatic Observer, İ.120, February 2018. Makedonya ve Bulgaristan arasında 1 Ağustos 2017 tarihinde imzalanan Dostluk, İyi Komşuluk ve İşbirliği Anlaşması, daha önce Makedon kültür ve tarihini oluşturduğu savunulan şarkıların, kahramanların, sembollerin ortak kültürün parçaları olarak tanımlandığı yorumuna sebep oldu.
- 11 "Az bilinen yatırımcılar grubu olan" ve "ortaklarının ismini açıklamayı reddeden" Cynergy Group CEO'su Mike Germanos'un bölgede hedeflediği doğal gaz mal varlıkları arasında Mısır'ın Idu ve Damietta doğal gaz sıvılaştırma terminalleri, İsrail'deki Leviathan yatağı ve GKRY'nin "Afrodit" ve "Glafkos" yatakları bulunmaktadır. "Cynergy, Doğalgaza 5-10 Milyar Dolar Yatırım Yapmayı Planlıyor", Politis, 25 Mayıs 2019
- 12 Pellet, Allan "The Opinions of the Badinter Arbitration Committee : A Second Breath for the Self-Determination of Peoples", EJIL, vol.3,no.,1,1992.
- 13 Röportajda Dodik ayrıca "Batı, Ortodoks dünyasıyla savaşmayı asla bırakmadı. Bu savaşın benzersiz bir amacı var: Rusya'nın doğal kaynaklarını ele geçirmek. Napolyon ve Hitler bu yüzden oraya gittiler ve bugünün Batısı da o bölgeleri fethetmek istiyor." dedi. Russia's invasion fully justified, says Bosnian Serb leader, EuroActive, 20.9.2022, https://www.euractiv.com/section/politics/short_news/russias-invasion-fully-justified-says-bosnian-serb-leader/
- 14 Albin Kurti ile yapılan röportaj için bkz. Gözde Kılıç Yaşın, Bağımlı Bağımsızlıktan Tam Bağımsızlığa Kosova: Lëvizja Vetëvendosje!, 2023 Dergisi, Ocak 2012, Y.11, S. 129, ss 64-76
- 15 Kosovo asks U.S. for permanent military base, speedier NATO membership, Reuters, 27.2.2022, <https://www.reuters.com/world/europe/kosovo-asks-us-permanent-military-base-speedier-nato-membership-2022-02-27/>
- 16 Balkanlar'da 5 ülkenin sınırlarını değiştiren AB notuna tepki, Euro News, 16.4.2021, <https://tr.euronews.com/2021/04/16/balkanlar-da-5-ulkenin-sinrlar-n-degistiren-ab-notuna-tepki>

UKRAYNA-RUSYA KRİZİ: LATİN AMERİKA'DAKİ TEPKİLER

Latin Amerika ve Karayipler (LAK) devletlerinin küresel salgının da etkisiyle sarsılan ekonomilerini toparlamaya yoğunlaştıkları bir dönemde “kıtada dış mesele” olarak gördükleri krize mesafeli durdukları, krize yönelik eşgüdümle hareket etme ihtiyacı hissetmedikleri, bu bağlamda farklı yaklaşımların ortaya çıktığı ve RF nüfuzunun genel politik tavra belirleyici etkiler yaptığını dair değerlendirmeler çalışmanın odak noktasını oluşturmaktadır.

Doç. Dr. Kubilayhan Erman

Serbest Araştırmacı

Rusya Federasyonu (RF) tarafından 24 Şubat 2022’de Ukrayna’da başlatılan ve savaş, saldırı, silahlı çatışma, işgal, vekâlet savaşı, özel operasyon gibi farklı kavramlarla adlandırılan askerî harekât uluslararası sistemde yeni bir dönemin başlangıcına işaret etmektedir. Bu durum bir “jeopolitik deprem”¹ olarak tanımlanmakta, Berlin Duvarı’nın yıkılması, Sovyet blokunun dağılması ve 2008 küresel ekonomik krizi gibi önemli gelişmelere benzetilmekte,² hatta güncel meseleyi birinci ve ikinci dünya savaşlarının başlangıcıyla kıyaslayan İngiliz tarihçi Timothy Garton Ash, Ukrayna’da ortaya çıkan durumun “Avrupa’nın çehresini ebediyen değiştireceğini” ileri sürmektedir.³ Bu bağlamda, krizin ilk günlerinde gözlemlenen küresel etkilerinin yanı sıra orta ve uzun vadede derin ve kalıcı yansımalarının olması beklenmektedir.

Geleneksel savaş yöntemlerinden gittikçe uzaklaşıldığı düşünülen bir dönemde Ukrayna’da yaşanan silahlı çatışmanın aslında daha geniş kapsamlı bir hibrit mücadelenin tamamlayıcı unsuru olduğu genel kabul görmektedir. Dahası, 21. yüzyılın ilk çeyreğinde dünya kamuoyu, küresel güçler tarafından başlatılarak uluslararası sistemden büyük-küçük diğer aktörlerine dayatılan bir hegemonya mücadelesine tanık olmaktadır. Ukrayna-Rusya krizi bu çerçevede bir turnusol kâğıdı niteliğini taşımaktadır ve Tayvan ile devam etmesi öngörülen yeni küresel düğümler zincirinin halkalarından biri olduğuna dair değerlendirmeler yapılmaktadır. Krizin altıncı ayı biterken RF Devlet

Başkanı Putin tarafından Latin Amerika’da “çok kutuplu dünyanın korunmasına katkı sağlayan ülkelere her tür savaş araç ve gereci sağlamayı” teklif edilmesi⁴ yeni kriz alanlarının Avrupa ve Asya’nın yanı sıra dünyanın başka bölgelerinde de olabileceğine, Ukrayna krizinin bir domino etkisi yapabileceğine işaret etmektedir.

Bu çalışmada, Biden yönetiminin ‘arka bahçe’ klişesinden ‘ön bahçe’ statüsüne terfi ettirdiği,⁵ coğrafi bakımdan uzak olmakla birlikte Rusya’nın hatırı sayılır bir nüfuz kazandığı Latin Amerika ve Karayipler (LAK) bölgesinde Ukrayna-Rusya krizine yönelik olarak şekillenen politik panorama incelenmiştir. LAK devletlerinin küresel salgının da etkisiyle sarsılan ekonomilerini toparlamaya yoğunlaştıkları bir dönemde “kıtada dış mesele” olarak gördükleri krize mesafeli durdukları, krize yönelik eşgüdümle hareket etme ihtiyacı hissetmedikleri, bu bağlamda farklı yaklaşımların ortaya çıktığı ve RF nüfuzunun genel politik tavra belirleyici etkiler yaptığını dair değerlendirmeler çalışmanın odak noktasını oluşturmaktadır.

Ukrayna: Yeni Küresel Çekişmenin Kurbanı

Rusya Federasyonu ve Ukrayna arasında 2014 yılında başlayıp Şubat 2022’de yoğun silahlı çatışmaya dönüşen ve çok aktörlü niteliğini muhafaza eden kriz bölge sınırlarını aşarak küresel bir nitelik almıştır. Krizin ön safında yer alan aktörler tarafsız kalan devletleri kazanma çabalarını sürdürürken kitle iletişim araçları üzerinden yarıdık-

ları propaganda mesajlarıyla uluslararası kamuoyunu etkilemeye çalışmaktadırlar. Ukrayna'nın en önemli destekçisi Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) yirmi yıl fiilen varlık gösterdiği Afganistan'ı Taliban'a bırakıp çekilirken sergilediği aceleciliğin nedeni ve bir sonraki hamlesi merak konusu olmuştu. Aslında 2021 Mart'ında yayımlanan Ulusal Güvenlik Stratejisi dokümanı ile Biden yönetimi kapsamlı küresel projesinin genel çerçevesini çiziyordu⁶ ve bu dönemdeki değerlendirmelerde yeni hükümetin politik ve stratejik gayretlerini özellikle yükselen Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC)'nin önlenmesi amacıyla daha çok Asya-Pasifik bölgesinde yoğunlaştıracağına, bir tür çevreleme politikası benimseyeceğine ve bu doğrultuda özellikle Tayvan kozunu oynayacağına dair görüşler ağır basıyordu.

Zira Obama döneminden itibaren temel kaygı unsuru olarak görülen ÇHC, Trump'ın başkanlığı esnasında 'ulusal çıkarlara yönelik bir tehdit' olarak ilan edilmiş ve bu ülkeye yönelik stratejik girişimler görünür hale gelmişti. Bu bağlamda, ÇHC'ne karşı ekonomik niteliği ağır basan bazı tedbirlerin uygulanmasına başlanıyor, Pekin hükümetinin küresel "Kuşak ve Yol" projesine alternatif olarak 2021'de G7 çerçevesinde "Daha İyi Bir Dünyayı Yeniden

İnşa Et-B3W" girişimi tasarlanıyor, küresel güvenlik söylemiyle İsveç ve Finlandiya'yı bünyesine katma girişimini başlatan NATO'nun bir yandan da Asya-Pasifik'e yayılması planlanıyor ve yeni ortaklarla (Japonya, Avustralya, Yeni Zelanda, Kore Cumhuriyeti) "Asya-Pasifik Ortakları-AP4" yapısı oluşturuluyordu. Dahası, "Büyük Güç Savaşının Dönüşü" adlı çalışmada ÇHC ile bir sistemik çatışma dâhilinde gelecekte yaşanması muhtemel düşük ve yüksek yoğunluklu savaş senaryoları tartışılıyordu.⁷

Avrupa'da ise NATO'nun genişlemesi çerçevesinde biriken gerilim, Ukrayna zemininde sürpriz olmayan bir krize yol açıyor ve ABD'nin Ulusal Güvenlik Stratejisi dokümanında ÇHC ile aynı safta konumlandırılan RF Ukrayna'ya angaje oluyordu. 2014 yılından itibaren⁸ bu coğrafyada evrilen süreçte olan uluslararası ilginin düşük seyrettiği bir dönemde iktidara gelen Biden yönetimi, dış politika odaklarından birinin de RF olduğunu kısa süre içerisinde ortaya koymuştu. Başkanlık görevinin ilk ayında "Norveç'in Orland Hava Üssü'ne üç hafta içerisinde B-1 bombardıman uçakları ve 200 personelin konuşlandırılacağı" açıklamasıyla Rusya'ya mesaj gönderen⁹ Biden daha sonra 2021 Münih Güvenlik Konferansı'nda Rusya'nın "ABD ve Avrupa için bir tehdit olduğunu,

Putin yönetiminin Avrupa projesini ve NATO ittifakını zayıflatmaya çalıştığını” ileri sürmüştü.¹⁰ Biden, Mart 2022’de Polonya’da yaptığı konuşmada ise Putin’e yönelik olarak sarf ettiği “bu adam iktidarda kalamaz” sözleriyle RF politikasının odak noktasını açığa vurmuştu.¹¹

Öte yandan, ABD’nin 2021 yılından itibaren yaptığı savunma, güvenlik ve nükleer içeriği haiz ikili anlaşmaların bazı istisnalar dışında Doğu Avrupa, Ortadoğu ve Asya Pasifik bölgesinde, özellikle RF ve ÇHC’nin etki ve ilgi alanlarında (Norveç, İsveç, Estonya, Finlandiya, Litvanya, Ukrayna, Polonya, Romanya, Özbekistan, Kuzey Makedonya, Almanya, Yunanistan, İsrail, Ürdün, Umman, Endonezya, Japonya, Kore Cumhuriyeti, Vanuatu) yoğunlaşması¹² da küresel bir mücadelenin kapsamlı hazırlığına işaret etmektedir. Uluslararası sistemin çok kutupluluğa, hatta Haass’ın ileri sürdüğü şekilde kutupsuzluğa (non-polarity) eğilim gösterdiği¹³ bir dönemde ABD’yi yeniden küresel lider konumuna taşımak amacıyla ÇHC ve RF’na karşı Biden yönetimi tarafından başlatılan bu büyük güç mücadelesinin küçük alanlarından biri de Ukrayna olmuştur.

Hâlihazırda Ukrayna’da yaşanan kriz manzarasının ana unsurlarını; 1979’da Afganistan sahnesinde dokuz yıl sürecek bir silahlı çatışma içine çekilen SSCB gibi bir başka devletin topraklarında askerî harekât yürüten Rusya Federasyonu, buna karşılık ABD’nin liderlik ettiği Batı desteği ve ‘uluslararası tuğay’¹⁴ eşliğinde mukabelede bulunan Ukrayna, onların gerisinde safını seçen ve/veya diplomasiye özendirerek yerine savaşı destekleyen bazı devletler, 2022 Ağustos itibarıyla 3,5 milyona ulaşan Ukraynalı mülteciler gerçeği ve hayatını kaybeden binlerce asker ve sivil oluşturmuştur. Ukrayna Hükümeti çoğunluğunu savaşı gereçlerinin oluşturduğu destek arayışlarını ve dayanışma girişimlerini devlet ve uluslararası kuruluşlar nezdinde sürdürme çalışmalarına -son birkaç yıl politik ve toplumsal bakımdan oldukça hareketli geçen- Latin Amerika ülkelerini de katmış ve özellikle Temmuz 2022’den itibaren bu coğrafyadaki çabaları bir kampanya niteliğini almıştır.

LAK Politik Panoraması ve Ukrayna Krizine Yönelik Tepkiler

Latin Amerika ve Karayipler (LAK) coğrafyasında 2018’den itibaren politik görünüm değişmeye ve ilerici sol hükümetler iktidara gelmeye başlamıştır. Hugo Chávez ile başlayan ilkinde atıfla “İkinci Pembe Dalga” ya da Prashad’ın tespitiyle, Küba’da Fidel Castro ve arkadaşlarının 1959’da solu iktidara taşımalarından itibaren “solun çıkışı yaptığı dördüncü dalga”¹⁵ olarak da adlandırılan bu manzara, ortak söylem ve özellikler barındırmakla birlikte politik yelpazede merkezden sosyalizme doğru konumlanmış, farklı yöntemlerle hükümet eden siyasi parti ya

da parti koalisyonlarından oluşmuştur. Meksika’da 2018 yılında yaşanan iktidar değişikliğinin başlangıç olarak alınabileceği bu politik panoramanın ilerici sola mensup devlet başkanlarına Ekim 2022’de gerçekleştirilecek seçimlerin ardından Brezilya’da Lula da Silva’nın da katılması beklenmektedir. Bu durumda -nominal GSYİH değerleri bakımından- Latin Amerika’nın en büyük ilk altı ekonomisi (Brezilya, Meksika, Arjantin, Kolombiya, Şili, Peru)¹⁶ ilerici sol hükümetler tarafından yönetiliyor olacaktır.

Göreve başlama konuşmasını, tören alanına özellikle getirttiği bir Simón Bolívar kılıcının yanında yapan Kolombiya tarihinin ilk solcu devlet başkanı Gustavo Petro’nun bu tavrı Venezuela eski devlet başkanı Hugo Chávez’in ‘kılıç sembolizmini’ hatırlatmaktadır.¹⁷ Ancak, 2022 yılı itibarıyla LAK’de oluşan politik manzara Hugo Chávez’in ‘Bolivarcılık ideolojisi’ ve bölgesel liderliğiyle öne çıktığı 2000’li yılların sol yükselişinden farklılıklar içermektedir. Bir yandan ABD hegemonyasının aşınması bölge ülkelerine daha özgür bir dış politika alanı açarken diğer yandan da çoğu LAK ülkesinin enflasyon başta olmak üzere maruz kaldığı ekonomik ve mali sorunlar Washington yönetimiyle çatışmasız ilişkileri dikte etmektedir. Biden Hükümeti’nin Latin Amerika ve sorunlarına dair benimsediği görece yumuşak söylemin de bu süreçte etkili olduğu görülmektedir.¹⁸

Latin Amerika ve Karayipler’de solun yükselişine rağmen politik bakımdan güçlü bir heterojenliğin hüküm sürdüğü, bölgesel entegrasyon kurumlarının görece zayıflamış olduğu, hızlı iktidar değişimlerinin görüldüğü ve ÇHC nüfuzunun artmaya devam ettiği cari zamandaki konjonktür bölge geçmişindeki politik biçimlenmelerden farklıdır. Ukrayna krizi bu döneme, yani LAK ülkelerinin uluslararası gelişmelere olan ilgilerinin azaldığı zamana tesadüf etmiştir.¹⁹ Krizin ciddiyetinin ve küresel etkilerinin farkında olmakla birlikte, Latin Amerika uzak coğrafyadaki bu meseleyi genel olarak bir ‘Avrupa savaşı’ olarak görmekte ve Avrupa merkezli bakış açısını benimsemekten kaçınmaktadır. Bununla birlikte, çoğu bölge ülkesinin meseleye yönelik tutumunun politik kültür, dünya görüşü, dışişleri kurumunun dış politika ve diplomasi geleceğiyle tutarlı olduğu görülmektedir.²⁰

Uzak kalma yaklaşımının yanı sıra Latin Amerika ve Karayiplerin Ukrayna-Rusya krizine dair diğer belirgin

Latin Amerika ve Karayipler (LAK) coğrafyasında 2018’den itibaren politik görünüm değişmeye ve ilerici sol hükümetler iktidara gelmeye başlamıştır.

görüntüsü çok seslilik olmuştur. Krizin başlangıcında LAK devletleri sessiz kalma ya da RF'nun hamlesini reddetme veya destekleme arasında değişen tepkiler vermişlerdir. Bununla birlikte, krizin ilk aylarında politik tutumunu kesin olarak ortaya koyan ülkeler de vardır. RF'nun askerî harekâtını takip eden günlerde en ağır suçlamalar merkez ve sağ hükümetlerin iktidarda olduğu Kolombiya, Uruguay ve Şili'den gelmiştir. ABD müttefikleri Ivan Duque liderliğindeki Kolombiya, Guillermo Lasso'lu Ekvador ve Luis Alberto Lacalle Pou'lu Uruguay 'Rusya'nın saldırganlığını' kınayan açıklamalar yapmışlardır. Şili'de Sebastián Piñera Hükümeti ile yeni seçilmiş devlet başkanı solcu Gabriel Boric de Rusya'nın aleyhinde olanlar arasında yer almışlardır. Guatemala Hükümeti daha ileri giderek büyükelçisinin Rusya'dan çekilmesi talimatını vermiştir. Latin Amerika'nın iki büyük gücü, Meksika ve Brezilya, sol ve sağ politik yelpazede konumlanmalarına rağmen dış politikada özerklik ve tarafsızlık geleneğini muhafaza etme konusunda birleşmişlerdir. Arjantin'de ise hükümet tarafından genel olarak Ukrayna'daki Rus işgalini onaylamayan resmi tutum sergilenmekle birlikte Devlet Başkanı Alberto Fernandez'in Rusya'ya eğilim gösterdiği değerlendirilmeleri yapılmaktadır. Malamud ve Nuñez, devlet başkanlarıyla dışişleri bakanlıklarının krize yönelik söylem ve eylem farklılıklarından yola çıkarak Arjantin'in yanı sıra Meksika'da (ve bir anlamda Uruguay'da) politik tutum belirsizliği ve/veya uyumsuzluğu olduğunu ileri sürmüşlerdir.²¹

Sanahuja vd. Latin Amerika'nın "Uluslararası İlişkilerdeki Hobbesçu (realist) ve Kantçı (dönüşümcü) eğilime ters düşen Grotiusçu gelenek zemininde hareket ettiğini" ileri sürmektedir. "Grotiusçu geleneğin; uluslararası ilişkilerde daha geleneksel bir egemenlik anlayışı temelinde oluşan çoğulcu bakış açısına başka devletlerin işine karışmama politikası arasında konumlandığına" dair Buzan'ın görüşünü hatırlatan Sanahuja vd. bu duruma en uygun örnek olarak Meksika'yı işaret etmektedirler.²²

Meksika, BM Güvenlik Konseyi'nin Ukrayna konusunu görüşmek üzere acil özel oturum çağrısına geçici üye olarak Brezilya ile birlikte - Rusya'nın aleyhine - kabul oyu vermesine²³ rağmen tamamıyla ABD ve AB ekseninde bir tutum benimsememiştir. Dahası, Mart 2022 sonunda Meksika Temsilciler Meclisi bünyesinde Meksika-Rusya dostluk grubunun kurulması sağlanmıştır.²⁴ Wilson Center'de yazan Beate Wojna'ya göre, "Zayıf tarafları olmakla birlikte bu katı diplomatik tutum, yasama ve yürütme üyelerinin tavırlarıyla ters düşmektedir. Uluslararası bakış açısına göre; bu (durum), Meksika'yı, Ukrayna'nın işgali nedeniyle Rusya'yı suçlamaya dair temel noktaları destekleyen ancak Batı'nın bu savaşı Avrupa sahasında karşılamak amacıyla uyguladığı stratejiyi (Rusya'nın yalnız bırakılması, ekonomik yaptırımlar, savaş malzemesi gönderilmesi) kabul etmeyen ülkeler arasında konumlandırmaktadır."²⁵ Meksika bir

yandan ABD ile sınır komşuluğu -ve bu ülkeyle girift ticari ilişkiler- nedeniyle BM Güvenlik Konseyi'nin geçici üyesi ve Amerikan Devletleri Örgütü'nün üyesi sıfatıyla Rusya aleyhine hazırlanan kararları kabul ederken diğer yandan da mevcut hükümetin, sol ideolojisinde mevcut Amerikan karşıtlığından dolayı -ki kökleri ABD tarafından 1847 yılında Meksika'nın bir kısmının işgaline ve topraklarının üçte ikisinin kaybedilmesine uzanmaktadır- Devlet Başkanı açıklamalarıyla tarafsızlığını ilan etmekte ve bir denge politikası sürdürmektedir.²⁶

Brezilya da benzer bir süreç deneyimlemektedir. Bolsonaro, Trump dönemindeki bariz ABD yanlısı tutumuna rağmen şaşırtıcı bir şekilde ve fakat Brezilya Hükümeti'nin benimsediği tarafsızlık politikası çerçevesinde BM'de yapılan görüşmelerde Rusya'ya yaptırım uygulanmasını ve Putin'e yönelik bir suçlamayı kabul etmeyeceğini açıklamıştır. Bolsonaro'nun başka bir basın toplantısında sarf ettiği, "önemli bir sorunun çözümü söz konusu olduğunda bizim tutumumuz çok tedbirli olmak durumundadır... Hiç kimse dünyanın herhangi bir yerinde savaşa taraftar değildir, (savaş) ülkemiz ve tüm insanlık için ciddi sorunlara neden olmaktadır" sözleri²⁷ Rusya ile sürdürdüğü ticari ilişkilere (özellikle tarımsal gübre ve dizel yakıtı ithalatına)²⁸ bağlı olarak -Zelensky'nin tarafsızlığa yönelik eleştirilerine rağmen²⁹ - Brezilya'nın da denge politikasını sürdürmede kararlı olduğuna işaret etmektedir.

Öte yandan, Küba, Venezuela ve Nikaragua hükümetleri Rusya'ya desteklerini ilan etmişlerdir. Küba hükümeti, "NATO'nun tedricen Rusya Federasyonu'nun sınırlarına kadar yayılmasına" yol açtığı için Washington yönetimini eleştirirken Venezuela Dışişleri Bakanı "Atlantik İttifakı'nın savaş arzusuna karşı Putin'in mücadelesini desteklediğini" açıklamıştır.³⁰ ABD destekli darbe yönetiminin ardından seçimde iktidara gelen Bolivya Hükümeti ise krize yönelik olarak kendine özgü bir politika belirlemiştir. Luis Arce'nin liderlik ettiği hükümet 24 Şubat'ta "Rusya'nın Ukrayna'ya saldırısından kaygı duyduğunu" açıklamış ve "barış ve güvenliğin sağlanması" çağrısı yapmıştır. Öte yandan hükümetle aynı partiye (MAS-Movimiento al Socialismo) mensup eski devlet başkanı Evo Morales ile MAS Milletvekili Rolando Cuéllar Rusya'ya destekleyen tarafta olmuşlardır. Morales açıklamalarında ABD ve Atlantik İttifakı'nı hedef alırken Cuéllar Ukrayna Devlet Başkanı Zelensky'yi "Avrupa'da bir Nazi kolonisi oluşturmaya çalışmakla" suçlamıştır.³¹

Ukrayna-Rusya krizi konusunda Latin Amerika ve Karayipler genelinde hâkim olan çok seslilik uluslararası kuruluşlar bünyesinde yapılan çalışmalarda da kendini göstermiştir. Bu bağlamda, genel merkezi Washington'da bulunan Amerikan Devletleri Örgütü'nün "Rusya'nın Ukrayna'daki işgalinin gayri meşru, haksız ve kışkırtılmamış olduğu, Rus kuvvetlerin derhal geri çekilmesi" yönündeki 25 Şubat 2022 deklarasyonu, uluslararası

2 Mart 2022'de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda Rusya'nın tüm kuvvetlerini Ukrayna topraklarından çekmesini talep eden kararın oylamasında çekimser kalan Bolivya, Küba, El Salvador ve Nikaragua ile oylamaya katılmayan Venezuela dışındaki LAK devletleri lehte oy kullanmışlardır.

kuruluşlar tarafından kabul edilen kararların ilkidir. Karar, ABD ve Kanada'nın yanı sıra on sekiz bölge ülkesi ve bazı devletler tarafından hala Venezuela devlet başkanı kabul edilen Juan Guaidó'nun temsilcisi heyet tarafından da desteklenmiştir.³² LAK devletlerinin yarısından bir-iki fazlasının kabul oyu verdiği karar dünyada ve kıtada pek ses getirmemiştir. Bu bağlamda, Amerikan Devletleri Örgütü'nün son yıllarda bölge ülkelerince temsil ve meşruiyet bakımından çokça tartışıldığını not etmek gerekir. Bu yapının yerini almaya aday olan CELAC'ın yanı sıra diğer bölgesel teşkilatlardan Ukrayna-Rusya krizine yönelik bir karar çıkmamıştır.

Öte yandan 2 Mart 2022'de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda Rusya'nın tüm kuvvetlerini Ukrayna topraklarından çekmesini talep eden kararın oylamasında çekimser kalan Bolivya, Küba, El Salvador ve Nikaragua ile oylamaya katılmayan Venezuela dışındaki LAK devletleri lehte oy kullanmışlardır.³³ Genel Kurul 7 Nisan 2022'de Rusya'nın BM İnsan Hakları Komisyonu üyeliğinin askıya alınmasını oya sunmuş ve yirmi LAK devleti (Antigua ve Barbuda, Arjantin, Bahamalar, Şili, Kolombiya, Kosta Rika, Dominika, Dominik Cumhuriyeti, Ekvador, Grenada, Guatemala, Haiti, Honduras, Jamaika, Panama, Paraguay, Peru, Saint Lucia, Saint Vincent ve Grenadinler, Uruguay) kabul oyu kullanmış, dokuz devlet (Barbados, Belize, Brezilya, El Salvador, Guyana, Meksika, Saint Kitts ve Nevis, Surinam, Trinidad ve Tobago) çekimser kalmış, üç devlet (Bolivya, Küba, Nikaragua) ret oyu vermiştir. Venezuela yine oylamaya katılmamıştır.³⁴

Bu arada, Ukrayna diplomasisi Latin Amerika'dan destek arayışları çerçevesinde Temmuz 2022'de gerçekleştirilen Güney Ortak Pazarı (MERCOSUR) Devlet Başkanları Zirvesinde Zelensky tarafından bir konuşma yapılması girişiminde bulunmuştur. Ancak, Uruguay'ın ÇHC ile ikili ticaretinin öne çıktığı zirvede Ukrayna krizine değinilmemiş, dahası dört üye devlet (Arjantin, Brezilya, Uruguay, Paraguay) arasında uzlaşma sağlanmadığı için konuşma talebi geri çevrilmiştir.³⁵ Zelensky, nisan ayında Kolombiya Devlet Başkanı Iván Duque, haziranda Ekvador lideri Guillermo Lasso ve temmuzda Şili, Arjantin, Brezilya ve Uruguay devlet başkanlarıyla telefon gö-

Latin Amerika ve Karayip devletlerinin neredeyse tamamı ABD'nin Afganistan'daki askerî harekâtını (2001) ve Irak'ı işgalini (2003) kınarken Ukrayna-Rusya krizinde aynı tablonun ortaya çıkmaması Batı'nın mim koyduğu meselelerden biri olmuştur.

rüşmeleri yapmıştır.³⁶ Arjantin lideri Alberto Fernandez uluslararası platformlarda dile getirdiği düşüncelerinden “Rusya'nın işgalini reddetdiklerini, düşmanlıkların sona erdirilmesi ve acil bir barış için desteğe hazır olduklarını” görüşme esnasında yinelemiş, Ukrayna'ya verilen insani yardımları gerekirse artırma taahhüdünde bulunmuştur.³⁷ Brezilya Devlet Başkanı Bolsonaro ile yaptığı telefon görüşmesi esnasında “yarın Brezilya'ya bir saldırı olursa hükümetimiz tarafsız kalamaz” yaklaşımıyla eleştirilerde bulunan³⁸ Zelensky, Uruguay Devlet Başkanı Luis Lacalle Pou'dan “meşru olmayan eylemin sona erdirilmesine yönelik işbirliği” sözü almıştır.³⁹

Zelensky'nin önemli bölge olarak nitelediği Latin Amerika'dan destek arayışlarının belirgin bir karşılık bulmadığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, Guatemala Devlet Başkanı Alejandro Giammattei 25 Temmuz 2022'de Ukrayna'ya destek ziyareti yapmış ve Kyiv'de Zelensky ile görüşmüştür. Krizin başlamasının ardından Ukrayna'ya gelen ilk Latin Amerikalı devlet başkanı olan Giammattei'nin ziyaret esnasında askerî üniformalı olması dikkat çekmiştir.⁴⁰ Kosta Rika Hükümeti ise Ukrayna'nın OECD üyeliği için destek talebini olumlu karşılarken Rusya'ya yönelik politikasına da destek vermiştir.⁴¹

Bu arada, Brezilya eski devlet başkanı Lula da Silva, Rusya lehine propaganda yaptığı iddiasıyla Kyiv hükümetinin suçlamalarına maruz kalmıştır. Ukrayna Dezenformasyon Önleme Merkezi'nin açıklamasına göre; Lula bir röportaj esnasında sarf ettiği “Putin'in yeni dünya düzenine liderlik etmesi gerektiği ve Putin kadar Zelensky'nin de savaştan sorumlu olduğu” ifadeleri nedeniyle “Rus propaganda anlatımlarını destekleyen konuşmacılar” listesine alınmıştır. Bahse konu röportajda Rusya'ya yaptırım uygulanmasına karşı çıkan Lula, Ukrayna'nın NATO'ya alınmaması konusunda Rusya tarafından ileri sürülen görüşün ABD ve AB tarafından kabul edilmiş olması gerektiğini vurgulamıştır. Lula'nın, “Zelensky savaş istedi. Savaş istememiş olsaydı biraz müzakere ederdi... Mexico City'de bulunduğum zaman (Mart 2022) Putin'i eleştirmiş ve işgalin bir hata olduğunu söylemişim... Putin kadar Zelensky de savaştan sorumludur, zira savaşın tek sorumlusu olmaz”⁴² tespitleri Ukrayna Hükümeti'ni kızdırmış olmalıdır.

Öte yandan Arjantin Devlet Başkanı Yardımcısı Cristina Kirchner'in Kırım'ın durumuyla Arjantin ve İngiltere arasındaki Malvinas (Falkland) adaları krizini kıyaslayıp çifte standarttan dem vurmaması, Meksika Devlet Başkanı Lopez Obrador'un Ukrayna bahisleri esnasında ülkesinin geçmişte İspanya ve Fransa tarafından işgal edildiğini hatırlatması ve Ukrayna'nın işgaliyle Veracruz Limanı'nın 1914 yılında ABD tarafından işgal edilmesini karşılaştırması⁴³ Washington yönetimini ve ilgili Avrupa hükümetlerini rahatsız etmiştir.

Sonuç

Latin Amerika ve Karayip devletlerinin neredeyse tamamı ABD'nin Afganistan'daki askerî harekâtını (2001) ve Irak'ı işgalini (2003) kınarken Ukrayna-Rusya krizinde aynı tablonun ortaya çıkmaması⁴⁴ Batı'nın mim koyduğu meselelerden biri olmuştur. Bu bağlamda LAK ülkelerinin yansıttığı parçalı politik duruma en fazla tepki Avrupa'dan gelmiştir.⁴⁵ Batı'nın, Latin Amerika'daki özellikle büyük devletlerden sadece işgalin kınanmasıyla kalmayıp uyguladıkları stratejilerin benimsenmesi beklentisinin gerçekleşmemesi nedeniyle hayal kırıklığı içerisinde olduğu anlaşılmaktadır. Kurumsal beyanatlarda ve politik analizlerde Ukrayna krizinde LAK devletlerinin tek ses olamaması temel eleştiri konusudur ve bu durum genel olarak bölgede politika birliği ve yönlendirici liderliğin olmamasına bağlanmaktadır. Oysa ABD ve bir anlamda AB -zaruri ilişkiler geliştirmekle birlikte- bu coğrafyadaki bölgeselcilikten, politik ve ekonomik entegrasyondan çok da mutlu değillerdir. Bunun en çarpıcı iki örneği; Chávez liderliğinde, LAK coğrafyasının birliği doğru dönüşümüne ABD'nin şiddetli tepki göstermesi ve ABD yanlısı hükümetler tarafından bölgesel bir kuruluş olan UNASUR'a alternatif olarak sağcı PROSUR'un kurulmuş olmasıdır.

Halihazırdaki konjonktür George Bush liderliğindeki ABD Hükümeti tarafından terörle küresel mücadele çağrılarının yapıldığı 2001 yılındakinden farklıdır. O zaman siyah ve beyaz arasında tercih yapmaya zorlanan devletler günümüzde ulusal çıkarları doğrultusunda tutum belirlemeyi tercih etmişlerdir. Latin Amerika'nın özellikle üç büyük devletinin hükümetleri politik çizgilerindeki farklılıklara rağmen uluslararası hukuk normlarını göz ardı etmeksizin bağımsız iradelerini ortaya koymuşlardır. Öte yandan krize yönelik benimsenen politik tutum çeşitliliği bir anlamda bölgedeki küresel aktörlerin nüfuzlarındaki dönüşüme dair de fikir vermektedir. Bu bağlamda, tarafsız tutum sergileyen bahse konu LAK devletlerinin Rusya ile gelişmiş olan ticari ilişkilerine zarar vermek istemedikleri görülmektedir. Konu Rusya'nın içinde olduğu bir mesele olunca böylesi bir tablo ortaya çıkmıştır. Gelecekte muhtemel ve benzer bir Çin gündeminde Latin Amerika ve Karayip devletlerinin tutumları daha şartırcı olabilir.

Sonnolar

- 1 José Antonio Sanahuja, Pablo Stefanoni ve Francisco J. Verdes-Montenegro, *América Latina frente al 24-F ucraniano: entre la tradición diplomática y las tensiones políticas*, Fundación Carolina, Documento de Trabajo nº 62, Marzo 2022, s. 5.
- 2 Carlos Malamud, Rogelio Nuñez, *América Latina y la invasión de Ucrania: su incidencia en la economía, la geopolítica y la política interna*, Real Instituto Elcano, ARI 26/2022, 30 de marzo de 2022 s. 1
- 3 Timothy Garton Ash, *El tormento de Ucrania cambiará el rostro de Europa para siempre*, clarin.com, 25.02.2022.
- 4 infobae.com, *Putin les ofreció todo tipo de armas a los países de América Latina "que contribuyen a la defensa del mundo multipolar"*, 15.08.2022.
- 5 whitehouse.gov, *Remarks by President Biden in Press Conference*, 19.01.2022.
- 6 Dokümanın tam adı, Ara Dönem Ulusal Güvenlik Stratejik Kılavuzudur. Bkz. whitehouse.gov, Interim National Security Strategic Guidance, (Joseph R. Biden), March 2021.
- 7 Timothy R. Heath, Kristen Gunness, Tristan Finazzo, *The Return of Great Power War*, rand.org, 2022.
- 8 Bkz. Kubilayhan Erman, *Afganistan'dan Ukrayna'ya Tarih ve Te Kerrür*, 21yyte.org.tr, 11.03.2014.
- 9 Barbara Starr, *US deploying B-1 bombers to Norway to send a message to Russia*, edition.cnn.com, 09.02.2021.
- 10 whitehouse.gov, *Remarks by President Biden at the 2021 Virtual Munich Security Conference*, Speeches and Remarks, 19.02.2021.
- 11 globaltimes.cn, *Instability brewer: Behind every war and turmoil in the world is shadow of the Star-Spangled Banner*, 27.03.2022.
- 12 *2021 Treaties and Agreements*, <https://www.state.gov/2021-tias/>, Erişim Tarihi: 03.08.2022; *United States Department of State, Treaties in Force*, <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2022/05/TIF-Supplement-2022.pdf>, Erişim Tarihi: 03.08.2022.
- 13 Richard Haass, *The Age of Nonpolarity-What Will Follow U.S. Dominance?* foreignaffairs.com, May/June 2008.
- 14 Yazar, Ukrayna'da -Batı basını tarafından- oluşturulmaya çalışılan "Uluslararası Tugay" romantizmine katılmamaktadır. Bu terim, İspanya İç Savaşı'nda popüler olmakla birlikte Ukrayna'daki bahse konu paramiliter yapılar; İspanya İç Savaşı esnasında "Cumhuriyetçi" idealleri destekleyen uluslararası tugaylarla iştirak ve oluşum, ideoloji, motivasyon ve yöntem bakımından farklı kutuplardadırlar. Bkz. Manuel Requena Gallego (Coordinador), *La Guerra Civil Española y Las Brigadas Internacionales*, Estudios, Spain, 1998; Enrique Moradillos, *Las Brigadas Internacionales en la Guerra Civil Española*, Norba 14, Revista de Historia. Cáceres, 1997: 199-204; Faber, İspanya ve Ukrayna arasındaki tek benzerliğin, "ikisinin de büyük güçler arasındaki mücadelede vekalet savaşının alanı olmaları bakımından kurulabileceğine" işaret etmektedir. Bkz. Sebastiaan Faber, *Ukraine's foreign fighters have little in common with those who signed up to fight in the Spanish Civil War*, theconversation.com, 17.03.2022.
- 15 Vijay Prashad, *Latin Amerikada Küba Devrimi'nden bu yana Dördüncü Sol Dalga: Sosyal Demokrat*, BirGün Pazar, 31.07.2022, s. 9.
- 16 Bkz. <https://worldpopulationreview.com/countries/countries-by-gdp>, Erişim Tarihi: 27.08.2022.
- 17 Özgür Uyanık, *Petro'nun Yolu (2): Bolivar'ın Kılıcı*, indyurk.com, 08.08.2022.
- 18 Vijay Prashad, a.g.m. s. 9.
- 19 José Antonio Sanahuja vd. a.g.m. s. 6.
- 20 José Antonio Sanahuja, vd. a.g.m. s. 5.
- 21 Carlos Malamud, Rogelio Nuñez, a.g.m. s. 6, 7; Luis Fajardo, *Rusia y Ucrania: cómo se han posicionado los países de América Latina ante la invasión rusa*, bbc.com, 08.03.2022; Victor Mijares, *The War in Ukraine and Latin America: Reluctant Support*, GIGA Focus, No.2, June 2022, s. 1.
- 22 José Antonio Sanahuja vd. a.g.m. s. 15.
- 23 securitycouncilreport.org, S/RES/2623, 27.02.2022.
- 24 Atahualpa Amerise, *Rusia y Ucrania: por qué México se muestra ambiguo sobre la invasión rusa a su país vecino*, bbc.com, 24.03.2022.
- 25 Beata Wojna, *En el mundo de las ambigüedades: México frente a la guerra de Rusia contra Ucrania*, wilsoncenter.org, 11.04.2022.
- 26 Jorge G. Castañeda, *El ambiguo equilibrio de México frente a la invasión rusa de Ucrania*, cnnspanol.cnn.com, 29.03.2022.
- 27 agencia brasil.ebc.com.br, *Bolsonaro: Posición de Brasil sobre conflicto en Ucrania es de cautela*, 28.02.2022.
- 28 Carlos Meneses, *Brasil refuerza su comercio con Rusia pese a la guerra en Ucrania y las sanciones de Occidente*, clarin.com, 16.07.2022.
- 29 infobae.com, *Zelensky criticó la neutralidad de Jair Bolsonaro frente a la invasión de Rusia a Ucrania*, 20.07.2022.
- 30 Carlos Malamud, Rogelio Nuñez, a.g.m. s. 6, 7.
- 31 en.mercopress.com, *Bolivian gov't and Evo do not see Ukraine crisis the same way*, 03.03.2022.
- 32 perfil.com, *OEA: Argentina se abstuvo y no apoyó una declaración de condena a la invasión rusa a Ucrania*, 26.02.2022.
- 33 digitallibrary.un.org, *A/RES/ES-11/1*, 02.03.2022.
- 34 Victor Mijares, *The War in Ukraine and Latin America: Reluctant Support*, GIGA Focus, No.2, June 2022, s. 2; digitallibrary.un.org, *A/RES/ES-11/3*, 07.04.2022.
- 35 Nanduti.co.py, *No hubo consenso para la participación de Ucrania en reunión de mandatarios del Mercosur*, 20.07.2022.
- 36 Pagina12.com.ar, *Zelenski y Lacalle Pou mantendrán una conversación telefónica este martes*, 15.08.2022.
- 37 Pagina12.com.ar, *Alberto Fernández habló por teléfono con el presidente de Ucrania, Volodimir Zelenski*, 02.07.2022.
- 38 Pagina12.com.ar, *Presidente de Ucrania criticó "posición de neutralidad" de Jair Bolsonaro frente a la guerra con Rusia*, 20.07.2022.
- 39 Pagina12.com.ar, *Lacalle Pou le ofreció a Zelenski su "colaboración" para "terminar con la acción ilegítima" de Rusia en Ucrania*, 26.07.2022.
- 40 France24.com, *Presidente de Guatemala visitó Ucrania y se solidarizó con Zelenski*, 25.07.2022.
- 41 Yamileth Angulo, *Presidente de Ucrania pide apoyo de Costa Rica para entrar a la OCDE*, elmundo.cr, 21.07.2022.
- 42 Pagina12.com.ar, *Ucrania acusa a Lula de hacer propaganda a favor de Rusia en medio del conflicto*, 25.07.2022.
- 43 Lanacion.com.ar, *Financial Times criticó a Cristina Kirchner por comparar la guerra de Malvinas con la invasión rusa en Ucrania*, 18.04.2022; infobae.com, *AMLO comparó la invasión de Rusia en Ucrania con la defensa del Puerto de Veracruz en 1914*, 21.04.2022; swissinfo.ch, *López Obrador recuerda la conquista al condenar invasión rusa en Ucrania*, 25.02.2022.
- 44 J. Luis Rodriguez, *Explaining Latin America's Contradictory Reactions to the War in Ukraine*, warontherocks.com, 27.04.2022.
- 45 Detlef Nolte, *La guerra en Ucrania impacta las relaciones entre América Latina y la UE*, latinamerica21.com, 14.04.2022.

CHINA, RUSSIA, AND ATTEMPTS TO BUILD THE 'EURASIAN' ORDER

Elasticity of the order is already evident in avoidance by Beijing and Moscow to base their ties on official military and political alliances. Many in the West consider this as a sign of ultimately diverging visions that Beijing and Moscow have, but in the emerging global order where the liberal internationalism retrenches and will likely be limited to only certain regions of the world, thereby avoiding formal alliances might actually prove more beneficial.

Dr. Emil Avdaliani

European University, Tbilisi, Georgia

Director of Middle East Studies, Geocase, Tbilisi, Georgia

The world has entered a new period of instability. The existing liberal order is experiencing fundamental problems. Those opposed to the collective West are increasingly united seeking radical changes to the present system. Among those states most prominent are China and Russia, which are hoping to build a new hierarchical or what I would call 'Eurasian' order where political prestige coupled with economic and military power will serve as a major disincentive for smaller states neighboring large Eurasian powers to engage far-flung actors, mainly the West. Hierarchical order is essentially a myriad of small orders of exclusions where small regions will be closed off from the Western influence. Central Asia,¹ South Caucasus,² or South and South-East Asia³ – all these geographically diverse and distant from each other places have one development in common, namely larger neighboring states' push for sidelining of non-regional powers, namely the collective West.

Though, in the end what China and Russia pursue will still be an order for controlling Eurasia's vital resources and infrastructure, the proposed hierarchical system is nevertheless a more elastic way of promoting its influence and excluding the collective West. This order is far more agile than a geopolitical control the Soviets built over South Caucasus, Eastern Europe and Central Asia. Hierarchy will involve a certain level of cooperation with smaller states as bigger powers are unable to

dominate small regions unilaterally. Hierarchy will be also about re-invigorating balance of power tactics and creation of loose economic and military organizations engulfing the regions, which border on Russia and China. Elasticity of the order is already evident in avoidance by Beijing and Moscow to base their ties on official military and political alliances. Many in the West consider this as a sign of ultimately diverging visions that Beijing and Moscow have, but in the emerging global order where the liberal internationalism retrenches and will likely be limited to only certain regions of the world, thereby avoiding formal alliances might actually prove more beneficial. It increases maneuverability of the Eurasian powers and limits the potential for tensions. It leaves a space for competition too, but since the US will remain a powerful player intent on limiting China's and Russia's projection of power, these two powers' shared interests will gloss over potential conflicts.

The hierarchical order is also inherently close to Chinese and Russian historical visions as civilization states, which claim that they represent not a particular territory, but a distinct civilization reflecting its unique institutions and geopolitical aspirations. For these two Eurasian powers the hierarchical order will be a long-sought correction: Return to normality from nearly two century-long domination by the West back to the times when Eurasia was dominant economically; balance of power rule supreme in international relations; and the

so-called Westphalian principles constituting core elements in bilateral relations.⁴ In other words, Beijing and Moscow regard the present troubles in the West together with the rise of Asia as a return to historical normalcy.

As mostly land powers, Russia and China are expected to be more successful in the heart of Eurasia. The space where Western influence has been historically marginal and being far from the major sea lines, it is far more susceptible to the new order. Multiple examples such as ongoing changes in the Black Sea, South Caucasus and Central Asia show how this emerging order is played out.

Surely, there are also significant limits to what China and Russia can achieve. The collective West will remain a powerful player, though with a significantly reduced willingness to engage in the depths of the Eurasian landmass. Occasional disagreements between Beijing and Moscow as well as resistance from India and other Asia powers could be diminishing the prospects for a successful hierarchical order. The US' increasingly evident policy of relying on allies and partners across Eurasia and the Indo-Pacific realm will also serve as a major obstacle to successful construction of the hierarchical order.

Looking Beyond the Partnership of Convenience

The increasingly close military and economic relations between China and Russia could be viewed from a different perspective. Instead of describing their relations as a partnership of convenience, their ties are in fact rooted in a much longer historical process of common enmity with the West. Russia's evolving geopolitical position is critical here as its role in the widening China-US competition has somewhat been overlooked in the scholarly literature. How Russia will be behaving or what Russian political elites and the analytical community think of the country's changing position in the fluid global balance of power – these questions remain largely unaddressed. Knowing what Russia wants and how it intends to behave will provide critical answers to how China-US competition will unfold across Eurasia and will ultimately elucidate missing parts in understanding of the emerging new global order. Ultimately, this section will argue that Russia's increasingly strategic ties with China are driven less by the rivalry with the West and based more in the history of Russian political thought. This also means that the partnership with China is more long-term than often portrayed.

Unlike any other power on the Eurasian map, Russia's position supersedes any other single player's influence on the US-China rivalry. The Russian political elite sees the nascent US-China confrontation as an optimal possibility for enhancing the country's weakening geopolitical stance throughout what once constituted the Soviet space. Moscow believes that both Washington and Beijing would dearly need Russian support and this logic would drive the Kremlin's preferably non-committal approach toward the US and China. Ideally, Russia would try to put itself in a position where the US and China would strongly compete with each other to win Russia's favor. This thinking is based on what the West fears if Russia becomes exclusively pro-Chinese, and what Beijing fears if Russia is allured into the Western camp. This thinking is also based on what Russia genuinely thinks of the post-liberal world order – multipolar system is expected to allow Russia to avoid fixation on either China or the West.

Choosing a side is also always a possibility, but significant benefits should be accompanying such a radical foreign policy shift. In partnering with China, Russia would expect further solidifying its influence in Central Asia where Beijing's economic and security interests have grown exponentially since the break-up of the Soviet Union. Although the Russians have refrained from voicing their concerns officially, this is not to deny that such attitudes exist in the Russian political elite. China, however, would not be able to help Russia strengthen its weakening position in Ukraine. Even in the South Caucasus where Russia's growing dependence on military components in formulating foreign policy jeopardizes its prestige and questions long-term peace in the region, China would be of little help. Comfort in working with Beijing is about the latter's disinterest in interfering into internal affairs of other countries. China is also against forming official alliances. In Beijing's view formal alliances rather hinder countries' maneuverability. This stands close to Russia's ideas on enhanced state sovereignty and the balancing between various geopolitical poles without making specific alliance pledges.

Russia has been increasingly reliant on China since 2014 when Moscow's ties with the collective West

All point to a well-established trend, which means that Russia's distancing from Europe is not a temporary affair and breaking up the China-Russia partnership, as it happened in 1970s, is unlikely to happen.

dipped to the lowest level since the end of the Cold War.⁵ This led many to believe that Russia could turn into China's appendage. As will be argued below a more nuanced development might be at work.

How fundamental is Russia's Asian pivot depends on China's evolving foreign policy and that of the collective West. For many simply a short-lived development, Russia's shift to Asia (including Middle East) is much more than just a result of disenchantment with the West, or an attempt of building a strong negotiating position. Rather the process is rooted deep in the Russian historical tradition – search for what I call “de-Westernization” of foreign policy when the fixation on the West ends and instead a multipolar foreign policy is pursued with ‘Global Russia’s policies evenly directed at all the regions across the globe allowing greater space for balancing and maneuvering. One can trace this resentment and various attempts to ‘de-Westernize’ Russian foreign policy to previous centuries, which shows how innate this search for foreign policy alternatives has always been in Russia. When Peter the Great reformed Russia and heavily Europeanized the ruling elite in the late seventeenth and early eighteenth centuries, many praised him ever since, but there were also those who were deeply disenchanted. They believed Peter broke the bridge between the common folk and the Russian political elite. Many also believed that the country's Europe-centrism actually limited Russia's ability to position itself as a true global power. The Romanovs tried to do the same, particularly after the

Getting rid of geopolitical fixation on the West was a paramount aim of Russian diplomacy in the Imperial and Soviet eras. Powerful alternatives or rather balancers to the West did not exist back then. With the rise of China, however, the pattern changed.

Crimean War of 1853-1856. The Soviets, too, with all the idiosyncratic approaches to the world pursued the balancing game. Both attempts failed because of the lack of resources and strong Asian partners to rely on. In contrast, China's power nowadays offers a historic opportunity for Moscow. Thence comes the Russian president Vladimir Putin's 'de-Westernization' attempts which should be seen as a recurrence of the above-discussed grand historical cycle of the Russian political thought.

All point to a well-established trend, which means that Russia's distancing from Europe is not a temporary affair and breaking up the China-Russia partnership, as it happened in 1970s, is unlikely to happen.⁶ Even if the West moves to engage into a grand geopolitical bargain over Ukraine and other states neighboring Russia, Moscow's pursuit of 'de-Westernization' of its foreign policy is likely to continue. Though often considered as a relatively later phenomenon developed in 2010s under Putin and as a result of the fallout with the West over Ukraine, the present trend of separation has been at work at least since the 1990s when signs of resentment toward the West's unipolar moment emerged well

reflected in the “Russian-Chinese Joint Declaration on a Multipolar World and the Establishment of a New International Order” submitted to the UN in 1997.⁷ This suggests that even without the troubles over Ukraine and the annexation of Crimea, which prompted separation with the West, Russia was still likely to pursue the balancing and distancing from Europe, albeit in a less traumatic way.

This also means that we should be looking beyond the perspective of ‘partnership of convenience’ when explaining the Russia-China cooperation. The growing cooperation and Russia’s Asian pivot overall are just two interrelated pieces in Russia’s evolving understanding of the world order and its place in it. The pivot is inextricably woven into Moscow’s attempts to shake off the fixation on the West.

It is often ignored that for Russia both China and the US are equally long-term geopolitical rivals of pretty much the same caliber. In Moscow trust toward both powers is low. The Russian inherent geopolitical worldview is about abstention from engaging the US-China competition; leveraging its geographic and military position by making the US and China approach Russia for geopolitical support. The longer the compe-

tion between the two economic and military powers lasts, the more beneficial it will be for Moscow’s geopolitical aims in the South Caucasus, Ukraine and the Middle East. The rivalry could also give some time to Russia to establish itself as a separate pole of geopolitical gravitation, albeit of a much smaller scale.

Thus as against the proposition that Russia will be increasingly attached to China thus losing its ability to maneuver, it could be quite the opposite. Russia sandwiched between two great geopolitical centers, China and the West, will have far more agility to play one against the other. Its pivot to Asia was dictated not only by complication of ties with the West over Ukraine, but was also a continuation of long-pursued policy of ‘de-Westernization’ of Russia’s foreign outlook. Getting rid of geopolitical fixation on the West was a paramount aim of Russian diplomacy in the Imperial and Soviet eras. Powerful alternatives or rather balancers to the West did not exist back then. With the rise of China, however, the pattern changed. Pursuit of ‘de-Westernization’ gathers steam. From Moscow’s perspective, this creates promising circumstances for balancing its ties with the West and for a growing partnership with China.

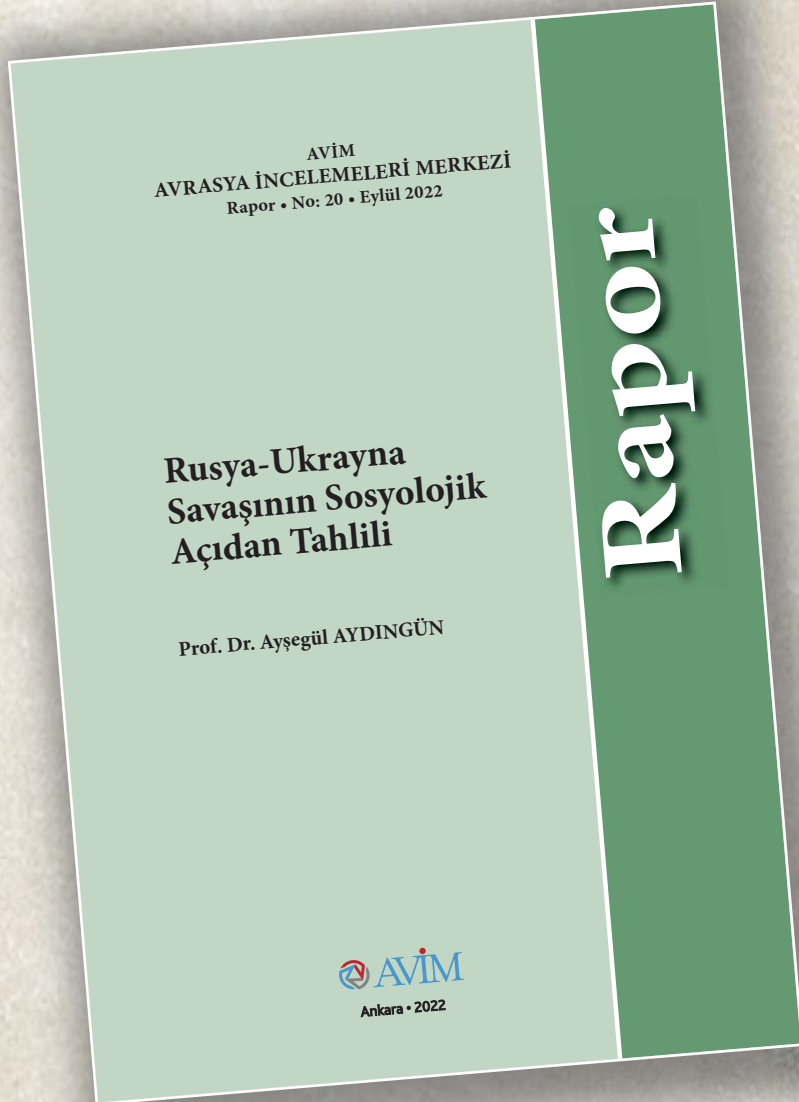
Endnotes

- Jardine, B., Lemon, E. (2021). In Post-American Central Asia, Russia and China are Tightening Their Grip. *War on the Rocks*. <https://warontherocks.com/2021/10/in-post-american-central-asia-russia-and-china-are-tightening-their-grip/>
- Avdaliani, E. (2021). The South Caucasus and the New Hierarchical Order. *Georgia Today*. <https://georgiatoday.ge/the-south-caucasus-and-the-new-hierarchical-order/>
- Pal, D. (2021). China’s Influence in South Asia: Vulnerabilities and Resilience in Four Countries. *Carnegie Endowment for International Peace*. <https://carnegieendowment.org/2021/10/13/china-s-influence-in-south-asia-vulnerabilities-and-resilience-in-four-countries-pub-85552>
- Ikenberry, G. J., Etzioni, A. (2011). “Point of Order: Is China More Westphalian Than the West?”, pp. 172–76. *Foreign Affairs*. 90(6) <http://www.jstor.org/stable/23039640>; Panda, A. (2014). China’s Westphalian Attachment. *The Diplomat*. <https://thediplomat.com/2014/05/chinas-westphalian-attachment/>
- Gabuev, A. (2021). As Russia and China Draw Closer, Europe Watches With Foreboding. *Carnegie Moscow Center*. <https://carnegiemoscow.org/commentary/84135>
- Radchenko, S. (2021). *Driving a Wedge Between China and Russia Won’t Work*. War on the Rocks. <https://warontherocks.com/2021/08/driving-a-wedge-between-china-and-russia-wont-work/>
- “Russian-Chinese Joint Declaration on a Multipolar World and the Establishment of a New International Order”. (1997). <http://www.lawinfochina.com/display.aspx?id=7131&lib=tax&SearchKeyword=&SearchCKeyword=>

Bölgesel görünmekle beraber, tüm Avrupa güvenliğini doğrudan ilgilendiren ve uluslararası ilişkilerde küresel çapta yeni bir dönemin başlangıcını haber veren Rusya-Ukrayna savaşı, konunun tarihi, siyasi, askeri, uluslararası ilişkiler ve Doğu-Batı çatışması yönleriyle sıkça ele alınmıştır. Konunun daha az irdelenen ve daha duyarlı sosyolojik yönü ise yeterince araştırılmamıştır. Özellikle ülkemizde bu konuda yapılan araştırma ve çalışmalar pek sınırlı, hatta yüzeysel kalmıştır.

Prof. Dr. Ayşegül Aydıngün'ün çalışmaları bu eksikliği giderecek nitelikte ve kapsamda olmuştur. Prof. Aydıngün'ün Ukrayna'da yerinde, sahada yaptığı bilimsel, akademik araştırmalar, konunun sosyal, sosyolojik boyutuna ışık tutacak bulgular ortaya çıkartmıştır. Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM)

Prof. Aydıngün'ün araştırmalarının sonuçlarını ve bulgularını son gelişmelerin ışığı altında, soru-cevap şeklinde yapılan bir mülakat halinde derleyerek bir rapor yayımlamaktan kıvanç duymaktadır.

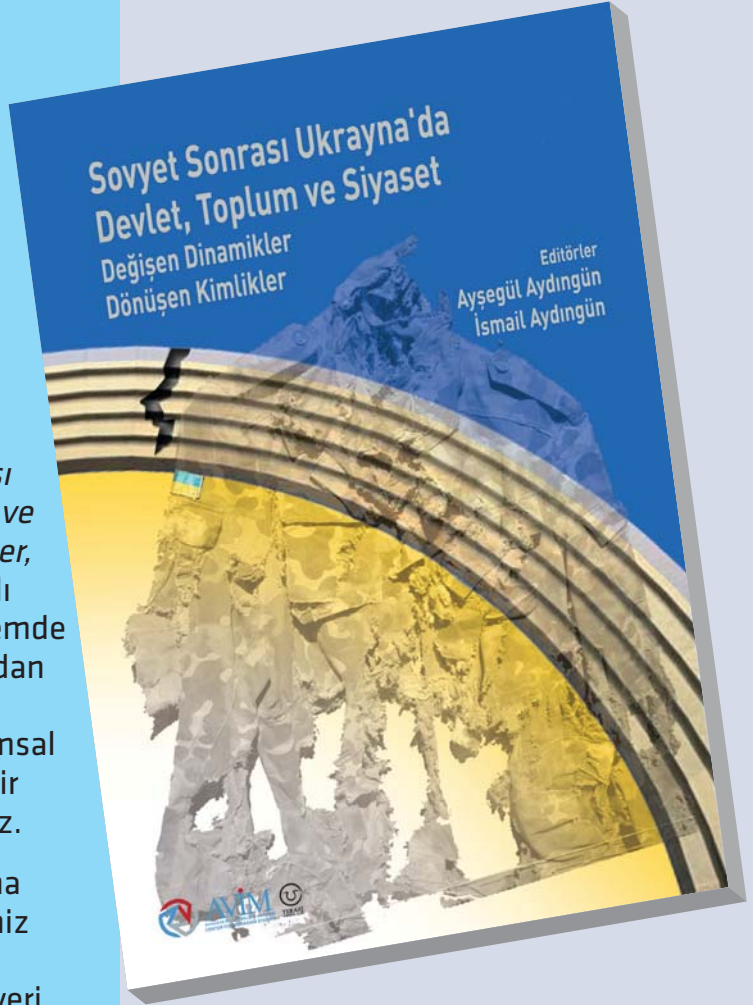
www.avim.org.tr

E-mail: teraziyayincilik@gmail.com

GÜNÜMÜZ UKRAYNASI İÇİN BİR REHBER KİTAP

Şubat 2019-Haziran 2019 ve Ekim 2019'da, Kiyiv'de gerçekleştirilen saha araştırması verilerine dayanarak, sosyolojik bir perspektiften hareketle kaleme alınan ve 2020 yılında AVİM ve Terazi Yayıncılık iş birliğiyle yayımlanan *Sovyet Sonrası Ukrayna'da Devlet, Toplum ve Siyaset - Değişen Dinamikler, Dönüşen Kimlikler* başlıklı eserde, Sovyet sonrası dönemde ve özellikle 2014 AvroMeydan olayları sonrası süreçte Ukrayna'da yaşanan toplumsal ve siyasal değişimlerin bir incelemesini bulacaksınız.

Ukrayna, Türkiye-Ukrayna ilişkileri ve Geniş Karadeniz Bölgesi'ni merak eden okuyuculara birinci elden veri sağlayan ve objektif değerlendirmeler sunan bu kitabı edinmek için bizimle temasa geçebilirsiniz.

www.avim.org.tr

E-mail: terazi yayincilik@gmail.com

AVRUPA BİRLİĞİ-ORTA ASYA İLİŞKİLERİNDE TÜRKİYE: GENEL BİR DEĞERLENDİRME

1991 yılından sonra AB'nin Orta Asya bölgesine yönelik olarak geliştirdiği politikalar hem bölgesel ve küresel konjonktürle hem de Birliğin kendi öncelikleri ve içinde bulunduğu koşullarla şekillenmiştir.

Prof. Dr. Pınar Köksal

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara, Türkiye

Bu makalenin amacı, Orta Asya bölgesinin Avrupa Birliği (AB) açısından yerini ve önemini AB ile Türkiye arasındaki dinamiklerle ilişkilendirerek incelemektir. Makalenin ilk kısmında AB'nin Orta Asya bölgesine yönelik politikalarının genel bir çerçevesi çizilmektedir. İkinci kısım Birliğin bu bölge ile ilişkilerinde Türkiye'nin yerini ele almaktadır. Üçüncü ve son kısımda ise AB-Orta Asya-Türkiye ekseninde yaşanan bazı gelişmelerin kısa ve uzun dönemdeki etkilerine ilişkin genel yorumlar sunulmaktadır.

AB'nin Orta Asya Politikaları

1991 yılından sonra AB'nin Orta Asya bölgesine yönelik olarak geliştirdiği politikalar hem bölgesel ve küresel konjonktürle hem de Birliğin kendi öncelikleri ve içinde bulunduğu koşullarla şekillenmiştir. 1990'lı yıllarda geliştirilen politikalara bakıldığında ilk göze çarpan 1991-2006 döneminde uygulanmış olan TACIS (*Technical Aid to the Commonwealth of Independent States*, Tr. Bağımsız Devletler Topluluğu'na Teknik Yardım) programıdır. Program, Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte pazar ekonomisine geçmek isteyen Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkelerine maddi ve teknik destek sağlayarak bu geçişi bilgi transferi (*know-how*) ile kolaylaştırmayı hedeflemekteydi. Bu bağlamda AB, BDT ülkelerine bankacılık, taşımacılık, gıda üretimi, enerji üretimi, tarımın geliştirilmesi ve şirketlerin yeniden yapılandırılması gibi

alanlarda destek vermiştir. Yine aynı dönemde geliştirilen TRACECA (*Transport Corridor Europe-Caucasus-Asia*, Tr. Avrupa-Kafkasya-Asya Taşımacılık Koridoru) önemli bir altyapı projesi olarak karşımıza çıkmaktadır. 1993 yılında formüle edilen bu proje ticaretin genişletilmesi ve ekonomik büyümenin sağlanmasına yönelik olarak yürürlüğe konmuştur. 1996 yılında geliştirilen ve 2006'ya kadar yürürlükte kalmış olan INOGATE (*The Interstate Oil and Gas Transportation to Europe*, Tr. Avrupa'ya Devletlerarası Petrol ve Doğalgaz Taşımacılığı) programı da bölgede enerji alanındaki işbirliğini arttırmayı amaçlamaktaydı.

2000'li yıllardan itibaren AB'nin Orta Asya bölgesi ile daha yakından ilgilenmeye başladığı gözlemlenmektedir. 2003 yılında geliştirilen BOMCA (*Border Management Program in Central Asia*, Tr. Orta Asya'da Sınır Yönetimi Programı) ile CADAP (*Central Asia Drug Action Program*, Tr. Orta Asya Uyuşturucu Eylem Programı) özellikle Orta Asya için oluşturulmuş projeler olarak dikkat çekmektedir. BOMCA, sınır güvenliğini ön plana koymakta ve yasadışı bir şekilde sınırlardan geçirilen uyuşturucularla, silahlarla ve radyoaktif maddelerle mücadelede Orta Asya ülkelerine destek sunmayı amaçlamaktaydı. Benzer şekilde CADAP da bu ülkelerde uyuşturucu kullanımının yaygınlaşmasını engellemek için oluşturulmuştu.

Ancak 2007 senesi bu bağlamda bir dönüm noktası olmuştur. AB, tarafından geliştirilen *Strategy for a New Partnership with Central Asia* (Tr. Orta Asya ile Yeni Bir

İki tarafın daha güçlü bir ortaklık oluşturmasına vurgu yapan 2019 Strateji Belgesi, Birliğin bölge ile ilişkilerinde daha bütüncül, kapsamlı ve sistematik bir tutum benimsediğini göstermesi açısından önemlidir.

Ortaklık İçin Strateji Belgesi), Birlik ile Orta Asya arasında bazı önemli alanlarda işbirliğini hedeflemektedir. Belgede iyi yönetim, hukukun üstünlüğü, insan hakları, demokratikleşme, sivil toplum, yargı reformu, seçim reformu, istikrar, güvenlik, sınır yönetimi, göç, insan-uyuşturucu-silah kaçakçılığı, organize suçlar ve uluslararası terörizm gibi alanlarda AB'nin deneyimlerinin ve birikimlerinin paylaşılmasına vurgu yapılmıştır. Bunlara ek olarak, Orta Asya ülkelerine teknik yardım yapılması ile iki taraf arasındaki ticari ve ekonomik ilişkilerin artırılması konularına öncelik verileceği de belirtilmiştir.

Bir diğer önemli gelişme 2017 yılında *Strengthening and Energizing EU-Central Asia Relations* (SEnECA, Tr. AB-Orta Asya İlişkilerini Güçlendirme ve Harekete Geçirme) konsorsiyumunun oluşturulması ile yaşanmıştır. Orta Asya'nın AB için önemine vurgu yapan bu konsorsiyumun amacı, iki taraf arasında araştırma alanları ve kamu politikaları konularında daha sıkı ilişki kurulması olarak açıklanmıştır.

SEnECA'dan iki yıl sonra, ilki 2007 yılında imzalanmış olan Strateji Belgesinin ikincisi oluşturulmuş ve bu belge AB'nin Orta Asya'ya yönelik politikalarında bir diğer önemli gelişme olmuştur. İki tarafın daha güçlü bir ortaklık oluşturmasına vurgu yapan 2019 Strateji Belgesi, Birliğin bölge ile ilişkilerinde daha bütüncül, kapsamlı ve sistematik bir tutum benimsediğini göstermesi açısından önemlidir. Belge ile iki taraf arasındaki işbirliğinin pek çok alanda daha da artırılması öngörülmektedir. Bu alanların başında bölgesel istikrar gelmektedir ve radikal akımlar, uyuşturucu kaçakçılığı, su çatışmaları, güvenlik ve sınırların korunması konularında iki tarafın daha fazla ortak politika geliştirmesi hedeflenmektedir. İnsan hakları ve hukuk devleti belgede yer alan bir başka öncelikli alandır. Bu bağlamda AB'nin insan haklarının uluslararası standartlarda geliştirilmesi, düşünce-ifade-basın ve örgütlenme özgürlüğü, kadınların- çocukların-azınlıkların hakları ve işkencenin önlenmesi gibi konularda Orta Asya ülkelerine yardımcı olacağı vurgulanmaktadır. Buna ek olarak, sivil toplumun güçlendirilmesi ve yolsuzlukla mücadele konuları da belgede yer almıştır. 2019 Strateji Belgesi ekonomik alanda da bazı konulara vurgu yapmaktadır: iki taraf arasındaki ticaret hacminin artırılması, Hazar Denizi'nin altından geçecek ve Türkmenistan ile Azerbaycan'ı birbirine bağlayacak bir boru hattının

inşa edilmesi ve iş standartlarının yükseltilmesi bu çerçevede öne çıkmaktadır. Belgede ayrıca akademik işbirliğine de vurgu yapılarak öğrenci ve akademisyen değişim programlarının geliştirilmesi de yer almaktadır.

AB'nin Orta Asya bölgesine yönelik olarak geliştirmiş olduğu politikalara genel olarak bakıldığında bu politikaların Birliğin başka ülkeler ve/veya bölgelerle ilişkilerinde de öncelik verilen konulara eğilmekte olduğu görülebilir: demokrasi, insan hakları ve bireysel özgürlükler, hukuk devleti, barış, etkili yönetim, sürdürülebilir kalkınma ve ekonomik büyüme, ticaretin artırılması, enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi, enerji güvenliği, uluslararası işbirliği ve bölgesel istikrar. AB ayrıca dış politikada uluslararası suçlarla, köktendincilikle ve yasadışı göçle mücadele konularına da büyük önem vermektedir. Son yıllarda öne çıkan sınır güvenliği, çevre kirliliği, su kaynaklarının etkin ve verimli kullanımı gibi meseleler de Birlik tarafından gündeme getirilmiştir. Bu bağlamda bu konular Birliğin Orta Asya ile ilişkilerinde de öncelikli olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ancak AB'nin Orta Asya'ya yönelik tüm bu tür politikaları incelendiğinde genel olarak başarısının sınırlı olduğu öne sürülebilir. Birliğin kendi içinde siyasal ve ekonomik sorunları vardır. Bu sorunlar arasında en öncelikli olanı bütünlüğün ve görüş ve eylem birliğinin sağlanamaması gelmektedir. 'Brexit' belki de bu durumun en somut göstergesi olmuştur. Buna ek olarak avro bölgesinde yaşanan krizler, siyasal anlaşmazlıklar, Birliğe kabul edilen yeni üyelerin uyum sorunları,¹ Gürcistan, Moldova ve Ukrayna gibi AB bölgesinde yer almak isteyen ülkelere ilişkin tartışmalar Birliğin uluslararası ağırlığını azaltan unsurlar olarak görülebilir. Tüm bu sorunların, AB'nin diğer bölgelerde olduğu gibi- Orta Asya bölgesindeki etkisini de zayıflatmış olduğu düşünülebilir. Ancak bu zayıflığın nedenlerine biraz daha ayrıntılı bakıldığında daha özel ve belirleyici üç ana etken göze çarpmaktadır. Birinci etken, 20. yüzyıl boyunca bu bölgenin AB tarafından öncelikli kabul edilmemesidir. Bu durumun 1991 sonrasında da çok fazla değişmediği öne sürülebilir. AB bu bölgeye görece daha az ilgi göstermiş, daha temkinli yaklaşmış ve daha geç bir dönemde özel politikalar üretme gereği duymuştur. Bu bağlamda Birlik için Kafkasya ve/veya Karadeniz bölgesine yönelik olarak geliştirilmiş politikaların varlığında söz edilse bile, Orta Asya'nın bu çerçevede en azından 1990'ların sonuna kadar görece daha geri planda kaldığı açıktır. Örneğin 2004 yılında yürürlüğe giren *European Neighborhood Policy* (Avrupa Komşuluk Politikası), önceliği Orta Asya'ya değil, AB'nin sınır bölgelerinde yer alan Avrupa Rusya'sına (Belarus, Moldova, Ukrayna) vermiştir. Ayrıca bu projeye bazı Kuzey Afrika ve Orta Doğu ülkeleri de dâhil edilmiştir.² 2008 yılında imzalanan *Eastern Partnership* (Tr. Doğu Ortaklığı) projesi ise Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan, Belarus, Moldova ve Ukrayna ile AB arasındaki ekonomik

ilişkileri güçlendirmek ve derinleştirmek amacını gütmektedir.³

Birliğin Orta Asya politikalarının başarısını sınırlı kılan ikinci ana etken, bu politikaların dönemsel dinamikler, bağlamlar ve AB'nin kendi önceliklerine bağlı olarak değişip dönüşmesidir. Bir diğer deyişle, 1990'ların başından itibaren AB'nin bölge politikaları nelerin ön plana alınacağına ya da vurgulanacağına bağlı olarak farklılıklar göstermiştir. Örneğin 1990'ların başında AB'nin temel önceliği Doğu Avrupa ülkeleri olmuş, bu bağlamda yalnızca Orta Asya'ya yönelik bir dış politika oluşturulmamıştır. Bu dönemde Orta Asya AB için BDT'nin ya da Sovyet ardılı cumhuriyetlerin içinde yer alan bir bölge olmanın ötesine geçmemiştir. Ancak bu durum 11 Eylül saldırılarının ardından değişmiş, Afganistan'daki koşulların yol açtığı güvenlik kaygıları öne çıktığı için Orta Asya'nın önemi artmıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nin 2021 yılında Afganistan'dan tümüyle çekilmesi sonucu Orta Asya'ya verilen stratejik değer yükselmiştir. Taliban'ın yönetimi yirmi yılın ardından tekrar ele geçirmesiyle birlikte AB yeniden bölge için hukuk devleti, demokrasi, yönetim, evrensel insan hakları, toplumsal cinsiyet eşitliği gibi konuların önemine vurgu yapmaya başlamış ve bu alanlarda Orta Asya ülkeleri ile işbirliğini öncelikli hale getirmiştir.

11 Eylül'ün damgasını vurduğu 2000'li yıllar ayrıca AB'nin Orta Asya'ya ilgisinin enerji güvenliği ve çeşitliliği bağlamında da arttığı yıllardır. Özellikle Kazakistan ve Türkmenistan'daki zengin gaz ve hidrokarbon rezervleri ve Hazar üzerinden bu kaynakların AB'ye ulaştırılması giderek daha öncelikle bir dış politika gündemi oluşturmuştur. Bu gelişmeler Birliğin 2007 yılında daha önce değinilen ilk Orta Asya Strateji Belgesinin yayınlanması ile sonuçlanmıştır. Bu belge ile AB, Orta Asya'ya daha önce olmadığı kadar yakınlaşmış ve bölgeye özel bir önem atfettiğini göstermiştir.

AB'nin Orta Asya'daki sınırlı etkisine ilişkin üçüncü etken, Birliğin çoğu zaman 'değerler' ve 'çıkarlar' arasında kalması ve bu durumun yarattığı sıkışmışlıktır. Birlik, 'temel değerleri' olarak vurguladığı insan hakları, hukuk devleti ve özgürlükler gibi kavramları dış politika çizgisinde her zaman etkin ve tutarlı bir biçimde uygulayamamaktadır. AB'nin ekonomik kaygıları ve güvenliğe ilişkin 'çıkarları' kimi durumlarda insan hakları ihlallerinin görmezden gelinmesi ya da bu konuda uygulanan yaptırımların bir süre sonra gevşetilip etkisizleştirilmesi ile sonuçlanmaktadır. Bu çerçevede örneğin AB'nin Rusya'ya olan enerji bağımlılığının bu ülke ile ilişkilerinde insan hakları konusunu göz ardı etmesinin ana nedeni olduğu öne sürülebilir.⁴ Benzer şekilde, Özbekistan'da 2005 yılında patlak veren Andican olayları ile 2006'da Belarus'ta

yapılan seçimlerin ardından AB bu iki ülkeye yaptırımlar uygulamış; ancak bu yaptırımlar iki yıl sonra kademeli olarak kaldırılmıştır. Kısacası, bu tür yaptırımların kimi durumlarda sadece 'sembolik' olduğu görülmektedir. Bu bağlamda AB, kendi 'çıkarlarına' öncelik veren bir tutum sergilediği ve 'değerlerine' ters düşen uygulamaları benimsemiş otoriter rejimlerle işbirliği yaptığı için eleştirilmektedir.

AB-Orta Asya İlişkilerinde Türkiye

Türkiye'nin AB ile Orta Asya ülkeleri arasındaki ilişkilerdeki yerini daha net görebilmek için bu konudaki değerlendirmenin biraz daha geniş bir çerçeve içine yerleştirilmesi uygun olacaktır. Bu amaçla çalışmanın bu kısmında AB için en hayati konulardan olan enerji meselesine değinilecektir. Enerji, Türkiye, AB ve Orta Asya bölgesini birbirine bağlayan en belirgin ortak payda olarak karşımıza çıkmaktadır.

1990'lı yıllarda Türkiye'nin Orta Asya ile geliştireceği özel ilişkilerin ülkenin AB'ye tam üyeliğini kolaylaştıracağı zaman zaman dile getirilmiştir.

Bu bağlamda göz önünde bulundurulması gereken en temel nokta AB'nin enerji, özellikle de petrol ve doğal gaz açısından dışa bağımlı ve açık veren bir bölge olmasıdır. Birlik enerjisinin güvenli bir şekilde ve kesintisiz ithalatına çok önem vermektedir. AB'nin dış politikasında enerji güvenliğinin ve enerji stratejisinin büyük yer tuttuğu çok açıktır. Ayrıca enerjide dışa bağımlı olan Birliğin bu konuda dikkate almak zorunda olduğu bölgesel ve küresel koşullar da vardır. Bunların en başında Rusya'nın enerji ihracatı ile ilgili olarak attığı adımlar gelmektedir. Rusya AB'nin en büyük enerji tedarikçisidir ve Birliğin bu ülkeyi devre dışı bırakmak ya da dikkate almamak gibi bir lüksü yoktur. Rusya'dan ihraç edilen doğal gazın çok büyük bir kısmı Ukrayna topraklarından geçerek AB'ye ulaşmaktadır. Rusya ve Ukrayna arasındaki gerginlikler ve anlaşmazlıklar 2000'li yılların ortalarından itibaren Avrupa'nın enerji güvenliğini olumsuz yönde etkilemiştir. 2008'de Rusya'nın doğal gazı kesmesi Avrupa'da soğuktan ölümlere yol açmıştır. Şubat 2022'den bu yana devam etmekte olan Rus-Ukrayna savaşı ise bu durumu daha önce olmadığı kadar karmaşıklştırmıştır.

Enerji konusundaki avantajının farkında olan Rusya, bu konudaki gücünü kaybetmek istememekte ve sadece Ukrayna değil, Kafkasya ve Orta Asya ülkelerinde de ağırlığını hissettirmeye çalışmaktadır. AB açısından enerji temininde önem arz eden bu iki bölgede Rus etkisinin devam etmesi ayrı bir sorun alanıdır.⁵ AB'nin hem

Rusya'nın etkisini kırmak hem de kendi enerji güvenliğini ve tedarikini sağlamak amacıyla yöneldiği bölgeler arasında Orta Asya da yer almaktadır. Orta Asya ülkeleri sahip oldukları zengin petrol ve doğal gaz kaynakları ile Rusya'ya alternatif olarak görülmektedirler. Rusya ile Ukrayna arasındaki gerilim ve nihai olarak patlak veren savaş bölgenin AB nezdindeki önemini daha da artırmış görünmektedir. Birlik, Orta Asya ile daha yakından ve daha doğrudan ilgilenmeye başlamıştır. Bu yeni dönemde Rusya'yı devre dışı bırakarak Hazar yolu ile Orta Asya petrolünün ve doğal gazının Avrupa'ya ulaştırılmasına yönelik projelerin daha fazla gündemde olacağı açıktır. AB'nin boru hatları diplomasisi ya da boru hatları politikası çerçevesinde önümüzdeki yıllarda Orta Asya ile daha yoğun bir şekilde ve daha direkt ilişki kurması kuvvetle muhtemeldir.

Bu genel çerçeve ve farklı dinamikler bağlamında Türkiye'nin yerine bakıldığında ilk göze çarpan nokta ülkenin AB ve Orta Asya ile ilişkilerindeki kendine özgü konumu olmaktadır. 1990'lı yıllarda Türkiye'nin Orta Asya ile geliştireceği özel ilişkilerin ülkenin AB'ye tam üyeliğini kolaylaştıracağı zaman zaman dile getirilmiştir. O dönemde Türkiye açısından Orta Asya'nın AB'ye 'alternatif' olmasından ziyade iki bölge arasında 'köprü' rolü oynayabileceği vurgulanmıştır. Ancak zamanla Türkiye'nin 'köprü' rolünün sınırlılıkları anlaşılmış ve gerek AB gerekse Orta Asya ülkeleri ile karşılıklı olarak bazı gerginlikler ve hayal kırıklıkları yaşanmıştır. Buna ek olarak Türkiye'nin coğrafi konumu nedeniyle bu bölgede bir enerji hub'ı olma hedefi, yerini enerji transferinde 'transit ülke' olmaya bırakmıştır. Ne Amerika ne AB ne de Orta Asya ülkeleri Türkiye'nin 'hub' rolünü desteklemiş, bu durum ülkenin 'jeostratejik' öneminden kaynaklanan beklentilerin azalmasına yol açmıştır. Öte yandan Türkiye'nin kendisi de tıpkı AB ya da Orta Asya ülkeleri gibi Rusya'yı tümüyle dışlayan bir dış politika izleme yoluna gidememiştir. Bugün gelinen noktada Türkiye'nin AB-Orta Asya ilişkilerinde elinde tuttuğu 'enerji kartı' tümüyle geçerliğini yitirmemiş olsa da ülkenin iki taraf arasında önemli bir rol oynama potansiyelinin sınırlı olduğu belirtilmelidir.

AB'nin Türkiye ile ilişkilerinin kendine özgü yapısı da Birliğin Orta Asya politikasını anlamada önem taşımaktadır. Bu ilişkilerin resmi olarak başlaması 1959'a kadar uzanmaktadır. Soğuk Savaş yıllarında Türkiye AB için stratejik öneme sahip olsa da, ilişkilerin seyri 1991 sonrası dönemde değişmiştir. Türkiye'nin 'Avrupalı' kimliği giderek daha fazla sorgulanmış, Almanya, Fransa ve Avusturya gibi ülkelerde Türkiye karşıtı siyasal ve popüler söylemler güçlenmiştir. 2000'li yılların ortalarından itibaren üyelik müzakereleri yavaşlamış, 2007'den sonra ise durma noktasına gelmiştir. 2013 yılında patlak veren Gezi olayları sonucu iyice zedelenen ilişkiler, 2016'daki darbe girişiminin ardından dibe vurmuştur. Türkiye'nin cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine 2017 yılında geçişinden

Enerji konusundaki avantajının farkında olan Rusya, bu konudaki gücünü kaybetmek istememekte ve sadece Ukrayna değil, Kafkasya ve Orta Asya ülkelerinde de ağırlığını hissettirmeye çalışmaktadır.

yaklaşık iki yıl sonra Avrupa Parlamentosu Türkiye ile müzakereleri askıya alma kararı almıştır.

Ancak 2010'lu yıllardan başlayarak giderek daha fazla gündeme gelen göç meselesi AB ile Türkiye arasında yeni bir diyalog başlatmıştır. Birlik göç yönetimi bağlamında sınırlarını kapatmak ya da korumak istemektedir. Bu çerçevede Türkiye AB tarafından kendi sınır güvenliğini sağlama potansiyeline sahip bir 'komşu ülke' olarak algılanmaktadır. Ege Denizini aşarak önce Yunanistan adalarına, sonra da Balkanlar üzerinden Avrupa'ya girmeye çalışan kaçak göçmenlerin ya da mültecilerin göç rotası üzerinde bulunan Türkiye en yakın 'transit ülke' olarak ön plana çıkmıştır. 2013 yılında imzalanan Geri Kabul Antlaşmasını takiben 2015'te Türkiye on yıl aranın ardından yeniden bir AB zirvesine katılmıştır. Ancak bu diyalog, giderek daha fazla 'Kale Avrupası' olan ve içine kapanan AB ülkeleri ile Türkiye arasındaki ilişkileri 'tam üyelik' çerçevesinde geliştirme potansiyeline sahip değildir. Bu bağlamda AB ile Türkiye arasında göç yönetimine ilişkin olarak sürdürülen görüşmelerin, Birliğin Orta Asya'ya yönelik politikalarına bir etkisi olacağını öne sürmek de gerçekçi olmayacaktır. Bir diğer deyişle Türkiye'nin AB nezdinde önemini artırmış gibi görünen bu konunun Birliğin Orta Asya bölgesi ile ilişkilerinde doğrudan ya da dolaylı bir katkı sunması olasılığı çok düşüktür.

Sonuç

AB-Orta Asya ilişkilerinde Türkiye'nin yeri, hem bu ülkenin dış politika öncelikleri hem de Avrasya bölgesinin kendine özgü dinamikleri ile şekillenmektedir. Ayrıca bu öncelikler ve dinamikler dönemsel gelişmelere bağlı olarak da değişiklik göstermektedir. Bunun en son ve çarpıcı örneği 24 Şubat 2022'den bu yana devam etmekte olan Rusya-Ukrayna savaşıdır. Bu savaşın bölgedeki dengeleri önemli ölçüde değiştireceği açıktır. Savaş AB'nin hem Rusya'ya bağımlılığı hem de enerji güvenliği açısından kırılabilirliğini gözler önüne sermiştir. Resmî açıklamalarda Ukrayna'dan yana net bir tavır almış gözükse de, Birliğin bu konuda endişeli olduğu açıktır. Bu çerçevede Türkiye'nin 'enerji kartı' tekrar gündeme gelebilir ve ülke, AB-Orta Asya ilişkilerinde bir enerji hub'ı olmasa bile 'enerji koridoru' olarak önem kazanabilir. Öte yan-

dan, bu senenin Eylül ayında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) ile ilgili yaptığı açıklama dengeleri tümenden değiştirebilir ve zaten karmaşık olan denklemleri ve dinamikleri farklı bir biçimde şekillendirebilir. Erdoğan, örgütün Özbekistan'da gerçekleşen 22. Devlet Başkanları Zirvesi'nin ardından yaptığı değerlendirmede Türkiye'nin ŞİÖ'ne 'tam

üyelik' hedefini dile getirmiştir. Çok yeni olan bu gelişmenin kısa ve uzun vadedeki yansımalarının ne olacağı konusunda yorum yapmak için henüz oldukça erkendir. Ancak NATO üyesi olan Türkiye'nin ŞİÖ'ne tam üyeliğin ülkenin gerek AB ile ilişkilerinde, gerek Birliğin Orta Asya ile diyalogundaki rolüne ilişkin farklı tartışmaları da beraberinde getireceği açıktır.

Sonnotlar

- 1 2004 yılında 10 yeni üyenin AB'ye tam üyeliği 'genişleme yorgunluğu' yaratmış ve bu durumu daha da belirginleştirmiştir.
- 2 Cezayir, Fas, Tunus, Libya, Mısır, İsrail, Lübnan ve Suriye.
- 3 Ancak yine de AB'nin Orta Asya politikalarının son dönemlerde daha kapsayıcı ve sistematik hale geldiği ve bölgeye yönelik ilginin arttığı da vurgulanmalıdır. Bu konuya ilerleyen kısımlarda daha ayrıntılı yer verilecektir.
- 4 Ancak Rusya'nın 24 Şubat 2022'de Ukrayna'ya savaş açması sonucu AB daha etkin yaptırımları devreye sokmuştur.
- 5 Bu bağlamda Amerika ile AB'nin çıkarlarının örtüştüğü de belirtilmelidir. Rusya'nın petrol ve doğal gazla ilgili hâkimiyetinin kırılmasını isteyen ABD, Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı ve Nabucco gibi projelere destek vermiştir.

A SYMBOL OF BROTHERHOOD: THE RESULTS OF A 30-YEAR COOPERATION BETWEEN TÜRKİYE AND KAZAKHSTAN

In the first years of independence, Central Asian countries established their connection with the world through Türkiye. The leaders of the new states found a significant supporter of their statehood in Ankara.

Dávid Biró

PhD Student, Department of Modern and Contemporary History, Eötvös Loránd University, Budapest, Hungary

The relationship between Türkiye and Kazakhstan is long-standing with the first official diplomatic relations between the Kazakh Khanate and the Ottoman Empire beginning in 1713,¹ when a Kazakh envoy Qaip Muhammad visited Istanbul that year. The first official visit in the post-Soviet era took place in March 1991, when Turkish President Turgut Özal (1989-1993) paid an official visit to the Soviet Socialist Republic of Kazakhstan at the invitation of Nursultan Nazarbayev (1990-2019). This was the first visit by a foreign head of state in the history of Kazakhstan and it laid the foundations of the relations with the two countries. During the visit, Türkiye and Kazakhstan signed an agreement on cooperation in political, commercial, economic, scientific and technical, ecological, cultural, social, communication, and other fields.² In September 1991, President Nursultan Nazarbayev and President Turgut Özal signed a declaration in Ankara that set the principles and the objectives of bilateral relations.³ Diplomatic relations were officially established on 2 March 1992, and embassies of both countries were opened in Kazakhstan and Türkiye in the same year.⁴

Despite its large territory, Kazakhstan is one of the least populated countries with 6.1 inhabitants per square kilometer, and a total population of 18,754,440 in 2020.⁵ Ethnic Kazakhs constitute 58.9% and Russians

25.9% of the total population. In addition to the two largest ethnic groups, Kazakhstan is home to 130 nationalities, including Uzbeks (2.8%), Ukrainians (2.1%), Uyghurs (1.4%), Tartars (1.3%), Germans (1.1%), and others (4.3%).⁶ The country is very rich in oil and natural gas reserves. Kazakhstan is the second largest oil producer among the former Soviet republics and the 12th largest in the world.⁷ Its economy is largely based on oil export revenues. According to 2016 statistics, Kazakhstan's total oil reserves are 30 billion barrels,⁸ which accounts for 1.6% of the world's total reserves.

Türkiye's Relations with Central Asian Countries

In the first years of independence, Central Asian countries established their connection with the world through Türkiye. The leaders of the new states found a significant supporter of their statehood in Ankara. In many respects, Türkiye provided an alternative to these states, as it offered them an opportunity to reduce their dependence on Russia. Also in the case of Kazakhstan, Ankara was seen as a mediator, which, thanks to its Western ties, was able to support the independent Central Asian republics in integrating them into the global political and economic system. This has benefited both Türkiye and the Central Asian countries.

Supported by the ÚNKP-21-3 New National Excellence Program of the Ministry of Innovation and Technology (Hungary) from the source of the National Research Development and Innovation Fund.

Türkiye was the first country to recognize the independence of Central Asian countries, with which it has historical, religious, ethnic, and linguistic ties. Türkiye's economic relations with the Central Asian republics developed rapidly and significant progress has been made in trade, transport, and communications. The Turkish Agency for Cooperation and Development (TİKA) was set up to provide development assistance to these countries and is working closely with local authorities.⁹ The main activities of TİKA are economic assistance, development of joint projects and programs, regulation of legal, technical and economic, social, and environmental cooperation. The results of the collaboration and cooperation are well reflected in the fact that Türkiye's trade volume with the countries of the region was about 8.5 billion USD in 2019, and presently nearly 4,000 Turkish companies operate there.¹⁰ Relations have also developed in cultural and educational fields. The International Organization for Turkish Culture (TÜRK-SOY) was established in 1993 to promote Turkish culture, art, language and historical heritage by communicating these values to the world and passing them on to the younger generations.¹¹ Türkiye has an extensive scholarship program, called "Türkiye Bursları" (Turkish Scholarships) for students from Central Asia, as well as other regions. The Ministry of National Education operates a number of schools in the Central Asian republics, including Kazakhstan.¹²

Kazakhstan's Geopolitics and Opportunities in Foreign Policy

Located in the geopolitical triangle of the Caucasus, Central Asia and South Asia, Kazakhstan is in fact the center of Eurasia. Due to its geopolitical position, Kazakhstan forms a bridge between north and south, and east and west. This enabled the country to become a key player in cooperation, peace and stability in Central Asia, the Caucasus and the Caspian Sea. Kazakhstan has a decisive role in the Organization of Turkic States, which is an important milestone in the integration of the Turkic world. This is also of great importance, be-

cause both Russia and China are trying to enhance their positions in Kazakhstan and are seeking increased cooperation.

Regarding the foreign policy of Kazakhstan, the following concepts could be highlighted: 1) preserving and strengthening independence, sovereignty and territorial integrity; 2) maintaining an independent foreign policy; 3) strengthening its leadership position in Central Asia to promote its long-term interests in the region; 4) becoming an active and responsible member of the international community that contributes to international and regional stability and security; 5) active participation in international organizations; 6) establishing relations with regional organizations which Kazakhstan is currently not a member of.¹³

Diplomatic Relations between Türkiye and Kazakhstan

Turgut Özal's visit to Almaty in March 1991 was the first visit by a foreign head of state in the history of sovereign Kazakhstan.¹⁴ However, it is worth mentioning that back in December 1990, Turkish Culture Minister Namık Kemal Zeybek visited Kazakhstan, signalling Türkiye's possible intention to build relations.¹⁵ The official diplomatic relations were established on 2 March 1992 between Türkiye and Kazakhstan. The strengthening of the relationship is well-illustrated by the fact that in 1994 Nursultan Nazarbayev and President Özal held a bilateral meeting during which the two heads of state signed a cooperation agreement between the Kazakh SSR and the Republic of Türkiye, making it the first international treaty of Kazakhstan.¹⁶

Since the AKP came to power in 2002 in Türkiye, there have been a number of high-level meetings between the representatives of the two countries. Recep Tayyip Erdoğan visited Kazakhstan in 2003, 2005, 2012, 2015 and 2017. The then President of the Republic of Türkiye Abdullah Gül paid an official visit in 2010. President Nazarbayev also visited Türkiye in 2009, 2016 and 2018, and as a fruit of long-term efforts, both states agreed to sign a strategic partnership agreement.¹⁷ In line with bilateral relations, multilateral cooperation has started between Kazakhstan and Türkiye, for example in the UN, in the the OIC, and in the Turkic Speaking States Summit meetings.

Cultural and Educational Relations

On 1-3 May 2007, Zhanset Tuimebayev, the Minister of Education and Science of the Republic of Kazakhstan, paid an official visit to the Republic of Türkiye.¹⁸ During the visit, the Kazakh minister held bilateral talks

with his colleagues to discuss expanding the horizons of educational cooperation. Chapter 10 of the “Education Law” of the Republic of Kazakhstan No. 319 of 27 July 2007 paved the way for international cooperation in the fields of education and economic activity.¹⁹ Every year, the Turkish government provides about 200 scholarships to Kazakh citizens to study at Turkish universities under the “Turkish Scholarships” program.²⁰ The Al-Farabi Eurasian Research Center has been opened at the University of Istanbul. In the framework of educational cooperation, the Al-Farabi and Mevlana programs facilitate student exchange between the two countries.²¹ The strengthening of bilateral cultural relations is manifested by an increase in the number of twin cities, such as Ankara-Nur-Sultan, Almaty-Istanbul, Antalya-Taldykorgan, Pavlodar-Kayseri, Aktau-Samsun, and Shymkent-Izmir.²² The Hoca Ahmet Yesevi International Kazakh-Turkish University is also worth mentioning.²³ This university was established in Kazakhstan in accordance with an agreement reached in 1992 between the Government of Kazakhstan and the Government of Türkiye. Today, the university has a number of faculties as well as a high school with many students. The university is located in Yassıh, Southern Kazakhstan, where the tomb of Ahmet Yesevi,²⁴ the great spiritual leader of the Turkish world is located. Turkistan was one of the less developed regions during the Soviet era. Due to its ideological significance, very few investments were made at that time, intentionally. The establishment of the University in Turkistan ultimately helped to raise the standard of education and to develop the most densely populated region of the country.²⁵

Trade and Economic Relations

In terms of GDP per capita, income levels in Türkiye and in Kazakhstan are alike. In 2019, Türkiye had a per capita GDP of 9,126 USD and Kazakhstan 9,912 USD.²⁶ From 1992 through 2015, Turkish exports to Kazakhstan increased by an average of 26%²⁷ since Türkiye’s exported products easily find costumers in the Kazakh market. Yet, Türkiye’s import demand is hardly met with goods exported by Kazakhstan. Despite that, in general, trade between the two countries is complementary. Kazakhstan aims to become one of the thirty economically most developed countries in the world by 2050.²⁸ Türkiye aims to become one of the 10 most developed countries in the world by 2023, the 100th anniversary of its founding.²⁹

Military Cooperation

The first intergovernmental agreement on military cooperation between Türkiye and Kazakhstan was

Located in the geopolitical triangle of the Caucasus, Central Asia and South Asia, Kazakhstan is in fact the center of Eurasia. Due to its geopolitical position, Kazakhstan forms a bridge between north and south, and east and west.

signed in Almaty on 23 February 1993, and was extremely beneficial for the Kazakh side, as the Turkish side undertook to meet all the material aspects of this cooperation. In August 1994, Turkish Defense Minister Mehmet Gölhan paid an official visit to Kazakhstan. The signing of the “Agreement on Military Technological Development, Military Training and Education” has provided significant support and development to the Kazakh side,³⁰ although education and training programs did not begin until the late 1990s. In September 1996, an agreement on Turkish-Kazakh military cooperation was signed. This document called for cooperation in NATO’s PFP program, a joint participation in UK and OSCE peacekeeping missions and the formation of an army corps, as well as the training of non-commissioned officers and the establishment of a Kazakh Coast Guard. In the same year, an agreement was signed on mutual assistance and military technical cooperation in the military industry. It is worth mentioning that the contract signed in June 1998 allotted 500,000 USD for military technical assistance to Kazakhstan.³¹

Under another agreement signed in 1999, Türkiye has set aside about 700,000 USD to upgrade Kazakhstan’s military communications equipment. Later another agreement was concluded to give the country an additional 1 million USD. An agreement was reached on the training of Kazakh soldiers in Türkiye, on establishing the two countries’ joint fight against international terrorism and on cooperation in other military areas.³² Subsequently, an agreement was signed in March 2001 to implement measures to further coordinate and intensify cooperation between the two countries in the military technology sector. In order to assist the Armed Forces of Kazakhstan, a special representation of the Turkish General Staff has been established in Astana and it was announced that Türkiye would assist in the modernization of the country’s army and navy. During his visit to Türkiye in October 2003, Kazakh Defense Minister Muhtar Altinbayev signed a new agreement to provide a total of 1.5 million USD for tactical and military aid to Kazakhstan, followed by a further 1.3 million USD for Turkish military equipment to Kazakhstan in

June 2005.³³ According to the Turkish-Kazakh military cooperation program, Kazakhstan was to receive approximately 10 million USD before 2010 for the purchase and the modernization of military vehicles and naval equipment.³⁴ In 2012, thanks to an outstanding military deal worth 44 million USD between the leading Turkish defense company (ASELSAN) and its Kazakh partner (Kazakhstan Engineering),³⁵ the joint Turkish-Kazakh defense production was launched.³⁶ In addition, the establishment of the High Level Cooperation Council in 2012 meant the creation of an institutional mechanism to further develop strategic relations between the two countries.³⁷ The so-called “Steppe Eagle” military exercises have been held in Kazakhstan annually since 2003, mainly with the participation of Kazakhstan, the USA, and the Great Britain. More than 700 soldiers, supplemented by Turkish, Kyrgyz, and Tajik forces, took part in its second phase in 2017.³⁸

Strategic and defense relations between the two countries are gradually developing. In early 2022, the parties discussed the status and the prospects of military cooperation, including combat training and military education. Olzhas Hussainov (Head of the International Cooperation Department of the Kazakh Ministry of Defense) and Fatih Pala (Military Attache) signed a plan for military cooperation for 2022 between the Ministry of Defense of Kazakhstan and that of Türkiye.³⁹

The Recent Integration Efforts – the Organization of Turkic States (former Turkic Council)⁴⁰

Another important example of Turkish-Kazakh cooperation was the Institutional Turkic Cooperation. The first step was taken in 1992 with the setting up of the

summits of the Turkish speaking countries with the participation of the heads of the states of Azerbaijan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Uzbekistan, Turkmenistan, and Türkiye.⁴¹ From 1992 until 2009 main emphasis was on the development of bilateral and multilateral cooperation among the Turkic countries and harmonious relations with international organizations.

During the Summit of the Turkish Speaking Countries of 2009 held in Nakhichevan, Azerbaijan participated by Azerbaijan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, and Türkiye, founding agreement of the Cooperation Council of the Turkish Speaking Countries (The Turkic Council) was signed.⁴²

The Turkic Council after having seven summits between 2011 and 2021 and constantly developing and expanding cooperation in many fields, its eighth summit was held in Istanbul, Türkiye. On this occasion, the name of the organization was changed and the Organization of the Turkic States (OTS) is established.

The primary objectives of the OTS are to:

- strengthen mutual trust and political solidarity in the Turkish world;
- ensure peace and stability;
- establish wide-ranging cooperation between member states;
- create opportunities for economic and technical cooperation;
- present extensively the historical and cultural values of the Turkic world;
- establish new regional cooperation by building deeper ties between Turkic-speaking countries.⁴³

Due to the geographical and geopolitical location of the member states, the Organization is able to better represent its interests, mainly in Eurasia, but more significantly in Central Asia and the Caucasus. The OTS is based on four main pillars: the common history, the common language, the common identity, and the common culture, but it is clear that it is not limited exclusively to these principles. The development of the economy, science, education, transport, customs, and tourism is also important for the member states. Multi-lateral co-operation primarily focuses on the development of the region, but beyond that they can also reap these benefits on a global scale. Furthermore, the OTS is not limited to cooperation between its members. The Organization's principles urge fruitful cooperation in the regional neighborhood policy in order to ensure peace

and stability in the region.⁴⁴ The main bodies of the OTS are the Council of Heads of State, the Council of Foreign Ministers, the Council of Elders, the Council of Senior Officials and the Secretariat. The main decision-making body of the OTS is the Council of Heads of State, chaired by the country holding the presidency (rotation in alphabetical order), the current president is Republic of Türkiye until the next Summit to be held in 2022 in Uzbekistan.

There is also a cooperation council between the Turkic-speaking countries and a number of cooperation mechanisms and umbrella organizations between the Turkish-speaking countries. The above-mentioned TÜRKSOY, an international organization of Turkish culture, was established in 1993 with headquarters in Ankara. It supports cooperation between its members in the fields of science, education, culture and arts; promotes the common values of the Turkic world internationally and strengthens cultural ties between Turkish-speaking states. TÜRKPA, the parliamentary assembly of the Turkish-speaking countries, was established by the Istanbul Agreement signed in 2008. Its headquarters are located in Baku. The aim of the General Assembly is to strengthen cooperation between the parliaments of the Turkic-speaking countries.⁴⁵

The charter of the Turkish Business Council was signed in 2011. The Turkic World Business Council is playing an important role in the OTS' efforts to enhance economic cooperation by bringing together private sector institutions from four countries. The Presidents of the Chambers of Commerce hold an annual meeting organized by the Turkish Business Council. The 5th meeting of the Council was held in Astana on 3 April 2017 and a decision was made to establish a secretariat under the Turkish Business Council, based in Istanbul.⁴⁶

The International Turkic Academy, which supports scientific and cultural research and cooperation, was established in 2012 by Kazakhstan, Türkiye, Azerbaijan, and Kyrgyzstan. The International Turkish Academy in Astana aims to coordinate and support scientific research in the fields of Turkish language, literature, culture, history, and ethnography. Another aim of the academy is to make visible the contribution of the Turks to the civilizations of the world by conducting research and publishing on the cultural and intellectual heritage of the Turkic nations. The founding document of the Turkish Cultural Heritage Fund was signed at the 2012 Bishkek Summit. The Fund aims to protect the Turkish cultural heritage and performs its tasks in cooperation with TÜRKSOY and the International Turkic Academy.⁴⁷

The charter of the Turkish Chamber of Commerce and Industry (TCCI) was signed on 17 May 2019 in the framework of the Astana Economic Forum with the participation of member institutions of the Turkish Business Council. The secretariat of the TCCI is provided by the Trade Union of Chambers and Commodity Exchanges of Türkiye (TOBB). In accordance with Turkish law, TCCI's agenda includes activities aimed at acquiring legal entities and international status. The business forums held on 5 October in Tashkent and on 14 October in Baku served as an excellent example of enhancing trade relations in the Turkish world. Hungary and Uzbekistan became members of the TCCI during the Baku Business Forum.⁴⁸

Conclusion

Overall, diplomatic relations between the two countries are developing dynamically. The strategic nature of the relationship also gives impetus to bilateral relations, which are further boosted by high-level visits at least once a year.

Bilateral trade relations between Türkiye and Kazakhstan have developed steadily over the years as Kazakhstan has become Türkiye's main trading partner in the Central Asian region. The relations have developed very actively in the cultural and educational sectors as well. A good example of this is the establishment of educational, scientific, and cultural institutions and foundations, and the celebration of cultural events. Military cooperation is a key area in bilateral relations. Türkiye provided military, technical, and financial assistance on favorable financial terms. Kazakh military officers are trained in Türkiye virtually every year. These relations support not only the common interests but also the Kazakh side's own regional situation and ambitions.

Kazakhstan and Türkiye have the dynamism, human resources, and material potential that allow both countries to achieve and even surpass this goal. It is clear that this partnership is based on reciprocity, which is beneficial for both parties; therefore, friendly cooperation between the two countries is expected to intensify in the future.

In terms of GDP per capita, income levels in Türkiye and in Kazakhstan are alike. In 2019, Türkiye had a per capita GDP of 9,126 USD and Kazakhstan 9,912 USD.

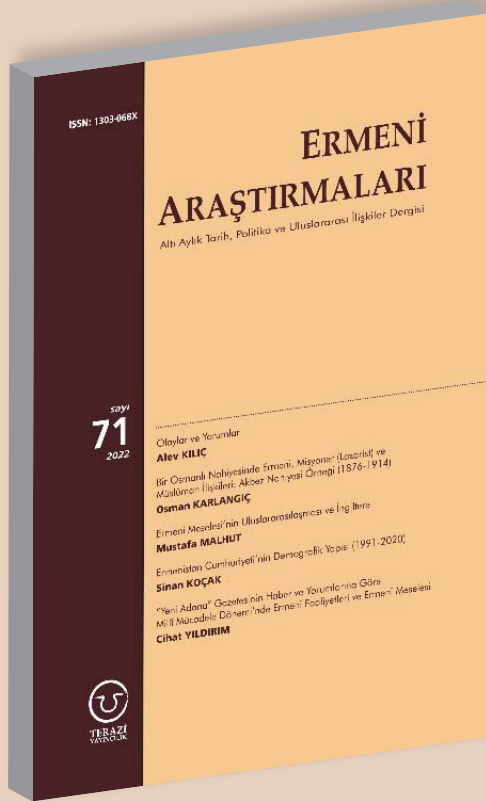
Endnotes

- 1 Mehmet Saray. *Rus İşgali Devrinde Osmanlı Devleti İle Türkistan Hanlıkları Arasındaki Siyasi Münasebetler (1775-1875)*, İstanbul Matbaası, İstanbul 1994. pp. 12–13.
- 2 Akmaral Aryanbekova. “30 Years Ago, Turkish President Paid First Official Visit to Kazakhstan,” *The Astana Times*. Accessed February 28, 2022. Retrieved from: <https://astanatimes.com/2021/03/30-years-ago-turkish-president-paid-first-official-visit-to-kazakhstan/>
- 3 Din Muhammed Ametbek. “Turkish President Turgut Özal’s Impact on Nursultan Nazarbayev’s Perception of Turkey,” *ANKASAM*, Bölgesel Araştırmalar Dergisi, Mayıs 2017. p. 97.
- 4 Davut Han Aslan. “Turkey–Kazakhstan Relations: An Overview of Mutual Relations Since the Collapse of the Soviet Union,” *Vistula Academic Quarterly*, 2014; 4(42). p. 138.
- 5 “Population, total – Kazakhstan,” *The World Bank*. Accessed February 28, 2022. Retrieved from: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=KZ>
- 6 “Ethnic Groups,” *Embassy of Kazakhstan*. Accessed February 28, 2022. Retrieved from: <https://kazakhembus.com/about-kazakhstan/culture/ethnic-groups>
- 7 “World Oil Reserves,” *Worldometer*. Accessed February 28, 2022. Retrieved from: <https://www.worldometers.info/oil/#oil-reserves>
- 8 “Oil Reserves in Kazakhstan,” *Worldometer*. Accessed February 28, 2022. Retrieved from: <https://www.worldometers.info/oil/kazakhstan-oil/#oil-reserves>
- 9 “Turkish Cooperation and Coordination Agency,” *Republic of Turkey Ministry of Culture and Tourism*. Accessed February 28, 2022. Retrieved from: <https://www.tika.gov.tr/tr>
- 10 “Türkiye İstatistik Kurumu,” *TÜİK*. Accessed February 28, 2022. Retrieved from: <https://www.tuik.gov.tr>
- 11 “TÜRKSOY. Accessed February 28, 2022. Retrieved from: <https://www.turksoy.org/en/turksoy/about>
- 12 “Study in Turkey. Tuition free education for Kazakhstan students,” *HED*. Accessed February 28, 2022. Retrieved from: https://hedclub.com/en/library/study_in_turkey_tuition_free_education_for_kazakhstan_students
- 13 “Foreign Policy,” *Embassy of Kazakhstan*. Accessed February 28, 2022. Retrieved from: <https://kazakhembus.com/foreign-policy/>
- 14 Meiramgul Kussainova. “Kazakhstan marks anniversary of 1st international pact,” Anadolu Agency. Accessed February 28, 2022. Retrieved from: <https://www.aa.com.tr/en/world/kazakhstan-marks-anniversary-of-1st-international-pact/2177162>
- 15 Akmaral Aryanbekova. “30 Years Ago, Turkish President Paid First Official Visit to Kazakhstan,” *The Astana Times*. Accessed February 28, 2022. Retrieved from: <https://astanatimes.com/2021/03/30-years-ago-turkish-president-paid-first-official-visit-to-kazakhstan/>
- 16 Akmaral Aryanbekova. “30 Years Ago, Turkish President Paid First Official Visit to Kazakhstan,” *The Astana Times*. Accessed February 28, 2022. Retrieved from: <https://astanatimes.com/2021/03/30-years-ago-turkish-president-paid-first-official-visit-to-kazakhstan/>
- 17 “Kazakhstan – Turkey,” *Embassy of the Republic of Kazakhstan in the Republic of Turkey*. Accessed February 28, 2022. Retrieved from: <https://www.gov.kz/memleket/entities/mfa-ankara/activities/2068?lang=en>
- 18 M. Tlebaldiyeva – T. Sadikov – G. Kamiyeva – Z. Moldahmetova. “The Outcomes of Cooperation of Kazakhstan and Turkey in the Field of Education,” *International Journal of Economics and Business Administration*, Volume V, Issue, 2017. p. 100.
- 19 The Law of the Republic of Kazakhstan dated 27 July, 2007 No. 319-III. Accessed February 28, 2022. Retrieved from: <https://adilet.zan.kz/eng/docs/Z070000319>
- 20 Muhammet Tarhan. “YTB, Türkiye’de okuyan Kazak öğrencilere moral kahvaltısı düzenledi,” *Anadolu Ajansı*. Accessed February 28, 2022. Retrieved from: <https://www.aa.com.tr/tr/egitim/ytb-turkiyede-okuyan-kazak-ogrencilere-moral-kahvaltisi-duzenledi/2474872>
- 21 “Friendship Bridge,” *al-Farabi Kazakh National University*. Accessed February 28, 2022. Retrieved from: <https://www.kaznu.kz/en/3/news/one/124251>
- 22 “Cultural and Humanitarian Cooperation,” *Embassy of the Republic of Kazakhstan in the Republic of Turkey*. Accessed February 28, 2022. Retrieved from: <https://www.gov.kz/memleket/entities/mfa-ankara/activities/2071?lang=en>
- 23 “Ahmet Yesevi Üniversitesi.” Accessed February 28, 2022. Retrieved from: <https://www.ayu.edu.tr>
- 24 “Ahmed Yesevi,” *Ministry of Culture and Tourism*. Accessed February 28, 2022. Retrieved from: <https://www.ktb.gov.tr/EN-118069/ahmed-yesevi.html>
- 25 “Kazakhstan’s agreements on international cooperation in the field of education and science,” *Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan*. Accessed February 28, 2022. Retrieved from: <https://www.gov.kz/memleket/entities/edu?lang=en>
- 26 “The World Bank,” Accessed February 28, 2022. Retrieved from: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=TR>
- 27 Nevzat Şimşek – Cengizhan Canalay – Hayal Ayça Şimşek. “Trade Relations Between Turkey and Kazakhstan on the 25th Anniversary of Kazakhstan’s Independence,” *Perceptions*, Spring 2017, Volume XXII, Number 1. p. 11.
- 28 “A New Course for the Republic,” *Kazakhstan2050 Strategy*. Accessed February 28, 2022. Retrieved from: <https://kazakhstan2050.com>
- 29 “Erdogan pledges to make Turkey among 10 largest economies in 2023,” *The Siasat Daily*. Accessed February 28, 2022. Retrieved from: <https://www.siasat.com/erdogan-pledges-to-make-turkey-among-10-largest-economies-in-2023-2251095/>
- 30 Levon Hovsepyan. “Military-Political Aspects of Cooperation Between Turkey and the Central Asian countries. Overall Dynamics of Development,” *Central Asia and the Caucasus*, Volume 11 Issue 2 2010. p. 83.
- 31 ibid. p. 85.
- 32 ibid. p. 85.
- 33 ibid. p. 85.
- 34 ibid. p. 85.
- 35 “Aselsan Annual Report,” *Aselsan 2012*. Accessed February 28, 2022. Retrieved from: https://www.aselsan.com.tr/2012_ASELSAN_Annual_Report_2633.pdf
- 36 Ryskeldi Satke–Casey Michel–Sertaç Korkmaz. “Turkey in Central Asia: Turkic Togetherness? Ankara has been noticeably reticent developing ties in the former Soviet sphere,” *The Diplomat*. Accessed February 28, 2022. Retrieved from: <https://thediplomat.com/2014/11/turkey-in-central-asia-turkic-togetherness/>
- 37 Zhaneit Tuimebayev. “Kazakhstan-Turkey Strategic Partnership Can Serve as Example,” *The Astana Times*. Accessed February 28, 2022. Retrieved from: <https://astanatimes.com/2015/04/kazakhstan-turkey-strategic-partnership-can-serve-as-example/>
- 38 Cpl. Nicholas Moyle. “Steppe Eagle 2018: Interoperability with Partner Countries in Action,” *Defense Imagery and Video Distribution System*. Accessed February 28, 2022. Retrieved from: <https://www.dvidshub.net/news/290073/steppe-eagle-2018-interoperability-with-partner-countries-action>
- 39 “Kazakhstan, Turkey discuss military cooperation in Kazakh capital,” *Kazinform*. Accessed February 28, 2022. Retrieved from: https://www.inform.kz/en/kazakhstan-turkey-discuss-military-cooperation-in-kazakh-capital_a3904713
- 40 At the eighth summit in 2021, members decided to use the name “Organization of Turkic States” instead of “Turkic Council”.
- 41 NakhChivan Agreement, 2009. Accessed February 28, 2022. Retrieved from: https://www.turkkon.org/assets/pdf/temel_belgeler/nakhchivan-agreement-on-the-establishment-of-the-cooperation-council-of-turkic-speaking-states-1-cn.pdf
- 42 Astrid Schnitzer-Skojsberg. “South-South in Action Series. The Cooperation Council of Turkic Speaking States (The Turkic Council),” *United Nations Office for South-South Cooperation and the Cooperation Council of Turkic Speaking States*, 2017. pp. 11-12.
- 43 Organization of Turkic States. Accessed February 28, 2022. Retrieved from: <https://www.turkkon.org>
- 44 Astrid Schnitzer-Skojsberg. “South-South in Action Series. The Cooperation Council of Turkic Speaking States (The Turkic Council),” *United Nations Office for South-South Cooperation and the Cooperation Council of Turkic Speaking States*, 2017. p. 12.
- 45 Jandas Asanov. “TurkPa: The Parliamentary Dimension of Cooperation Among Turkic Countries. In Fifth Summit of the Turkic Council entitled Fifth Summit of the Turkic Council: A Raising Actor in Regional Cooperation in Eurasia,” *SAM*. 2015. pp. 25–28.
- 46 Organization of Turkic States. Accessed February 28, 2022. Retrieved from: <https://www.turkkon.org>
- 47 Organization of Turkic States. Accessed February 28, 2022. Retrieved from: <https://www.turkkon.org>
- 48 Organization of Turkic States. Accessed February 28, 2022. Retrieved from: <https://www.turkkon.org>

ERMENİ ARAŞTIRMALARI

Altı Aylık Tarih, Politika ve Uluslararası İlişkiler Dergisi

Ermeni Araştırmaları Dergisi, kendi alanında bilimsel çalışmaya dayalı araştırmaların yayınlanması ve akademisyenler ve araştırmacılar arasında disiplinler arası tartışmaların desteklenmesi amacı ile 2001 yılında yayınlanmaya başlanmıştır. Hakemli bir dergi olan Ermeni Araştırmaları Dergisi, yılda iki defa yayınlanmaktadır. Dili, Türkçedir. Derginin editörü AVİM Başkanı E. Büyükelçi Alev Kılıç, sorumlu yazı işleri müdürü AVİM Analisti Tutku Dilaver'dir. Ermeni Araştırmaları Dergisi EBSCO ve TÜBİTAK-ULAKBİM tarafından taranmaktadır.

www.avim.org.tr

E-mail: terazi yayincilik@gmail.com

REVIEW OF ARMENIAN STUDIES

A Biannual Journal of History, Politics, and International Relations

The *Review of Armenian Studies* is an English language biannual academic journal that was established with the aim of publishing academic papers to stimulate inter-disciplinary debate between academics and practitioners on topics relating to Armenian Studies. The editor of the journal is Director of AVİM Ambassador (R) Alev Kılıç, while the managing editor is AVİM Analyst Mehmet Oğuzhan Tulun. The journal is indexed by EBSCO and TÜBİTAK/ULAKBİM.

www.avim.org.tr

E-mail: teraziyayincilik@gmail.com

ULUSLARARASI SUÇLAR ve TARİH

Yıllık Uluslararası Hukuk ve Tarih Dergisi

Uluslararası Suçlar ve Tarih / *International Crimes and History* (UST / ICH), yılda bir kez yayınlanan hakemli çift dilli (Türkçe ve İngilizce) bir dergidir. Dergi, yayın hayatına 2005 senesinde başlayan UST / ICH'nin inceleme alanları Balkanlar, Kafkasya, Avrasya ve Orta Doğu'da toplumlar, etnik gruplar, dini gruplar ve uluslar arasındaki anlaşmazlıklar, çatışmalar ve işlenen suçlardır. Dergi'nin editörü AVİM Başkanı E. Büyükelçi Alev Kılıç, sorumlu yazı işleri müdürü AVİM Kıdemli Analisti Dr. Turgut Kerem Tuncel'dir. UST / ICH, TÜBİTAK-ULAKBİM ve EBSCO tarafından taranmaktadır.

INTERNATIONAL CRIMES and HISTORY

Annual International Law and History Journal

Tarih/Date:/...../20.....

Adı Soyadı/Name Surname :

T.C. Kimlik Numarası :
/ ID Number

Adres/Address :

İlçe/Town:..... **Şehir/City:**.....

Telefon/Telephone :

GSM :

E-mail :

Tek Sayı Ücreti/One Issue: 50 TL

Yıllık Abonelik Ücreti / Annual Order (2 sayı / 2 issues): 100 TL

Yurtdışı Yıllık Abonelik Ücreti /Subsriction Outside of Turkey (2 Sayı/ 2 issues): 25 Euro

Ödeme Şekli / Payment:

Banka Havalesi / Bankwire **Posta Çeki / Post Check** **Nakit /Cash**

** Siparişinizin gönderilebilmesi için formu dekontla birlikte gönderiniz.*

** Please send decont together with the form to receive your order.*

Aşağıdaki banka/posta çeki hesap numaralarına ödeme yapabilirsiniz:

Please send your payment to the following bank account:

Terazi Yayıncılık,

Garanti Bankası-Çankaya/ANKARA Şubesi / Branch: 181/6296007

Posta Çeki Hesabı /Postal Check Account: Ankara/Çankaya/Merkez 5859221

IBAN No: TR96 0006 2000 1810 0006 2960 07

İletişim Bilgileri/Contact Details:

Terazi Yayıncılık Bas. Dağ. Dan. Eğt. Org. Mat. Kırt. Ltd. Şti.
Süleyman Nazif Sok. No. 12/B Daire 4 06550 Çankaya/ANKARA

Tel: 0 (312) 438 50 23-24 • Fax: 0 (312) 438 50 26

E-mail: terazi yayincilik@gmail.com

Süleyman Nazif Sok. No: 12/B Daire 2-3-4 06550 Çankaya-ANKARA / TÜRKİYE

Tel: +90 (312) 438 50 23-24 • **Fax:** +90 (312) 438 50 26

avasyaincemelerimerkezi

@avimogrtr
@avimogrtrEN

avimogrtr

avimogrtr

www.avim.org.tr

